

**U sjeni križa,
u svjetlu nade**

U sjeni križa, u svjetlu nade

Izdavač
Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Za izdavača
Tanja Baran

Nakladnik
Glas Koncila

Za nakladnika
Branimir Stanić

Uredničko vijeće
Tanja Baran, Vladimir Lončarević, Nina Pajek, Branimir Stanić

Urednik
Vladimir Lončarević

Lektorice
Martina Valec-Rebić, Danijela Zagorec

Korektorica
Tanja Baran

Naslovnica i ilustracije
Zlatica Živković

Grafičko oblikovanje
Danijel Lončar

Naklada: 500 primjeraka

Tisak: Denona d. o. o., Zagreb

ISBN: 978-953-241-775-3

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog sustava Bukinet
pod brojem 991005914036309366.

U sjeni križa, u svjetlu nade

17. Susret hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«
Križevci, 2025.

Glas
Koncila

Križevci
prosinac, 2025.

Sadržaj

Riječ izdavača

Tanja Baran: *Nada umire posljednja* 9

Nagrađeni autori i radovi

13

Riječ urednika

Vladimir Lončarević:
Uz »Književni Kranjčić« stasao je nov naraštaj pisaca 15

Od malog srca velikom Srcu (Poezija)

Natalija Bajer: *Odlazak* 19

Ankica Biskupović: *Svjetlo što treperi u blizini sjene* 20

Dražen Bos: *Križevi u mraku* 21

Petra Ćurlin: *Od malog srca velikom Srcu* 22

Darko Foder: *Arslanev goavar* 24

Petar Jenjić: *Kristova noć* 26

Živka Kancijanić: *Nada* 27

Stjepan Kralj: *Bokčija* 28

Zdenka Maltar: *Molitva Majci Božjoj od Uznesenja* 29

Aleksandra Marković: *U nadi je tajna* 30

Ante Matić: *Duh kralja Tomislava* 31

Branka Mlinar: *Stožer nade* 32

Ante Pavelić: *Hvalospjev smrti* 34

Marek Szczerbiński: *Moja nada* 35

Ana Šimunec: <i>Bistrica</i>	36
Dominik Tomić: <i>Utjeha kiše</i>	38
Mirela Zeljar: <i>Zareži me svjetlom, slovo po slovo, do kraja abecede</i>	39
Marija Znika: <i>Moj zvonik</i>	41

Mlada misa starog patra (Kratka priča)

Tamara Bodor: <i>Kraljev službenik</i>	45
Vesna Lončarić: <i>Bez vjetra</i>	49
Ante Pavelić: <i>Majke što čekaše sinove</i>	51
Đurđa Vukelić-Rožić: <i>Ne damo se</i>	55
Vojmil Žic: <i>Mlada misa starog patra</i>	58
Tomislav Žigmanov: <i>Dračovi u Ivankovića</i>	62

Posavinom ujesen (Putopis)

Zdenka Maltar: <i>Camino Krk</i>	71
Snježana Novotny: <i>Tu sam</i>	76
Davor Stipan: <i>Tišina ima oblik stvari</i>	79
Dominik Tomić: <i>Jubilej romarskim stopama</i>	83
Marija Znika: <i>Posavinom ujesen</i>	88

Nada – eshatološko sidro iza zastora (Esej)

Sandra Čukelj: <i>Eshatološka nada</i>	93
Zdravko Gavran: <i>Nada – eshatološko sidro iza zastora</i>	96
Sanja Marinović: <i>Nada koja ne odlazi</i>	100
Dominik Tomić: <i>Lectio Emausina</i>	102
Tomislav Žigmanov: <i>Ka pozitivnom prihvatu drugoga</i>	106

Drži me za ruku (Monodrama)

Natalija Bajer: <i>Spominek</i>	111
Dora Mihanović: <i>Dolori</i>	115
Božica Zoko: <i>Lamentacija</i>	120
Vojmil Žic: <i>Drži me za ruku</i>	125

Bilješke o autorima	133
----------------------------	-----

Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda	149
---	-----

Sudionici (autori) 17. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«	153
--	-----

Riječ izdavača

Nada umire posljednja

Kažu da nada umire posljednja, ali u istini vjere nada ne umire uopće, umrijeti može samo čovjekova sposobnost da je prepozna. Nada se katkad povuče u tišinu, u onu pukotinu srca u kojoj svjetlost još diše. Dar je koji ne umire jer ne počiva na čovjeku, nego na Bogu. Ona ostaje kao trajna prisutnost Božjeg obećanja, i kada čovjek posrne i kada riječ utihne. U sjeni križa, gdje se ljudska riječ često lomi, a tišina poprima težinu molitve, otkrivamo da nada uistinu ne umire posljednja, nego prva uskr-sava. U trenutku u kojem se čini da je sve potonulo u tamu, nada se ne gasi, ona se samo povuče u skovitost čekajući da se naše oči ponovno priviknu na svjetlo. Jer ondje gdje čovjekova snaga posustaje, počinje govoriti Bog, tiho, ali postojano. Nada je plamen koji se ne da ugaziti, sjaj koji probija i kroz najtamniji kamen, sjaj koji ne umanjuje sjenu križa, nego je obasjava iznutra.

Papa Franjo Jubilejsku 2025. godinu odlučio je posvetiti nadi. Na svetkovinu Uzašašća Gospodina 9. svibnja 2024. on je, proglašavajući Jubilejsku godinu, preporučio da Jubilej bude prilika svima za oživljavanje nade. Prema Papinom poticaju, Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić« kao organizator 17. »Književnoga Kranjčića« odlučila je ovogodišnji natječaj i završni susret posvetiti nadi. No, jedini naš nacionalni natječaj za književnost protkanu kršćanskim vrednotama u kratkim književnim žanrovima: poeziji, kratkoj priči, putopisu, eseju i monodrami, tematski nije nužno bio okrenut isključivo nadi. Autori koji su se javljali na natječaj 17. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« mogli su pisati i o temeljnim vjerskim

sadržajima Katoličke Crkve, kao i o brojnim kršćanskim vrednotama. Ovaj zbornik »U sjeni križa, u svjetlu nade« svjedoči o tome da su se neki autori prihvatili nade, a neki su se odlučili za književne interpretacije nekih drugih kršćanskih tema. Smjeli su pisati i na hrvatskom standardu i na hrvatskim narječjima, a prosudba vrijednosti radova temeljila se na književnoj estetici. Na natječaj su se javili pisci iz Hrvatske, ali i iz još 8 zemalja: Austrije, Bosne i Hercegovine, Italije, Njemačke, Poljske, Slovenije, Srbije i Švedske. Natječaj je, uobičajeno, bio otvoren od 15. svibnja do 15. kolovoza. Odazvalo se 124 autora. Napisali su i u Križevce poslali 187 književnih djela, konkretno 104 pjesme, 40 kratkih priča, 16 putopisa, 14 eseja i 13 monodrama. Zatim je stručni ocjenjivački sud, ne znajući identitet autora, odlučio da će u zborniku »U sjeni križa, u svjetlu nade« biti objavljeno 38 radova, i to: 18 pjesama, 6 kratkih priča, 5 putopisa, 5 eseja i 4 monodrame, a da će na završnoj svečanosti u subotu 6. prosinca 2025., uz 107. obljetnicu rođenja križevačkoga župnika na glasu svetosti Stjepana Kranjčića po kojem natječaj i susret nose ime, 15 radova biti nagrađeno. Nimalo laganoga posla »žiriranja«, odnosno odabira oko 20 posto radova prispjelih na natječaj za objavu u ovom književnom zborniku, prihvatilo se tročlano povjerenstvo. Predsjednik je bio književni povjesničar prof. dr. Vladimir Lončarević, koji stručni ocjenjivački sud »Književnoga Kranjčića« vodi od prvoga natječaja 2009. godine, dok su članovi bili znanstvena savjetnica u HAZU, teatrologinja dr. sc. Lucija Ljubić te svećenik Zagrebačke nadbiskupije i pisac Anđelko Katanec. Kaže se da tri subjektivna mišljenja čine jedno objektivno. U tom smislu vrijedi vjerovati da su književna djela u ovome zborniku 17. »Književnoga Kranjčića« najbolje što su hrvatski pisci u spektru kršćanskoga nadahnuća stvorili u ovoj 2025. godini.

Na natječaj su se javili i znani i neznani autori, oni koji su dobro poznati hrvatskoj književnoj javnosti, ali oni koji svoj književni put tek oblikuju, čak i oni kojima je ovo bio prvi javni nastup. Među njima se našao afirmirani pisac i publicist Zdravko Gavran koji je u prvonagrađenom eseju razlomio nadu i književno i teološki:

Kao vjera i ljubav, i nada je – jer je riječ o duhovnoj zbilji – nevidljiva. No za razliku od ostalih dviju bogoslovnih krjeposti, koje na vlastite načine pretaču svoje duhovne sile u moć duše te po djelima postaju na fizičkoj razini vidljive, ova treća nije tako lako prepoznatljiva po onomu što činimo ili čime se nadahnjujemo. Manje je opipljiva, manje određena i manje produk-

tivna. Vjera naime i ljubav mjere se po svojim nebrojenim dobrim plodovima, što ih mi i, osobito, naši bližnji ubiru (ili im ih se daju na tanjuru). Plodovi nade diskretniji su, istančaniji, nutarniji... One dvije imaju i osobnu, ali i snažnu komunitarnu dimenziju; nada je pak više individualna, personalna; prostor je njezina začinjanja, rasta, kretanja i djelovanja manje izvana razvidan negoli plodovi vjere i ljubavi, ili plodovi sedmerih darova Duha Svetoga: mudrosti, razuma, savjeta, jakosti, znanja, pobožnosti i straha Božjega.

Bogate slike nade oblikovali su pisci i u svim ostalim ponuđenim književnim žanrovima. I dok su odrasli autori svoje u 2025. godini stvorili, osnovnoškolci, također pod Kranjčičevim imenom, upravo stvaraju. U tijeku je natječaj za 15. »Dječji Kranjčić«, 15. Susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«. To znači da se stiglo do maloga jubileja. Organizatori Osnovna škola Ljudevita Modeca Križevci i Udruga »Dr. Stjepan Kranjčić« malenim su piscima i slikarima ponudili temu opraštanja. Natječaj je raspisan 15. listopada, traje do 15. prosinca 2025., a javiti se može u žanrovima poezije, priče, igrokaza i likovnoga stvaralaštva. Djeca se mogu odazvati preko osnovnih škola koje polaze, ali i samostalno. Završna svečanost s dodjelom nagrada autorima najuspjelijih radova i predstavljanjem knjige širega izbora literarnih i likovnih djela pristiglih na natječaj planira se za 25. travnja 2026., uz Dan grada Križevaca.

Zanimljivost je ovogodišnjega natječaja 17. »Književnog Kranjčića« dob najmlađe autorice čiji je rad objavljen u ovome zborniku. Ima samo 16 godina, ide u srednju školu. Zove se Mirela Zeljar, dolazi iz Ferdinandovca, a predstavila se pjesmom. Njeno sudjelovanje na ovom natječaju za odrasle govori u prilog potrebi osnivanja »Srednjoškolskog Kranjčića«, nacionalnog natječaja za književno stvaralaštvo učenika srednjih škola u RH, na što već dulje vrijeme potiču članovi Udruge »Dr. Stjepan Kranjčić«, svjesni potrebe, ali i također svjesni da sami nemaju ni kadrovskih ni financijskih kapaciteta za još jedan književni natječaj. Srednjoškolci više nisu djeca, a još nisu ni odrasli. To je posebna populacija koja u Hrvatskoj nema svoj natječaj, a koji bi zasigurno iznjedrio mnoga dobra.

I dok književnost u suvremenosti po Kranjčičevim književnim i duhovnim poticajima razvijaju i odrasli i djeca, ne izostaje ni znanstvena valorizacija književnosti kršćanskoga nadahnuća stvorene u prošlosti. Upravo je objavljen tematski broj časopisa »Kroatologija« Fakulteta

hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu u kojem su objavljeni znanstveni radovi koji su u obliku izlaganja predstavljeni na 6. znanstvenom skupu »Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća – Kršćanski pisci, jezik i baština« 26. listopada 2024. u Križevcima. Naime, od godine 2014., temeljem Sporazuma o suradnji, Fakultet hrvatskih studija, Glas Koncila i Udruga »Dr. Stjepan Kranjčić« bijenalno u Križevcima održavaju znanstveni skup »Hrvatska književnost kršćanskoga nadahnuća«, a izlaganja se u obliku recenziranih znanstvenih članaka objavljuju u časopisu »Kroatologija«. Time se želi pridonijeti nepravedno zapostavljenoj, slabo poznatoj i još slabije analiziranoj književnosti kršćanskoga nadahnuća tijekom prošlosti, osobito tijekom druge polovine 20. stoljeća.

Zahvala svima koji su pridonijeli i pomogli ostvarenju 17. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«. Hvala pokroviteljima: Ministarstvu kulture i medija RH, Gradu Križevcima, križevačkim župama sv. Ane te BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina, kao i Zakladi Rhema. Zatim hvala pokroviteljima nagrada: Kapucinskom samostanu i župi sv. Mihaela Arkandžela iz Zagreba, Glasu Koncila koji je i nakladnik ovoga zbornika, Veritasu – Glasniku sv. Antuna Padovanskog, Hrvatskoj karmelskoj provinciji i Nacionalnom svetištu sv. Josipa iz Karlovca. Hvala na doprinosu Plastike Nove d. o. o., KTC-a d. d. i Pučkog otvorenog učilišta Križevci, kao i onima koji su željeli ostati anonimni. Hvala svima!

U konačnici, sve priče i sve molitve vode prema istome: prema nadi koja iz tame izvodi svjetlo. Neka ovaj književni zbornik bude svjedočanstvo da nada, ukorijenjena u Bogu, nikada ne umire, nego uvijek iznova otvara put prema svjetlu. Zato se nadajmo da se vidimo i dogodine, na 18. »Književnom Kranjčiću« 2026. u Križevcima!

*naslovna doc. dr. sc. Tanja Baran
predsjednica Udruge za promicanje znamenitih Križevčana
»Dr. Stjepan Kranjčić«*

Nagrađeni autori i radovi

na 17. Susretu hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić« 2025.

POEZIJA (*Pokrovitelj: Kapucinski samostan i župa sv. Mihaela Zagreb*)

1. nagrada – **Petar Jenjić** (Sinj):
Kristova noć
2. nagrada – **Dražen Bos** (Zagreb):
Križevi u mraku
3. nagrada – **Branka Mlinar** (Omiš):
Stožer nade

KRATKA PRIČA (*Pokrovitelj: Glas Koncila*)

1. nagrada – **Ante Pavelić** (Vinkovci):
Majke što čekaše sinove
2. nagrada – **Vesna Lončarić** (Zagreb):
Bez vjetra
3. nagrada – **Tamara Bodor** (Zagreb):
Kraljev službenik

PUTOPIS (Pokrovitelj: **Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog**)

1. nagrada – **Zdenka Maltar** (Novi Marof):
Camino Krk
2. nagrada – **Dominik Tomić** (Zagreb):
Jubilej romarskim stopama
3. nagrada – **Snježana Novotny** (Turčin):
Tu sam

ESEJ (Pokrovitelj: **Hrvatska karmelska provincija**)

1. nagrada – **Zdravko Gavran** (Zagreb):
Nada – eshatološko sidro iza zastora
2. nagrada – **Sandra Čukelj** (Budinščina):
Eshatološka nada
3. nagrada – **Sanja Marinović** (Velika Gorica):
Nada koja ne odlazi

MONODRAMA (Pokrovitelj: **Nacionalno svetište sv. Josipa Karlovac**)

1. nagrada – **Vojmil Žic** (Zagreb):
Drži me za ruku
2. nagrada – **Dora Mihanović** (Zadar):
Dolori
3. nagrada – **Natalija Bajer** (Lukač):
Spominek

Riječ urednika

Uz »Književni Kranjčić« stasao je
nov naraštaj pisaca

Ovogodišnji, 17. »Kranjčić« događa se u svjetlu dvaju važnih velegoda: Svete godine i 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva, koju slave svi hrvatski domovinski krajevi, a Crkva ga je, uz ostalo, obilježila i nacionalnim hodočašćem u Rim. U svjetlu tih velikih događaja, okupljeni pod egidom svojega nebeskog pokrovitelja Stjepana Kranjčića, i ove godine okupljamo se i ovim zbornikom u radosti Riječi.

U međuvremenu od prvoga književnoga susreta 2009. godine do danas rođen je, gotovo bismo mogli reći, nov naraštaj pisaca. Od godine do godine, naime, primjećujemo nova imena, koja se uz nekolicinu onih koji se od početka javljaju na natječaj, pomalo nameću kao – književna imena. Ove godine to je posebice vidljivo, kako po prispjelim tekstovima, tako po nagrađenima i svima ovdje objavljenima. Pa ako nas što, osim kontinuiteta nakon sedamnaest godina, treba osobito radovati, upravo je činjenica, kako smo i lani u ovome uvodniku istaknuli, o dolasku tih mladih, mladih i novih pisaca. Oni »Kranjčiću« daju polet, energiju, perspektivu, a svima koji se prihvatiše zahtjevnoga organizacijskoga posla novi elan..., da ustraju... Istina je, proteklih godina znali smo se požaliti na nedostatak potpore »struktura«. Tako je i dalje, ali stoga to više valja zahvaliti Bogu na tome što provida da unatoč tomu uspijevamo održati i kontinuitet i kvantitativnu i kvalitativnu visinu.

Svake godine u(s)mjereni poticajem nekog motiva, a ove godine to je bila *nada*, književnici daju zanimljive i dinamične, često izvorne književne kreacije. Ponajbolje od *nadom* nadahnutih književnih radova predstav-

ljamo u ovome zborniku. Evo nam ga dakle opet u rukama, kao plod još jednog napora pisaca, urednika, ocjenjivača, priređivača, nastojanja da se, kako volimo uvijek iznova podsjetiti, riječju okupimo oko Riječi, ili, točnije, da dopustimo Riječju biti okupljeni. Jer treba nam Riječ, i treba nam riječ, riječ dobra, životvorna, utješna, radosna, *nadonosna*... Samo ta i takva riječ može trajno preživjeti i može trajno vrijediti i značiti čovjeku nešto, a ne ništa.

Ocjenjivači su nastojali izabrati dobro, bolje i najbolje. Vjerom nadahnuti, istinom potaknuti, svi su ovi redci na svoj način nagrada svima koji su s povjerenjem poslali svoje radove.

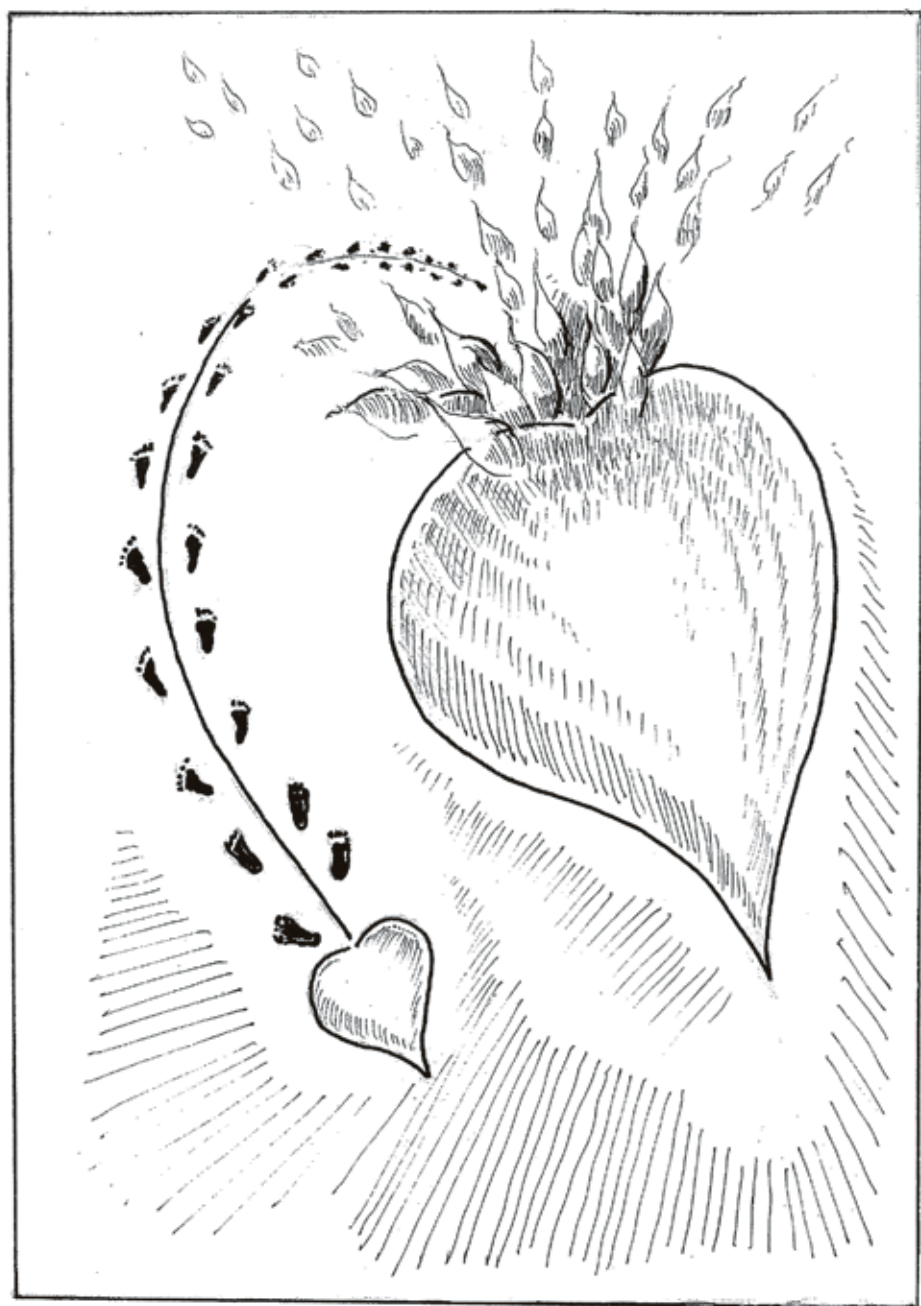
Tema je ove godine, kako rekosmo, bila *nada* – jedna od temeljnih odrednica čovječtva, onaj glas koji nam daje snage vjerovati i ljubiti. Ako vjera životu daje sadržaj, ljubav smisao, nada mu daje perspektivu. I perspektivu. Naši su književnici na taj ovogodišnji motivski prijedlog reagirali kreativno, a ponajbolje od toga izlažemo vašoj prosudbi.

Hvala svima koji su književnom riječju i na drugi način u ovom našem novom susretu dionici Riječi i koji tako kršćanskoj riječi daruju vitalnost. Natječaj je ponovno pokazao da književnost kršćanskoga nadahnuća ima poetskoga daha i duha, da je motivski spektar širok, ali i da tematski može biti usredotočen. Ukratko, »Kranjčić« i dalje nadahnjuje i pobuđuje stvaralačke energije da bi cjelini naše književnosti pridodao tako joj životno potreban i ničim nadomjestiv dah kršćanskoga duha.

*naslovni prof. dr. sc. Vladimir Lončarević
predsjednik Stručnoga ocjenjivačkog suda*

POEZIJA

OD MALOG SRCA VELIKOM SRCU

Natalija Bajer

Lukač

Odlazak

Ostavljam za sobom bijele breze
I stablo lovora mirisno
U svojem dvorištu.

Pružam misli i srce
K Tebi milostivom
Dok ruke za posljednju molitvu
Drugi mi sklapaju.

Moje tijelo sad nemoć je sama
I drhtaj rastanka
S ovozemaljskim
U tišini prožima me.

Oprali su me
Za susret s Tobom
Uljem blagoslovljenim
Ali duša je moja čista
Za Tobom žeda.

Dolazim Ti, Isuse.

Svjetlo što treperi u dubini sjene

U tmuni gdje tišina pleše,
gdje duša traži svoj glas,
svjetlo što treperi nikne tiho,
kao rana zora na pragu nas

O, srce, što kroz sjenu lutaš,
tražiš zraku što vječno gori,
nadom tkanu nit što ljulja,
iz tame vodi put novi

Ne boj se oluja što bjesni,
ni vala što nosi nemir,
u svakom trenu, u svakoj smrti,
svjetlost se rađa iz dubine vira

Ko ptica što leprša bez krila,
duh se diže, traži svoj dom,
u riječima što šapću milo,
u molitvi, u pjesmi, snom

Neka nada bude tvoja stijena,
kad slomljen svijet pred tobom stoji,
u njoj ćeš naći mir, snagu i duh sjena,
da koračaš putem koji voliš

O, vječni plamče duhovnih svjetala,
u tvom se svjetlu rađa novi dan,
dok svemir pjeva pjesmu života,
nosi te nada – Božji san

Dražen Bos

Zagreb

Križevi u mraku

Križevi su nam se prepleli
u tamnoj noći
i srastaju.
Naša srca na njima rastu
i zajedno odrastaju.
Protežu se križevi naši
u svaki kut ove kuće,
na njima su nam koordinate –
tvoje su apscise,
moje ordinate.
I mi tako prikovani
sjedimo u tminama
i snatrimo, i žeđamo
za nebeskim visinama...
Pa katkada iz mraka
zvjezdano nebo zablista
i mi među sobom
ugledamo Krista.
U tvojim očima lista,
iz mojih očiju cvjeta
i velik je kao pjesnik
čitavog ovoga svijeta.

Od malog srca velikom Srcu

Brode mog života
Što prevrnut ploviš, trupa izranjena.
Ti nisi kuća,
Nego Dom.
Škrinjko djetinjstva,
Oazo mladosti,
Oltare ljubavi, svetište Duha.
Pamtiš li tišine naše, sveta jutra?
Možeš li me sresti još,
Obećati mi sutra?
Kao kopljem probodeni,
Razvaljeni Hrame!
Ti, Srce,
I kućo srca moga!
Tko da sa mnom procvili?
Svodom ti me svojim zakrili,
Jekom me svojom ovi
I opet zaplovi.

Luko moga puta.
Pjesmom ćemo jedriti do neba.
Kad to Srce razvaljeno
Kuca još sred praha,
Pukni i ti, srce, ako treba!
I pjevaj bez daha.
U prašinu da mi je sjesti.
Sanjat ljubav, i još slavlje neko.
Ti Srce, tako snažno, tako meko.
Od tvoga neću više praga

Pa nek se stijene lome.
Ta kamo bih, i kome?
Moga srca dome,
Baziliko draga.
U tebi je tama.
Ali, evo ovdje
Nešto veće
I od Hrama.

Arslanev goavar

Čaviečja serca denes su paskoačila,
adjemput hude v persi pakočila.
Pategnol je čez rafung bieli dim.
Koa čakaš? Koaga čakaš?
Tu je, zabroni je, duajdi i ti sim!

Siem ljudem svieta, na abloku,
pakazal se Arslan Četrneisti,
pon nade zdigel roku
i perve pavedal: »Mir z siemi vomil!«

Pervi goavar vskersnulega Jezuša
pustil je v naša serca, v familije naše,
siem ljudem de goad bili,
svietu cijelemu,
svietu bielemu.

Rieči istine su se ftikale,
glibake vrezavale,
roasu na oake dazavale,
z duše fleke černe spirale.

Rad nas ima Buag,
se nas kušuje i zloa ne prevladale!
I kak na te mile rieči, naše duše
Boageku nej se ad sebe dale?

Kristuš hodi pred nomi,
svetle Njegve treba sviet.

Oan je muast priek šterega
nas Buažja ljubav moare dasegnoti.

F tiemi rečmi su zrečeni i zacajhuni
si naši poti.

Bodime Cirkva muasta graditeljev
štera gradi goavar med ljudmi,
širem aprieti rukomi
prijemlje se patriebne toaga svieta.

Tak se išču Vrata sveta!
Daj Boagek
da Arslaneve rieči joaš doge zvane v naši vuhi
i da nigdar na nje neme gluhi.

8. 5. 2025.

Arslan – Lav (orslan – starohrvatsko kajkavska riječ za lava, ivanečka inačica arslan), goavar – govor, čaviečja – ljudska, paskoačila – poskočila, adjemput – odjednom, hude – jako, v persi – u grudima, pakočila – pokucala, pategnol – potegnuo, čez – kroz, rafung – dimnjak, koa – što, koaga – koga, zabroni – izabran, duajdi – dođi, sim – ovamo, siem – svim, abloku – prozoru, pakazal – pokazao, Arslan Četrneisti – Lav XIV. (papa), zdigel – digao, perve – prvo, pavedal – rekao, siemi – svima, vomu – vama, vskersnulega – uskrslog, Ježuša – Isusa, de goad – gdje god, ftikale – uticale, glibake – duboko, vrezavale – urezivale, oake – oko, dazavale – dozivale, fleke – mrlje, černe – crne, spirale – ispiralo, rad nas ima – voli nas, Buag – Bog, kušuje – ljubi, zloa – zlo, ne prevladale – neće prevladati, ad – od, Kristuš – Krist, hodi – hoda, nomi – nama, Oan – On, muast – most, priek – preko, šterega – kojega, moare – može, dasegnoti – dosegnuti, f tiemi – u tim, rečmi – riječima, zacajhuni – zabilježeni, poti – putevi, bodime – budimo, Cirkva – Crkva, muastagraditeljev – graditelja mostova, štera – koja, širem – širom, aprieti rukomi – otvorenim rukama, prijemlje – prima, patriebne – potrebite, toaga – toga, išču – traže, zvane – zvone, vuhi – ušima, nigdar – nikad, neme – nećemo biti

Kristova noć

Skrušena pokora, nepremostivi jaz,
gutljaj crnog vina i lomljenje hljeba,
hodanje po vodi, veseli ples neba,
ispružena ruka i blistavi odraz.

Drvena lađica, zvuk tapkanja kiše,
udarci o krmu, vesla u rukama,
pogled prema gore, duša u mukama,
zagrljaj Presvetog, srce koje diše.

Otpetljana mreža, posijano sjeme,
grijesi ispod zemlje, radost u visini,
utjeha u pjesmi, poljubac u tjeme;

meta na leđima i vrag u blizini,
nečisti pogledi, demonske najezde,
ali Kristova noć ne gasi mi zvijezde.

Nada

u svakom hipu
korača s nama
kao čarolija
pažljivo, tiho
da nas ne ometa
nada

svakoj je želji
suputnica
nada

kada se spotaknemo
suzu briše
kad padnemo
snagom nas diže
kad zalutamo
putokaz nam je
nada

kad klonemo
hrana je duši
svatko je nadom zove
u mom slučaju
Isus to je

Bokčija

Otperti obluki luftaju hižu
Zidi su znotra črni i fajtni
Bokčija se z sakuga kota nalukava
A gola deca valukaju se po nakli.

Otec za ikaj prevrče tuđu zemlu
Mati zrihtava kujnu brez plače
Nemaju žepi ušparanih penez
Više im se zimle nek vujnih nameče.

Babica mesi nedelni krušek
Serce joj toče vu starečke samine
Nišče ju niš ne pita jer je gluva
Sirota si v svoje betežnjoče počivlje.

Hižu je zadišala sirotinjska kaštiga
Glad se šepuri, dutrči se ne da
V sramotu je grezla i zajna nada
Same jih još lsusek z križa nadgleda.

Otpreti obluki luftaju hižu
Bokčije se pri praznem stolu tišču
Al' srečni su da si imaju sebe
Da po tuđem svetu ljubav ne išču.

bokčija – siromaštvo, luftaju – prozračuju, fajtni – vlažni, prevrče – preokreće, zrihtava – uređuje, žepi – džepovi, samine – samoće, zadišala – zamirisala, kaštiga – briga, šepuri – razmeće, dutrči – dokrajčiti, grezla – zaglavila (npr. u blatu)

Molitva Majci Božji od Uznesenja

(Napušteno selo Sršići, otok Krk)

Oni dolaze na sve što je bilo naše.

Gluhi za govor stvari,
a naša su usta nijema
da bi iz kamena zakantali
ili možda zaplakali.

Na gumnu u krugu nevidljiva blaga stoje,
u šparožinu propali mošuni,
perila i poje.

Sa sobom odnijeli smo najnužnije
i vratili se u jezik zemlje
u vlažan ležaj postojanja.

Naša tijela su stabla,
iz nas rastu zelene tišine,
pred kućom nam sjene sjede
i pitaju:

O, Divice u Nebo uznesena,
što će biti s nama?

U nadi je tajna

Svjetlost se skrila
topla i sjajna
od lažnih maski
i obećanja
u zaraslom kutku
blaženog vrta
uči nas bitnom:
u nadi je tajna.

Milost se slijeva
niz sitne brazde.
Iz ničega nešto veliko stvara.
Dok prodire tiho
i sipi polako
duboko mom srcu progovara.

Vrijeme što ide...
sve je Tvoje.
Danas postoji
jer Ti tako želiš.
Sutra će biti
tek ako ga stvoriš,
nebeska prostranstva
nama otvoriš.

Ante Matić

Zagreb

Duh kralja Tomislava

Mene ima u ovim planinama
mene ima u ovim njivama
puno me triba za puno jada

ja sam u vjetru u kiši u suncu
u grumenu i hladnoj stijeni
i jesam i trajem u svakoj mijeni

u meni šute stećci i čame puteljci
i ruke i suze i muke goleme
u meni ječe u meni kleče

pod ovim podnebesjem krvavim
u meni se gnijezde iskoni prastarih sila
i ja se pomlađujem gdje sam uvijek bila

jer mene nije napustila nada
jer mene ima u ovim brdima
jer mene ima u ovim njivama
i puno me treba za puno jada

Stožer nade

Dobrota je
uvijek lijepa,
u poslanju
probuđena.

Kao ljubav
snažna, vječna,
Duhom Svetim
ispunjena.

Neizmjerna,
blagodarna,
strpljiva i
sebedarna,
preslika je
svetih rana.

Znamen srca
i blagosti,
Sina Božjeg
na Golgoti.

Stožer nade,
snaga križa,
ljubav sveta,
kristolika.

Savršena,
cjelovita,
koja krijepi
vjerna bića.

Ustreptala
od čeznuća,
divnim svjetlom
uskrснуća.

Hvalospjev smrti

Ne želim te čekati
Zauzet nebitnim,
Ne želim te čekati
Onako,
Zaokupljen padovima,
Tuđim istinama,
Nejasnim smirajima,
Napornim stremljenjima.

Ma,
Ne želim te ugostiti tako
U praznome kiču,
U kakofoniji čežnje za bitkom.

Hej, ti,
Smrti!
Da, tebi govorim,
Sestro moja!
Ta sjeti me,
Da susret ti pripremim –
Da srce smirim, glas ušutim –
Ne zgranut il' preplašen,
Nestrpljiv i uzbuđen,
Već radostan i prepušten.

Moja nada

Nemam povjerenja u vječnost
jer je kao soba bez kvake iznutra
(i kako izbjeći očite asocijacije?)
budi poput svjetla koje se ne može ugaziti
(a što ako poželim sjenu?)
ponekad osjetim vječnost u psu dok diše
ili u pogledu bolesnog djeteta,
ali to nestane brže od vijesti s ekrana

Ne želim vječnost
ako izgleda kao čekanje autobusa –
jer taj možda ipak jednom stigne,
a ona prva nikad ne prestaje
radije biram
nesavršenost smrtnog tijela,
trenutak koji boli,
ali u potpunosti pripada meni

Ali možda tamo
gdje nebo više nema zemaljskih boja,
gdje nijedna suza ne kapa iz zraka,
Vječnost raširi krila od komadića molitvi
i kaže: ostani?

Bistrica

Još prije zore, budi me baka,
snene se oči odmah otvore.
Hodamo brzo za mrklog mraka,
zrakom se ptičji cvrkuti ore.

Autobus čeka, putnici stižu,
jedan po jedan, ulaze, sjede.
Još nismo niti krenuli pravo,
netko je gladan, slaninu jede.

Kroz prozor gledam livade, polja,
cesta sve više i više vijuga.
Zelene brege, sunce i kišu,
osmijeh mi mami blistava duga.

Krunica počne, nakon nje pjesma
Bistričkoj Majci, poznata, stara.
Na hodočašće zavjete nose
domaći ljudi s puno žara.

Prvo do crkve kroz teška vrata
rijeka nas nosi, žamor se čuje.
A tamo, ispod tornja i sata,
prosjak bez noge, ko uvijek tu je.

»Udijeli dinar!«, veli mi baka,
»Sirotom bokcu što milost moli.«
Pogledam lice tog siromaha,
u sebi čujem: »sus te volil«

Ulaz u crkvu s lijeve je strane,
spora kolona do kipa vodi.
Uz glasnu pjesmu: »Zdravo, zdravo!«
oko oltara svijet mirno hodi.

Ispovijed sveta grešničku dušu
čisti i diže nazad na noge.
U pokajanju, pokori, pjesmi,
Duh Sveti budi darove mnoge.

Križni put iznad svetišta našeg
vodi nas gore do vrha brijega.
Pratimo Majku na njenom putu,
trpimo s Njom dok slijedimo Njega.

Na svetu misu hrlimo tada,
okupljamo se oko oltara.
Svečani psalam, čitanje Riječi,
Kruh se u tijelo pretvorbom stvara.

Uz odjek zvona, blagoslov tu je.
Baka me vodi do licitara.
Kupuje srce i medenjake,
šarenu pticu od drveta stara.

Na kraju treba zapalit svijeću
Majčici našoj, zahvale dati.
»Zbogom, zbogom!« do drugog ljeta,
kad ćemo opet pred kip Tvoj stati.

Utjeha kiše

Kiša pere mnoge mi boli,
ona pjesama mojih je tema,
noli me tangere, noli,
jer lijek mi je njezin – anatema.

Čistinom kapi koje ona
ko iz niske vlažeći čelo
odjekujuć poput dalekih zvona
tajanstva svog otkriva mi veo.

U časku, baš, smiraja tog trenu,
kao neka spoznaja me zbudi
i bujicom odjeka jasnih prenu:
»Raduj se! Kliči! Budi!«

(Zagrebačka avenija – bus 115, 2. svibnja 2024.)

Zareži me svjetlom, slovo po slovo, do kraja abecede

Ako još ima svjetla za mene, Bože, neka mi ga pogledaš u oči.
Bez tvoga daha moje srce se gubi u pepelu.
Cjelivam ti rane umjesto svojih riječi.
Čekam tvoje ime da razbije tišinu koja me proždire.
Ćutim kako nada kuca i pod pepelom nevjere.
Dišem kroz sram, ali gledam prema visinama.
Džepove mi ispuni milošću, ne pravdom.
Đavao me vukao, ali tvoja šutnja bila je glasnija.
Eho mojih suza još odzvanja u tvojoj blizini.
Fragilno vjerujem, ali vjerujem.
Gospodine, pretvori moju slabost u tvoju slavu.
Hodam krvlju prošlosti, ali nada me gura naprijed.
Ime tvoje neka mi bude stijena pod nogama.
Ja, nevrijedan, ipak ti dolazim otvorenih dlanova.
Kajem se više djelima nego riječima.
Led grijeha još me steže, ali tvoje sunce topi i stijene.
Ljubim ti križ, iako ga još ne razumijem.
Molitva mi više nije zvuk, već vapaj.
Nezasluženo me još zoveš sinom.
Nježnost tvoje istine lomi moje oklope.
Očaj je bio zadnje što sam imao, a ti si ga pretvorio u početak.

Položi mi novu volju u srce izranjeno.
Ruke tvoje nek operu ono što sam skrivao.
Svaki moj dan neka bude uspon iz tame.
Šutnja tvoja – oganj koji topi moje oholosti.
Tvoje milosrđe piše moj novi identitet.
Utočište nalazim u svakoj tvojoj opomeni.
Vjerujem ti i kad više ne vjerujem sebi.
Znaš sve, i ipak dolaziš meni prvi.
Želja mi je samo jedno: da u tvome svjetlu živim i umrem.

Marija Znika
Zagreb

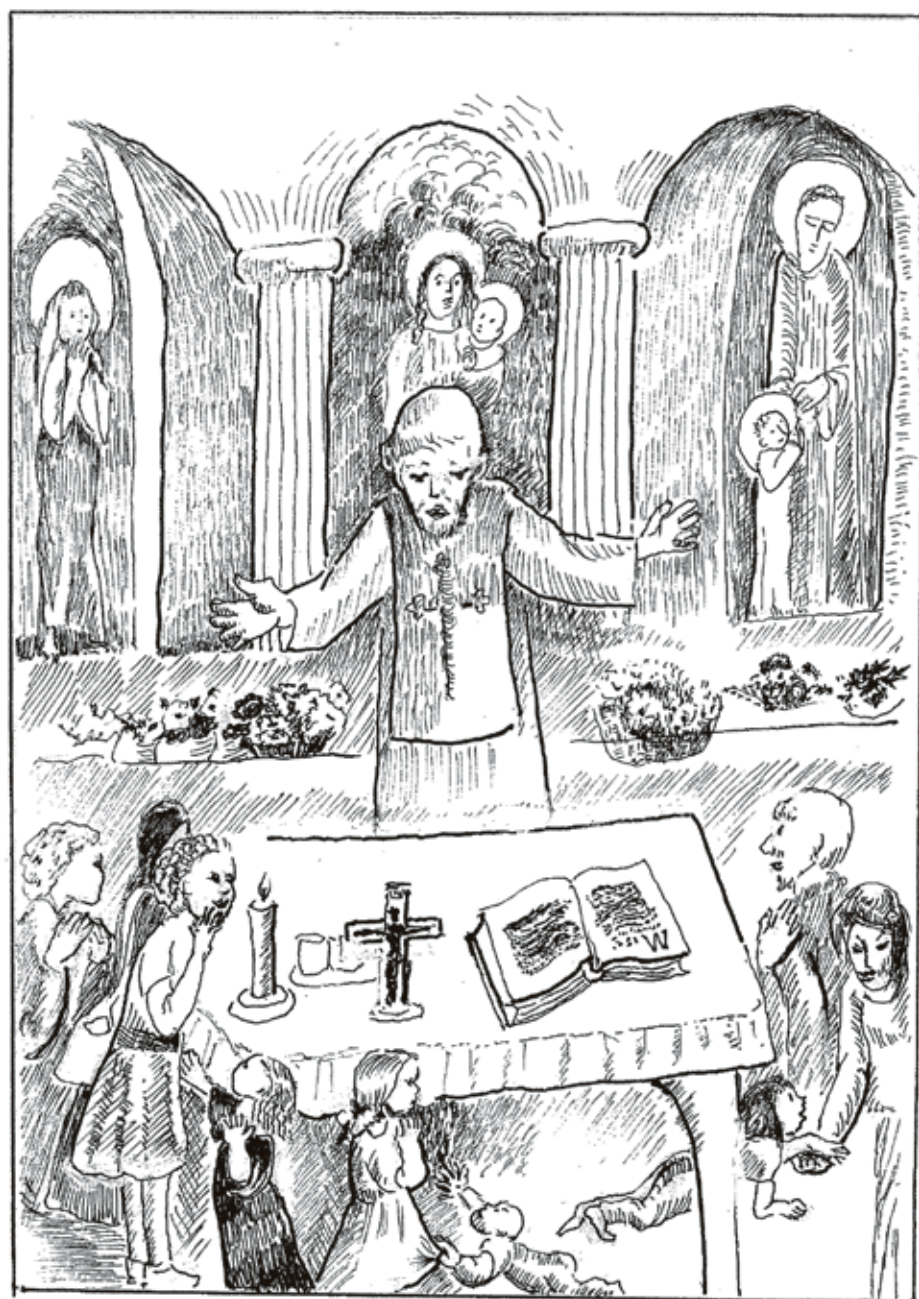
Moj zvonik

jesen 1992.

Moj zvonik
još stoji
među jablanima
ponosno,
prkosno.
Vitalak
ko rodina
noga
na gnijezdu
stare škole
prekoputa
i promatra
i bdije
vežuć
zemlju
s nebom.

KRATKA PRIČA

MLADA MISA STAROG PATRA

Kraljev službenik

(inspirirano Lv 4, 43-54)

Dovukao se do obližnjeg stabla neprimijećen. Uspješno je prenio zadatak na nižeg službenika i sad je bio siguran da će neko vrijeme imati mir i nevidljivost. Ni sam nije znao kako mu je to uspjelo jer je jedva bio u stanju sabrati misli. Kliznuo je niz deblo u danima staru prašinu i glavu položio na koljena. »Što da radim?«, očaj je izbijao iz svake pore i zarobio mu razum. Pomisao na ono što će se dogoditi izazivala je u njemu užas i dao bi sve na svijetu da može izići iz svoje kože, na trenutak ponovno osjetiti blaženo ravnodušje. Sadržaj jutrošnjeg pisma proizveo je u njemu trenutnu mučninu i samo je nekim nadljudskim snagama preživio nekoliko sati do ovog trenutka.

Znoj je natopio njegovu službenu tuniku i pala mu je na pamet banalna misao kako će morati posuditi malo miomirisa iz kraljeve riznice. Uobičajeni podnevni žamor tek je neznatno dopirao do njega iako je sjedio nedaleko od glavne ceste. Umalo poskoči od iznenađenja kad mu sluga vikne u uho:

– Gospodine, ovdje je! Onaj čovjek koji je na Gideonovoj svadbi pretvorio vodu u vino. Opet je u Kani, upravo je ušao u grad!

Nije mu bilo jasno zašto mu to sada govori, on koji je jedini osim njega poznao sadržaj pisma jer mu ga je uručio. Zar je zaista sišao s uma pa misli da bi ga nekakav klaun čudotvorac u ovim trenutcima mogao zanimati. Ponovno nagla misao, ovaj put gotovo pa odluka da konačno otpusti tog brzopletog gnjavatora.

– Što ja imam s tim? – iznemoglim glasom koji nije mogao pratiti misli upita slugu.

– Oh, pa mislio sam, možda ga možete zamoliti da vam ozdravi sina. Zna, priča se, ozdravlja mnoge od raznih bolesti, neizlječivih. A navodno je u Nainu na njegovu riječ neki mrtvac, već spreman za ukop, ustao pred vlastitim grobom. – sluga se trudio govoriti povezano bojeći se da bi ovaj čovjek mogao propustiti priliku zbog njegove neukosti.

Nada za koju je mislio da ga je potpuno napustila ponovno se javila snagom koja je u trenu razbistrila misli i probudila odlučnost.

– Gdje je? – upitao je odbijajući čvrsto svaku misao koja je govorila da je počeo gubiti razum.

– Prošao sam kraj njega kada sam dolazio k vama. Nije mogao odmaknuti mnogo dalje od tržnice. Mislim da se uputio prema domu njih dvoje na čijoj je svadbi bio.

Polusvjestan svojih kretnji, službenik je ustao i, još uvijek oslabljen groznicom koja ga je uhvatila, krenuo u smjeru za koji je slutio da je ispravan.

– Ovuda, gospodine! – vikne sluga pokazujući mu da ga slijedi. – Možda će biti bolje ako ga dočekate s gornje strane, ovako ćete se teže probiti do njega.

Bez riječi krenu za njim. Probijali su se kroz prepunu tržnicu koja je vrvjela ljudima u potrazi za podnevnim objedom. Službena tunika učinila je svoje i ljudi su se razmicali čim bi ga vidjeli kako prilazi, a on je ubrzo prestigao slugu sad već znajući pravac u kojem su krenuli. Uskoro je izbio na početak glavne ulice gdje mu je pogled dosezao i do nekoliko blokova dalje. Odjednom spazi gomilu ljudi kako skreću u malu ulicu. Baš je jučer u nju odlazio obaviti neki zadatak i u tom trenutku osjeti zahvalnost zbog prednosti koju je imao poznavajući i drugi prilaz. Skrenuo je i izbio na kraj ulice u trenutku kad je čovjek na čelu gomile u pratnji svojih stalnih sljedbenika stigao iz drugog pravca.

Nije očekivao da će ga tako brzo susresti licem u lice i mislio je da će imati vremena pripremiti obraćanje. Sad, u susretu s pogledom čovjeka koji ga je nemilice promatrao, shvatio je da ne zna što reći. Buka mnoštva još je više zaglušivala njegove misli i napetost ga je dovela do ruba. U tom trenutku prestravi ga pomisao da će ga čovjek zaobići.

– Moj sin... umire... – jezik je od straha pretekao misli i svaka suvisla rečenica koju je u hodu smislio bila je u trenu zaboravljena.

Čovjek je izgledao kao da je od jutra čuo već nekoliko takvih izjava. Nimalo impresionirano.

– Ako ne vidite znamenja i čudesa, ne vjerujete! – vikne, obraćajući se više onima iza sebe nego njemu. Ponovno svrati pogled na kraljeva službenika i ovaj u neznatnom zrcu vremena, bržem od sekunde, spozna.

– Gospodine, molim te, siđi dok mi ne umre dijete. – više izdahne negoli progovori.

– Idi, sin tvoj živi.

Kasnije se pojedivosti sjećao u magli, kako je trčeci prošao pokraj nekih ljudi koji su ga poznavali ne zaustavljajući se na njihove povike, kako je u trku srušio ženu s košarom na glavi i zastao tek toliko da joj pomogne pokupiti rasute jabuke. Ali ono što nije mogao zaboraviti bio je autoritet u glasu čovjeka te mu je istog trena povjerovao.

Prašnjava cesta prema Kafarnaumu spuštala se u blagoj strmini zbog čega je gotovo trčao, odlučan u namjeri da prijeđe cijeli put bez zastajkivanja. Bili su dani punog mjeseca pa je jarka svjetlost nastavila obasjavati njegov put i kad je noć zamijenila dan. Uglavnom ni o čemu nije mislio, pogled čovjeka s kojim se susreo lebdio je pred njegovim očima potrešajući mu nutrinu, iznova i iznova. S praskozorjem, adrenalin je konačno počeo popuštati i sustigao ga je umor. Usporio je korak, a misli su ga odjednom počele salijetati svjetlosnom brzinom. Što to radi? Što ako je sve bila farsa? Ili jednostavno nesporazum? Što ako ga se taj čovjek samo želio otarasiti dobacivši mu rečenicu u koju ni sam nije vjerovao? Što je ono bio rekao, nešto o znamenjima i čudesima? Možda je htio zadiviti masu i njega iskoristio za svoj trijumf? Je li moguće da mu je strah od sinove smrti toliko pomutio razum da je riječ toga čovjeka koji nikad nije vidio njegova sina, a kamoli ga se dotakao bila dovoljna da počini takav potez? Poplava sumnje i neizvjesnosti gotovo ga je srušila na tlo. Ipak, živo sjećanje na taj pogled i dalje je podgrijavalo nadu.

U tom trenu spazi siluete koje su se kretale prema njemu. Među jednom prepoznava svog najstarijeg slugu i utroba mu se okrene. Zašto ide prema njemu? Nije mogao znati da se zaputio kući pa da mu krene ususret. To može značiti samo jedno, nosi vijest koja je toliko važna da je nije mogao poslati po glasniku. Novi val užasa prostruji njegovim tijelom i on padne na koljena. Neće ovo izdržati.

Oni koji su mu prilazili opazili su kako je pao. Izdaleka je izgledao kao polumrtav i sluga se ozbiljno zabrine.

– Požuri! – vikne svom pratitelju i potrči ne čekajući ga.

Kraljev službenik odrvenio se klečeći u pijesku, nemoćan ispustiti glasa. Sluga se spusti u prašinu do njegovih nogu. Pogled na gospodarevo upalo lice i izgubljen pogled uplašio ga je. Da ga nisu opljačkali?

– Gospodaru, jesi li dobro? – upita gledajući panično uokolo ne bi li spazio tragove razbojnika.

– Govori.

U taj čas stigne i drugi sluga i pruži prvome čuturu sa svježom vodom koju su tog jutra napunili.

– Gospodar, sin tvoj živi! – usklikne ovaj moćeci mu zapešća tekućinom i umivajući prašnjave obraze.

Kraljev službenik nije bio siguran čuje li govor svog sluge ili u nekoj suludoj fatamorgani samom sebi ponavlja riječi čovjeka čiji je pogled još bljeskao pred njegovim očima.

– Čekali smo do jutra da se uvjerimo kako je doista ozdravio i krenuli ti to priopćiti. Nismo ti takvu vijest željeli prenijeti preko glasnika. Evo, tvoji već pripremaju gozbu. Računali su da ćeš stići tek sutra, s nama, ali sada si ovdje pa sve možemo ubrzati. – sluga je brbljao pokušavajući procijeniti koliko je njegovu gospodaru loše.

U dubokom uzdahu ispustio je čitavo biće. Imao je osjećaj da je on taj koji je oživio.

– Kad se to točno dogodilo? Kad mu je postalo bolje? – polako upita slugu želeći posljednju potvrdu, a ovom lakne što je gospodar još pri zdravoj pameti.

– Jučer oko sedme ure pustila ga je ognjica. Nakon toga posve se oporavio. – reče sluga veselo.

Nije se trebao mučiti računanjem da bi znao kako je upravo u to vrijeme presreo čovjeka u ulici.

Udario je u plač i pao u zagrljaj zapanjenom sluzi.

Sunce je već grijalo kad su stigli pred njegov dom. Još uvijek se tresući, pozdravio je ženu i poljubio sina. Ipak, više ga nije zanimalo ništa osim toga da ponovno sretne toga čovjeka. Da mu se pokloni i pred njim razdre haljine. Ta je želja bila toliko jaka da je pomislio kako bi zbog nje mogao umrijeti. I ne bi imao ništa protiv. Nije mu trebala potvrda ni svećenika ni pismoznanca da bi znao kako je pogled koji ga je susreo bio Božji.

Bez vjetra

Kad se probudila, nije bilo jutro. Zidovi su još bili sivi, a vrijeme je ležalo u kutu sobe poput iscrpljena psa. Njezina majka šutjela je u kuhinji, ali šutnja je imala gorak miris. Otac je hrkao ili je to možda bio motor automobila iza prozora. Teško je bilo razlikovati što je vani, a što unutra.

Dvanaest joj je godina. Znala je to jer je prošlog mjeseca dobila knjigu bez korica od tete koju više nitko nije zvao, osim kad treba čuvati tajne. »Djevojčica si, ali uskoro više nećeš biti«, rekla joj je tiho. Nitko nije slušao, ali ona jest. Učila je slušati ono što nije rečeno. Njezina soba nije imala vrata. Samo zavjesu, koja se uvijek ljuljala. I kad nema vjetra. Kroz nju su dolazile teške riječi. Često bi tada, sklupčana pod stolom, brojila pukotine u pločicama. Naučila je brojiti umjesto plakati. Bila je to prva obrana. Matematika boli. Nestajanje je bilo njezina druga obrana. Ne onako kako ljudi nestanu u šumi ili među strancima, već iznutra. Postajala je tiša od svojih misli. Kad bi majka zalupila ladicu i rekla da je glad izmišljotina, ona bi prestala osjećati želudac. Kad bi otac pogledao kroz nju kao da je mrlja na staklu, postala bi mrlja. Nevidljiva, ali prisutna, ispod kože, bez boje, bez glasa. Treća obrana bile su priče. Ne one koje su joj govorili jer te su bile kratke, prijeteće i uvijek završavale optužbom, već one koje je sama tkala prije spavanja. U njima je soba imala zidove i brave koje može sama zaključati. U njima otac nije znao gdje je ključ, a majka je znala kako se smije. U takvim pričama ona je imala ime koje nije »zašto si takva« ili »makni se s puta«. Ime je bilo šapat. Topao. Vlastit. Kad bi zaspala, sanjala je prozor koji se otvara prema unutra. Tamo nije bilo mirisa alkohola, nego knjiga. Zvuk stakla tamo nije značio prijetnju, nego sunčevu igru na čaši vode. Ali snovi su krhki kad se spava na oprezu. I često bi pucali čim bi otac zateturao hodnikom. Tada bi se vratila brojenju. Pukotina, otkucaja sata, udara. Sve se može izbrojati. Sve osim tišine koja se širi kad majka zašuti predugo.

Jednog jutra, dok je majka rezala kruh bez kore, a otac još nije znao gdje je sinoć bio, djevojčica je sjedila za stolom i gledala u mrlju na zidu.

Ta mrlja nije bila samo tamna. Izbliza, gotovo neprimjetno, nosila je sitni uzorak poput zraka paučine što se ljeti presijava na suncu ili prvog traga proljetnog pupoljka na starom stablu. Taj nejasni oblik bio je znak da i u najhladnijem mjestu može nastati nešto novo. Shvatila je, ne glasno, ne naglo, kako je ta kuća sustav. Stroj. Mehanizam koji bruji i kad ona ne diše i kad ne gleda i kad ne postoji. I da njezino postojanje unutar tog stroja nije uzrok ni svrha. Samo nuspojava. Pomislila je: »Čak i kad bih nestala, oni bi nastavili.« To ju nije rastužilo. Nije joj donijelo ni olakšanje. Bila je to spoznaja bez emocije, poput hladnog kamena na dlanu.

Kasnije tog dana, dok je brisala razliveni sok koji nitko nije primijetio, stala je na tren. U njezinoj glavi bilo je tiho. Ne ona tišina prije straha, nego neka druga, nova, nepoznata tišina. Kao prazno mjesto gdje je nekad nešto bilo. Nastavila je brisati. Nitko nije primijetio. Ali unutar nje, nešto se zauvijek pomaknulo. Nešto što više nikad neće čekati. Nikad moliti. Nikad pokušavati razumjeti. Zidovi su ostali sivi. Zavjesa se i dalje ljuljala bez vjetra. Vrijeme je i dalje ležalo u kutu sobe poput iscrpljenog psa. Ali negdje duboko u sjeni, kuća se polako pripremala za novi dan.

Majke što čekaše sinove

– Eh, Kato, Kato. Kamo si se ti nakanila po ovome vremenu?

Mrmljala je zadihana sredovječna žena dok se pokušavala uspeti na strmi nasip. Grabila je grčevito one kose padine ne obazirući se iza sebe. Kao da ju netko progoni. A kada je zagazila na tu dugačku, ali usku zemljanu visoravan, po kojoj se sramežljivo prostirala već poprilično ispijena trava, pogledala je prema rijeci. Onoj hladnoj vodenoj ravnini koja se jedva nazirala u maglovitom sivilu. U mutnim obrisima čitavoga krajobraza, izvirala je i jedna oveća bijela točka. Kata najprije nije bila sigurna je li ta točka stvarna, ili samo obmana kakva joj se znala događati ljeti. Onda kada bi premorena u po bijela dana znala hodati kroz polja i njive te negdje u dalekoj daljini ugledati lokvu s vodom. A ta bi lokva nestajala i čekala ju na nekom daljem, a opet podjednako udaljenom mjestu. No, ova točka bila je neobična iz nekoliko razloga. Podsjećala ju je na nešto što nije smjela vidjeti u ovo tmurno doba godine; kada jesen već debelo oruni šareno lišće i ostavi stalke za snježne rubine, a svaka nova pojava u toj turobnosti izgleda kao nešto najneprirodnije ikada.

– Eno ih! Znala sam... – protisnula je kroz zube dok je naprezanjem očiju pokušavala raščistiti maglu.

– Guske. Moje guske! Pa kako su mi u ovo doba godine ostale tamo!

Doista, kao i svake godine, s ostalim ženama Kata je redovito vodila brigu o guskama koje bi puštala na rijeku. Stotine bi gusaka dane i tjedne provodilo na vodi, sigurne od neumoljivih predatora, ali i od potpune gladi. Hranile se onime što pronađu, u rijeci ili oko nje. A u trenutku kada bi došla njihova gazdarica i kada bi iz sveg grla podviknula: »Dođi, guso, dođi!«, jato od petnaest ili dvadeset njenih gusaka smjesta bi ju okružilo. Tada bi radosnim gakanjem ubiralo zrna kukuruza koje bi gazdarica pomno prospala u širokom krugu, pazeći najzad da svaka dobije svoju mjericu. I tako sve do jeseni kada bi ih najprije dobroano očerupala za sve buduće tople i debele perine, ili kada bi ih konačno oštricom rasporela i pripremila za konačnu prodaju. A predana supruga i brižna majka Kata,

dok je šutke stajala na nasipu i brižno gledala prema bijeloj točki, osjećala je kako joj se grudi stišću. Bila je sigurna da su baš njezine guske ostale nesretno zaboravljene, izgubljene u onoj magli studene jeseni. Nakratko se obazrela tražeći torbicu s kukuruzom, no ničega nije imala. Uz odjeću koju je inače nosila, imala je još samo bosa noge koje su ju već počele boljati od hladne travnato-zemljane podloge.

– Pa zar bosa, Kato! – protisnula je tužno zagledana u svoja gola stopala na kojima se već počelo sušiti skoreno blato. Svejedno, znala je što joj je činiti. Odlučno je krenula niz nasip prema svome jatuu. Hodala je oprezno prvih nekoliko koraka sve dok se nije približila koncu padine, potrčala i tako jedva ostala na nogama. Kada se domogla onoga drugoga podnožja, trčala je još neko vrijeme dok ju gnjila ilovača nije usporila. Hodala je, zatim, i hodala, prošla pored nekoliko omanjih barica, između nekoliko stabala koja su nestrpljivo iščekivala plavljenje čitavoga poloja, a kada se probila kroz visoku ispijenu travu, već je bila na čistini. Tu se pružao izravan pogled prema rijeci, i njezinoj šljunčanoj obali, s čije su se desne strane počeli izdizati golemi zemljani brežuljci – bajeri. Jedan po jedan, blago su se nadvijali prema rijeci i nizali na kojih sto-dvjesto metara, sve prema jedva vidljivim vrbama koje su se nećkale skočiti u samu rijeku. Nalikovalo je to na omanji kanjon, s blatnim gudurama koje su tjerale rijeku od sebe. Tjerale tamo negdje nadesno, i onkraj samih bajera, prema nepoznatoj skučenosti guste magle. Pogledom je pretraživala tmurnu i beživotnu površinu rijeke i usmjeravala ga prema suprotnoj strani obale, no gusaka nije bilo.

– Tražiš na krivom mjestu. – začula je glas. Okrenula se. Tako se doimalo kao da joj je to rekao netko tko se nalazi tik iza nje i promatra ju iza onoga posljednjega žbuna. No, osim nje same nikoga nije bilo u vidljivoj blizini. Kada je pogled ponovno usmjerila prema bajerima, najprije joj se učinilo da gleda u središnju točku nejasnoga Sunčeva ishodišta. Ali svjetlost koja je odande dolazila nalikovala je onoj svjetlosti koja joj je dolazila iza leđa. Onoj, koja je puno većim naporima prodirala kroz gustu maglu i koja joj je davala nadu da se ipak neće smrznuti. Gledala je čas jedno, čas drugo.

– Ma, nemoguće... Dva sunca?

Istom što je izgovorila, ponovno je začula glas za koji je sada već bila sigurna da dolazi sa svjetlucajućeg zemljanoga brijega. Na trenutak je bilo toliko bijelo i čisto da je izgledalo kao da pokušava progutati patvorenu bjelinu magle.

– Da, ovdje sam.

Konačno, krenula je prema toj svjetlosti, ali je odlučila da se neće uspijati na zemljanu gromadu, nego da će ostati u podnožju. Tako je tapkala studenim plićakom, sve dok se nije našla podno svjetlucave lopte. Bio je to najveći od svih bajera u nizu, a uzdizao se i bez ove svjetleće lopte na dobrih deset metara visine. Dok je zadubljeno promatrala neobično ljevakovitu bjelinu, učinilo joj se kao da nejasan ženski lik mirno i spokojno gleda prema njoj.

– Djevojko, past ćeš odatle. – rekla joj je nespretno prvo što je palo na pamet.

A djevojka, šutke i blago se smiješeći započela je svoj elegantni i ravnomjerni hod prateći zemljanu krivulju koja se velikom strminom spuštala prema plićaku. Kako bi lakim korakom dodirnula zemlju, tako bi svjetlost nicala i krivulju njezina hoda pretvarala u svijetli polumjesec, na kojemu su strelovito nicali pupoljci prekrasnoga poljskoga cvijeća.

Kao za tren djevojka se već nalazila pred Katom.

– Jesi li ti... Ona? – zbunjeno ju je upitala Kata.

Djevojka je i dalje šutjela. Pomalo je nakrivila glavu kao da joj želi kimnuti.

– Razumijem, razumijem. – zbunjeno je govorila Kata kao da se kaje što je postavila neko besmisleno pitanje. Djevojka se blago nasmiješila te ispružila ruku tražeći od Kate da i ona ispuži svoju. Nakon što je pružila dlan, Kata je osjetila neobičan kvrgavi predmet kako joj se omata oko ruke i otežava joj kretanje prstiju. Najednom, cijela ruka joj je trnula pod tereotom onoga što joj je stavljeno. Šutjela je zahvalno gledajući prema djevojci, sigurna da joj je trebala reći hvala, ali nije rekla ništa. Ruku je cijelo vrijeme pokušavala držati uspravnom ne bi li vidjela što se u njoj nalazi, no bila je preteška. Zatim je pogledala prema djevojci, željna zamoliti ju za pomoć, ali njezini posljednji obrisi već su se sakrili za vrhom bajera. Više ju nije vidjela. Ostala je samo ona sjajna lopta koja je sa sjajnim i procvjetalim mlađakom počela gubiti svoju izvornu svjetlost. A onda: Tup! Tup! Tup!

Za tren, svi su oni tmurni i sjajni prizori nestali. Zamijenila ih je buka tupih udaraca. Činilo se kao da dolaze iz noćne lampe koja je gorjela u kutu spavaće sobe, postavljena na trošnu drvenu šamlicu. Kata je bila budna. Ležala je i disala brzo, sva mokra od znoja. Desnu ruku nije mogla pomaknuti. U potpunosti joj je odrvenjela dok je ležala na njoj. Prevalila se na leđa, primaknula lijevu najprije dlanu pa odmotala onaj kvrgavi predmet koji je grčevito stiskala. Bila je to krunica.

– Majko! – čulo se glasno i nestrpljivo šaptanje iz mračnoga hodnika. Strelovito je ustala, istrčala u hodnik i potražila prekidač. Pred njom se nalazio muškarac. Snježni pokrivač raspršio se po gotovo svim dijelovima njegove maskirne odore. Kata je u nevjerici gledala kako sa smiješkom skida svoj ranac i ostavlja pušku u kutu.

– Sine! – rekla je, zatim snažno zarila lice u dlanove, poljubila križić na kojemu su visjela drvena zrnca te potrčala sinu u zagrljaj.

Ne damo se

Kak se noć primikavala, mi dva starca sme počivali na verande. Naše blago pospremleno i naranjeno, napojeno, na suve štraje. Živad zaprta, site svinje su čkomele v svoje vikendice za štalum. Cvrčki su cvrli i cvrčkice prizivali, mlade sove z Kovačovoga štagla su doletele do žice nad našim dvoriščem, i stalno se mamici javlale. Ze podrtine staroga grada na bregu spuknuli su se lileki, preleteli su zmed našega oreha i kupa slame za svojim poslima. Lastavice su se primirle v štale, pemo zaprti vrata. Vu tem spokoju, ni jeno se ni usudilo ni reč reči. Ti svetačni osečaj nas je grejal, ono, gda znaš da si naredil vse kaj se mora od drage vole i kak se spada, zadovolen z sebum.

Sami sme, moj dedo i ja. Naša deca su prešla zdoma, imaju svoje familije. Žmefke je bilo gledeti je kak odhajaju z doma, a onda, to bi trebalo značiti da smo bili dobri stareši. Dobili su svoj kruh v ruke i prhali svojim živlenjskim putom, imaju svoje familije. V saki kosti sam osečala da se muka splatila, da sme svoj dug univerze vrnuli. Svojim odvetkima sme dali vse kaj se moglo dati i vse kaj smo znali. Kak se dan gasil, nebom su se pokazale zvezdice. Nektere već dugo zgašene još svetliju ovomu svetu. Študirala sem si, tak bumo i mi, gda se zgase naša trudna tela, grejali bumo one koji nas buju i dale nosili v sečanju.

Svet se je za našega živlenja jako spremenil. Ggda bi tulike tega svoje babice denes spripovedala, bi sirota mislela da sam ponorela. Jožek i ja smo naredili kompromisa z promenama kaj su nas tlačile, letala nad nami kak jastreb nad piščencima. A sme mi od jastreba naredili pajdaša i kojekaj navčili, ležeše se sople. Stroj sim, mašina tam, vupute i znanje celoga sveta na kompjuteru, vuz vredne i skrbne ruke i pamčenje koje imamo od naših starih, i pomoć od obrazuvane, strplive dece... Gda se to skombinira, na konju smo, ne damo se.

Po istine, bole kolena, bole ramena, križa, no sejeno, staramo se za svoje dve kravice, pujceke i dvorišče puno sekakve živadi. Vsaka čast tvornicam, marketima i šoping groznice, vsemu kaj se na stelažam nudi ze ce-

loga sveta, navozilo se to v kamionima i avionima kaj se ni ja ni moj dede nesmo. Držim da je lepo po gospodski i bez brige živeti, navek čiste postole imeti i trajbati peneze, ostavlati je v dućanima i jesti po restoranima. Kome paše i ko to voli, vsaka čast. Moj dedek i ja, mi smo od malih nog navčeni biti od koristi. Skrbiti. Največ nas veseli naša domača, starinska rana. Gda ja dobro ocedeni sirek zvrnem z cedilke v zdelu, narežem pol glavice beloga luka z našega vrčaka, malo crlene mlevene paprike i soli, pa gda si moj dedek i ja to zasladime z tak pet deka suhoga domačega špeka vsaki, to depresiju, reumu i gripu zleči. Nadelamo se i najemo se kak ljudi.

Naša moslavačka zemlica je prhka kak pepel, ni se tu puno treba mučiti. Pravo je veselje zanimati se žnu, i skup stvarati zeleni svet. Vrčak se malo prekopa, spuče staro korenje i lanjski kolci, doveze deset-petnajst tački gnoja i na drugo leto, imamo vrt z bajke. I mišiće, ni treba iti v tere-tanu. Na polu mladi muži delaju z traktorom i priklučkima da se vse praši. Veliki posli su te čas zgotovljeni. Za vnuke je dobro naj vide kak se negda živelo, a i navče se skrbeti i stvarati ranu za se. Nigda se ne zna kaj im bu ovi svet donesel, i kaj im bu treba. Ja domače seme paradajza, paprike, luka, šalate... sega čuvlem, još od pokojne babice i ko zna kuliko generacij curik, i sako leto obnavlam, dece sam rekla je na tavanu, vu starom kufuru od kartona, visi z grede, a lanec z kterege je obešen namazala sam z lepilom za miše. Za vsaki slučaj ak kteri akrobata pobegne našim vrednim i lepim moslavačkim miccekima. Ni vistambulski mački im nesu ravni, a kam oni gospončeki v Ermitažu.¹

Od naših kravic celi se naš narod od sedmero dečice naje domačega sireka, putra, prefinoga kiselog mleka, a stepke kaj je tuliko vole da ne spominjem. Gda sem sama doma, stepem puter te čas z mikseom da stari ne vidi i samo malo zamažem stepicu. Tak dobim malo cajte za po the internetu laufati i ze svojim jatom se čuti i dopisovati. Deca kaj su blizu doma, dojdu jenput na teden po svoj fasung, lepo su raspoređeni po danu i onda ja z veseljem kuvam i dočekivlem svoje ptičke. Odvezeju povrča, voča, pileka, a gda treba, kupe i dovezeju ranu za svinje i živad. Daj, Bože, da poživimo v dobromu zdravlju i pomoremo im čim dukše.

¹ Umjetnički i kulturno-povijesni muzej u Sankt Peterburgu. Ukazom carice Elizabete Petrovne 1745. godine u Ermitaž je doneseno trideset najvećih mačaka radi lova na glodavce, kako bi se zaštitilo kulturno bogatstvo. Otada mačke čuvaju ovaj čuveni ruski muzej.

I tak, gda si mi dva starca sedimo na svoje verande, dok nam joči v dalinu putuju sve do ruba toga polukružnoga neba po kojemu se sunčese skliže i pomalo ide drugam svetliti, ja sam zafalna za vse kaj sem imala priliku i snagu ovomu svetu dati. Zafalna za zemlicu ravnice koja tak ne-sebično rodi i rani nas. Za zrak kaj mi drevesa daju. A ljudi, oni su bedasti i znište tuliko toga. No, nekak v srčeku znam da bu pamet i ljubav zišla na kraj z bedastočama. Da im se bu presvetlile, i dobro bu poredilo. Mora.

Manje poznate riječi: *primikavati se* – približavati se; *podrtina* – ruševina; *spuknuti* – iščupati; *lilek* – šišmiš; *svetačni* – praznički; *vola* – volja; *žmeske* – naporno; *odhajati* – odlaziti; *življenjskim putom* – životnim putem; *odvetki* – potomci; *študirati* – razmišljati; *ponoreti* – izgubiti razum; *pišćenec* – pile; *sopsti* – disati; *sekakve živadi* – svakojake peradi; *postole* – cipele; *vrčak* – vrt; *tačke* – ručna teretna kolica s jednim točkom; *curik* – unazad; *vistambulski* – istambulski; *stepka* – mlaćenica; *dukše* – dulje; *bedastoče* – gluposti

Mlada misa staroga patra

Bilo je to dvanaestoga kolovoza, ne znam točno koje godine. Svakako jedne od onih u kojima je moj unuk Roko teško bolovao i sveto umirao. Jedne od onih godina kada sam počeo svakodnevno ići na ranu jutarnju misu. Nije mi nedjelja bila dosta da grozničavo izmolim čudesno ozdravljenje, da se umirim, požalim ili tiho isplačem. Da naposljetku molim za sam dar Božje snage u podnošenju tolike obiteljske i osobne patnje...

Dolazio sam na tu jutarnju misu gorljivo i *na krilima*, ali potom, kako je vrijeme promicalo a bolest opstajala, i po čistoj inerciji, bez prave volje za molitvom i ičime. Sklapao sam ruke, klečao, ustajao i odgovarao na zazive, često odsutan duhom... Baš kao i vremešni pater Ivica, koji je već dulje svakoga jutra bio tek u pratnji subrata dominikanca koji bi predvodio euharistiju. Za Djedicu, kako su ga neki odmila zvali, oni grublji ili stvarnom životu bliži župljani znali su suho reći da je postao senilan ili čak da je otišao na kvasinu. Oni tankočutniji govorili bi da je podjetinjio, a nama, neumornim romantičnim bjeguncima od preteške nam zbilje, fr. Ivica i takav je bio sasvim u redu, najbolji. Za mene bio je on *otac Ivo*, ne samo zato što nisam s njim imao osobni kontakt, nego zato što sam duboko poštovao njegove godine, pa mi se ime Ivica činilo nekako neozbiljno za nj, unatoč vedroj i mladenačkoj mu naravi i u starijoj dobi. Štoviše, s neobičnom, pomalo ljubomornom čežnjom znao sam ga gledati kad bi na terasi župne crkve, ne znajući ili ne hajući gleda li ga tko, *razgovarao s nebom*. Uzdizao bi ruku, jednu pa obje, kao da maše anđelima samo njemu vidljivima. Nešto bi govorio, pokazivao pa potom zaneseno gledao i gledao uvis, ne spuštajući pogleda ni u trenutcima kad bi napravio dva-tri sasvim sitna koraka, baš kao u onoj dječjoj igri s *dva mravlja* ili *tri mišja* koračića... Djelovao mi je mirno i uzvišeno, nimalo smiješno, zapravo sam se želio zamisliti na njegovu mjestu. Pa već sada biti bliži nebu.

Ušavši u crkvu toga jutra dvanaestoga kolovoza, zapazio sam da nije sve uobičajeno. Dvije revne čitačice užurbanije su se muvale oko ambona, a nakon što su upalile sve svijeće na oltaru, učestalo su odlazile do sakristi-

je i vraćale se. Trudeći se da očuvaju pobožno držanje u svetom prostoru, širenjem dlanova i uzajamno hitro izmijenjenim pogledima ipak su odavale uznemirenost, nesigurnost u ono što bi trebale učiniti. Konačno, ni dvije minute do sedam gotovo da su dovukle do ambona našega dragoga o. Ivicu, okrećući mu listove i pokazujući prstom na mjesta u misnoj knjizi. On pak, gibak i okretan kakav je bio unatoč poodmaklim godinama, počeo je prstima sporo pa sve hitrije upirati o vlastita prsa, ne skrivajući izraz čuđenja na licu, potom i neke blage nervoze, prigušene zaplašenosti.

I iz udaljene zadnje klupe shvatio sam: danas nema drugoga misnika, ne će biti mise ako ju on ne odsluži. Nehotice, u trenu sam se sjetio da sam negdje čitao ili čuo kako je u njegovoj mladosti budućega redovnika po polaganju prvih zavjeta u redovničkoj sobi uz habit, krunicu i časoslov dočekivao još i bič... Nije li mu i ova neočekivana današnja misa na svoj način *mlada*, premda već podosta nakon odslužene *zlatne*, kao neko novo uzimanje biča u ruke? Zabrinutost je probijala kroz njegove poglede i pokrete dok su ga čitačice, naizgled opuštene i nasmiješene, tapšale po ramenu hrabreći vjerojatno više sebe nego njega. Pokušavao sam ući i u njihove glave pa sam tako i ja računao koje su to najveće zapreke koje slijede patru Ivici; postoje li nesavladive prepone o koje će se sapslesti u samostalnom služenju mise za nas tridesetak ranojutarnjih vjernika. Već sam ulazni pozdrav? Poziv na pokajnički čin? Ne će li nakon pročitana evanđelja započeti propovijed, koje uobičajeno radnim danom nema? Pretvorba i podizanje, dakako, bili su najosjetljiviji dio u mislima onih koji nisu bili sasvim sigurni može li pater Ivica još samostalno slaviti misu...

Kad je crkveno zvono odzvonilo sedam sati, bio sam napet kao da očekujem nastup cirkuskoga ekvilibrista koji će nad našim glavama hodati po tankom užetu ili makar onaj najuzbudljiviji trenutak filma u kojem se razotkrivaju sve tajne, krivci i pravednici. Netremice sam gledao u patra Ivu kako, natmurena čela i nekako ugaslih očiju, svejedno dječaćki pocupkuje prema oltaru. Između dvije stube učinilo mi se kako mu je negdje iz habita ili s misnice odlepršao *leptirić*, neki papirić nalik na tramvajске karte iz onih patrovih vremena dok su tramvajski kondukteri *kartodrapci* još svojim poštenim radom prehranjivali vlastite obitelji... Svi u crkvi kao da smo zaustavili dah u trenutku kad je misa započela, a pater Ivica prozborio »Gospodin s vama«. Naš »I s duhom tvojim« bio je toga dana nekako glasnjiji, čvršći, proživljeniji. Ili mi se to, od silna uzbuđenja i želje da sve protekne u redu, samo činilo.

Uz pokojju progutanu ili krivo izgovorenu i iznova pročitanu riječ s oltara, sve je teklo uobičajeno, dovoljno dobro i pobožno za snene jutarnje sudionike mise. A kad je došla s toliko strepnje iščekivana euharistijska molitva i kad je pater Ivica u ruke uzeo i podignuo hostiju, a potom i kalež, zacakljane oči ponovno su mu bile živahne, a lice mu je zablistalo baš kao u trenutcima kad bi na crkvenoj terasi razgovarao s Nebom. Miran, uzvišen, obasjan i iznutra, i tračkom svjetlosti koji se probijao iz duboke visine crkvenoga tornja, djelovao je i zvučao kao istinski mladomisnik, sabran i sjedinjen s Bogom. Povezan s nama, svojim malim stadom, a istodobno sam pred Bogom i Bogom blagoslovljen i *osvojen*... Poput mene, sada već sasvim smirena, prepuštena uzvišenosti trenutka i nadi da će, kao onoga biblijskoga satnika koji je Gospodinu zavapio kako nije dostojan da On uniđe pod krov njegov, i mene Božja blizina svega obuzeti pa sa mnom nositi sve moje križeve i prebrisati sve moje već okorjele strepnje i strahove...

Dječak i starac, svećenik Ivica do kraja mise kao da je lebdio od zadbivene sigurnosti pa je u trenutku kad je trebao pročitati ime pokojnika za koga se misa slavi, ogledavši se načas posvud oko sebe, hrabro i smireno izgovorio riječi: »Spomeni se i sluge svoga... ako netko zna za koga je, neka kaže!« Znao sam i ja tada što mu je ispalo iz džepa dok je prilazio oltaru, no nisam ni pomislio dignuti se iz klupe pa mu dodavanjem papirića s poda pokvariti radost trenutka. Valjda je i to baš tako trebalo biti, da ta misa bude fra Ivičina koliko i pokojnikova, koliko i svih nas. Kad je došao trenutak podjele svete pričesti, nestao je svaki strah i nelagoda i kod simpatično zabrinutih revnih čitačica, misnih poslužiteljica. Pater Ivica upravo veselo je poskočio pa krenuo s kaležom pred oltar, na sredinu crkve, sretan što će dijeliti Isusa, što je ionako obavljao svake nedjelje i u svoje umirovljeničke dane, poslušno i spremno prigrlivši svoju novu, naizgled sporednu ulogu.

Rijetko mi je kada hostija bila tako bliska, tako slatka kao toga dana. Primio sam ju baš kao nekadašnji mali prvopričesnik iz bazilike Srca Isusova u Palmotićevoj, i za sebe i za svojega unuka. Znao sam u tom trenutku da će sve biti dobro i onda kad, ljudskim očima gledano, ne bude sve dobro. Baš tako je i bilo kad su u prva dva mjeseca 2020. godine preminuli i 88-godišnji svećenik Ivica i 11-godišnji unuk mi Roko, dva *Božja dječaka*.

Tek tada doznao sam koliko je učen bio fr. Ivica i koje je sve mudre knjige i pisce prevodio u mlađim danima, služeći Bogu i svojemu dominikanskomu redu na raznim i važnim službama. Koliko god me se to dojmi-

lo, nije moglo nadjačati i nadvisiti ono što sam doživio toga dvanaestoga kolovoza na drugoj *mladoj* misi staroga patra Ivica.

Dominikanac fr. Ivica Tomljenović (1932. – 2020.), rodom iz Baških Oštarija u Lici, bio je član Hrvatske dominikanske provincije Navještenja Blažene Djevice Marije, lektor teologije i prevoditelj, prvi prior Samostana bl. Augustina Kažotića na zagrebačkoj Peščenici (2009.), duhovnik u Domu za starije i nemoćne osobe Peščenica. Preveo je knjigu Anselma Grüna »Srednja životna dob; traženje smisla«, sudjelovao u prijevodu »Velike povijesti Crkve«.

Dračovi u Ivankovića

Vratio se. Nije ga dugo bilo. Ovdje. Nitko nije znao da je došao. Sam je bio. Uranio je. Stajao je. Mirno. Sam. Naslonio je ruku na *dračov* stup od ograde. Ograda je štitila križ i posvećivala neveliki prostor oko njega. Držao je lijevu ruku opuštenu na stupu, na komu su ostale samo šarke negdašnjih željeznih ulaznih *vrataca* koja su vodila u prostor oko križa. Zarastao je u travu. Nije bilo ni cvijeća. Odavno. Tako se i njegov *dida* Nikola pridržavao o stup kada je posljednji put bio pod križem, sjećao se živo. Istina, ruke su mu drhtale. I oči suzne bile u Nikole, vremešnog starca. Bio je dijete tada. Gledao je *didu* iz žablje perspektive. Želio je doći još jednom prije nego li će umrijeti. Ograda *dračova* je bila nova, a cvijeće je krasilo križ. Bio je vezan uza nj. Živio je u njegovoj sjeni.

Gledao ga je. Isto kao i *dida* onomad – nepomičan i zamišljen. Dugo. U očima mu nije bilo suza. Osjećao je snažno vrh otrulog *dračova* stupa pod dlanom. Navezanost svemu daje trajne biljege. Uraslost u nešto. Ili, bolje, sraslost s nečim. Kada je obnavljan križ prije Drugog svjetskog rata i građena nova ograda, Petrov je *dida* Nikola darivao devet jednako debelih, ali i pravih stupova od *drača*. Njih je *pradida* Marijan zasadio u šumici iza kuće, tik što je nabijena. Gotovo su neprimjetno rasli godinama. Strpljiva ustrajnost rasta okončava uspjehom i kada pozornost izostaje. *Didi Nikoli su prispili, a priostalo je dračova i za ogradu križa.*

Darivati i davati naviklo se s *kolina na kolino* u Ivankovića. Ako se i kad se imalo, dakako. Zavičajno, obiteljski i nasljedovno promatrano, počeo je to biti i Petrov svijet onda. Bilo mu je milo zbog takve, istina posredne, vlasničke ugrađenosti u ovaj križ i supripadne posvojnosti. I osjećao ga je kao svog. To je sada znao. *Pradidin drač i didin dar* za ogradu oko križa zbog trajnosti i postojanosti snažio je nekoliko generacija Ivankovića osjećajima pripadajućeg vlasništva. Do Petra.

Sa stupa su *vrataca* spala. Šarke su od tereta i truleži oko rupa ispale. Dotrajalo je. *Vrime* truni sve, osvijesti. Križ je isto trošan. Zapuštan je. Godinama. Na rubu šume je bio. Ponad proplanka. Potamnio je od

nebriga. Zavjetni je. Puk čikerijanski dao ga je podignuti radi zaštite od nevremena. I vjernosti dobru. I otklonima od zala, dakako. Prije točno stotinu i dvadeset godina – 1868. Smjernosti, također. Ivankovići nisu rivali tada za križ jer nisu živjeli na Čikeriji, no kasnije su itekako skrbbili za njegovu ljepotu i trajnost.

Jedva je sada Petar mogao pročitati godinu uklesanu na prednjem dijelu križa. Farbana su slova i brojevi davno. Isprani vremenom od kiša. I *krečen* nije skoro. Zapuštan je, ponavljao je. Posivio u tamno. Metalni korpus i kipić Blažene Djevice Marije ispod nogu raspetog Isusa dobrano su zahrđali. Nije se vodilo računa o njemu barem četrdeset godina, a osobito ne u posljednje vrijeme. Nije imao tko. I nije se marilo. Svijet je odlazio i s Čikerije i od križa. Više se igralo lopte na proplanku negoli brinulo za križ, boravilo po *mijanama*, gledalo u televizore, trčalo za novcem, *zvizda* držala u *buđelaru*... Barem većina ovdje na Čikeriji. Tek gdje koji su ostali vjerni, no križ i njegovo održavanje nisu ni njima bili zdravo na pameti.

I Petar nije dugo dolazio. Odrastao je u obližnjem Mirgešu, školovao se u Subotici, studirao u Novom Sadu, vratio se i zaposlio u Subotici opet. *Dida* je rano umro, *majka* Liza se odselila, pa na Čikeriji više nije imao kod koga dolaziti, oženio se isto u Subotici, skućio se, dobio je kćerku Petru i sina Ivana. I nakon više od dvadeset godina došao je. Sam. U rano jutro. Nije nikome ni rekao da će doći. Dugo se zadržao. Pod križem. I dugo je držao lijevu ruku na otrulom *dračovu* stupu od ograde *dida* Nikole. Svratio je na kratko, no oduljilo se baš, nakon obilaska obližnje njive koju je naslijedio od ujaka, *matorog* momka. Dva jutra *piska*. Zaparloženog vinograda. Zapuštan je i on, kao i križ, zaključići.

Bilo je proljeće poodmaklo. *Dračovi* su *cvatali*. Vjetra niotkuda. Tek pjev njemu nepoznatih ptica u daljini. Lijepi. I umirujuće zujanje pčela u blizini. Mirisi *dračova* cvata posvud. Sjećao se sada svega. I žuljanja i berbi vinograda i sanjkanja s oznojenim konjima po njivama i ljetnog kupanja po šumskim barama i okusa ranih *majuških trišanja* i *maždenja* jesenskih kiša s maglama i spavanja u *košari* zimi na slami i cvjetanja perunika pod *pendžerima* ušorenih kuća i jutarnjeg branja pečuraka s proljećā za kajganu i večernjih igrarija po *pisku s dicom iz komšiluka* i iznenadne smrti oca Šime... Cijelo mu je djetinjstvo ovdje na Čikeriji prolazilo u sjećanjima dok je mirno gledao u križ, križ i njegovih predaka...

I odlučio je sada obnoviti ga – i prostor oko križa ciglama popločati i napraviti novu ogradu od novih *dračovih* stupova, s novim šarkama i *vratacama* i sam križ urediti – očistiti ga od mahovine, lišajeva i svega drugog

te ga ofarbati *krečom* cijeloga u bijelo kao nekoć što je bio – posve bijel, a željeznog Isusa i kipić s Marijom svečanom srebrnom bojom. Križ ovaj, koji je na Čikeriji i javno i kriomice i s večeri i s jutra okupljao i mlade i stare i muževe i žene i momke i *divojke* i znane i manje znane i neznane..., Petar je odlučio obnoviti upravo sada, ovog proljetnog jutra, kada su *cvatali dračovi*, zujale čele, pjevale njemu nepoznate ptice u daljini i kada su skoro svi sadržaji njegovih iskona bili pred njim na okupu pod križem. Križ ovaj, koji je dolaznike ovdje na Čikeriji pod sobom praštanjem milovao, one žalosne tješio, radosne snažio, nade ljudima krijepio, suze brisao, uzdahe mjerio, ufanja bodrio, patnje cijelio, uzdanja gojio, zebnje blažio, jecaje mirio, koji je molitvama mnogih svjedočio, vapaje im brojio, strahove raspršivao, zahvale pratio, prošnje slišio, molbe slušao, svijećama i cvijeću se radovao... Križa i svega toga radi u i oko Čikerije i Čikerijanaca i njega i njegovih, odluči Petar obnoviti ga upravo sada. I zasaditi *dračovu* šumu na njivi koju je naslijedio od *uje* Mije. Neka sve traje.

Nije imao suradnika. Ni saveznika. Ni sluha za taj naum u drugih. Čak ni tavankutski župnik nije pokazao interes. »Neka baštinu čuvaju baštini«*», odgovorio je hladno. I supruga je bila protiv sadnje šume. »Bolje zasadi voćnjak, to sada svi rade«, govorila je. Petra i Ivan nisu ništa znali o tomu. Nisu ga razumjeli. Išao je mimo ustaljenih staza. Nije se dao obeshrabriti. Primao je to i shvaćao kao kušnju koju mora prebroditi. Glede snage vjernosti za takvu odluku. I za odanost ustrajnosti. Na koncu, znao je, naučili su ga preci, čovjek većinu stvari uradi sam. Potvrdio je to već jednom i vlastitim iskustvom studirajući u ozračju sumnje i nevjerice. Kušnja nije uvijek dobra. Odvlači. Petar je bio uporan. I maran. To ju najbolje odagna. Svoje glavost se isplati, ukoliko je upornost prati. I dobra je samo ako za cilj ima dobro, znao je.*

Šumu *dračovu* nitko nije sadio. Djelovao je začudno. Sam je i križ obnavljao. Isto su se drugi čudili. Mogao je. Kao student je, izdržavajući se radom, ovladao osnovnim umijećima zidarskih i drugih majstorskih poslova. Novcem je plaćao poslove koji su zahtijevali strojeve – krčenje vinograda ili oranje za sadnju šume ili dovoz građevnih potrepština za obnovu križa i ograde. *Dračove* za stupove dao mu je šumar Drago Musa. Nije imao svoje. Bio je iz Hercegovine. Razumio je Petra i njegove napore. Pomogao mu je i oko nabave sadnica *drača*. Petar je kratko vrijeme predavao njegovoj kćeri Angeli matematiku. Otuda se poznaju. Kovač Janko iz Tavankuta otkovao je nove šarke i druge *gvozdene* dijelove za ogradu. Nije mu naplatio. Ofarbao ih je u srebrno, kako je i tražio. Šumu je po-

sadio s velikom molbom, na koju je došla njegova daljnja rodbina i kolege s posla. Supruga i djeca nisu. Sam je povadio stare i ukopao nove *dračove* stupove za ogradu. I povezao dijelove za ogradu. I uredio križ. Krčenje zapuštenog vinograda i sadnju šume uradio je s jeseni i tijekom zime, a poslove je oko križa obavio s proljeća. Htio je sve zgotoviti do čikerijanskog *proštenja* – prve nedjelje nakon blagdana svetog Leopolda Bogdana Mandića, koji je padao na 12. svibnja te 1989. godine. I uspio je. I zasaditi šumu. I obnoviti križ. Posvećenost, predanost i upornost daju u konačnici rezultate ukoliko su praćeni naporima i radom.

Petra dugo nije dolazila na Čikeriju. Ivan nikad nije ni bio. O svemu se ponešto znalo jer se doma tu i tamo *divanilo*. Nije ju isprva previše zanimalo. Ni Ivana, koji je bio dosta mlađi. Sve joj se tada činilo strano i daleko. Kasnije joj je bilo žao. Osobito nakon što joj je otac preminuo. Žalost uvijek, nakon gubitka, dolazi zbog nemogućnosti neposrednoga očitovanja ili živoga iskušavanja nečega ili nekoga, spoznala je. Ubrzo poslije svega urađenog na Čikeriji Petra više nije bilo. Bio je mlad čovjek – imao je tek pedeset i dvije. Šuma je pripala Petri. S vremenom joj je počela značiti. Koliko oca radi, toliko i zbog svijesti o uraslosti u trajanja. Obiteljska. Vlastitosti nisu samo nanosi sebe.

Počela je dolaziti. Gledati svoju *dračovu* šumu. Šetati po njoj. Biti s mirom mirna u njoj. Isprva rjeđe, a onda sve češće i češće. U samoći. Najviše je voljela s proljeća. U vrijeme *cvatanja dračova*. Dubila je navezanosti na vlastitosti. Biti dijelom onoga što je svoje. I širila. I pod križ je, premda se vjerom nije razbacivala, češće dolazila. Otac ga je spasio od propadanja, to je s vremenom spoznala. *Divanilo* se o tome ne samo po rodbini. Jednom će za njegov spas drugi biti na redu. Čuva se u vremenima. Više njih u različito vrijeme. I Petar je bio tek jedna kap kontinuiteta. Petra još nije. No odlučila je biti. Barem u nečemu dati doprinos održanju onoga što se kao vlastito baštini. Uspomene na Marijana, Nikolu, Šimu i Petra Ivankovića radi. Čuvati svoje. I biti tako s njim i s njima.

Malo ih je Petra znala na Čikeriji. Istina, malo ih je i ostalo. I nju je malo tko znao. Otudi se s vremenom. I prorijedilo se ovdje sve. I osjećaj navezanosti na vlastitosti splasnio je među pukom. Imala je svoju šumu naslijeđenu od oca. Stabla su porasla. Sličila su pravoj šumi. Uokolo su bili još uvijek zaparloženi vinogradi. To joj je bilo dosta. Križ nije bio ni-

čiji, no njega je kao svačijeg posjećivala. Istina, rjeđe nego šumu. Bila joj je vjernija. Odanost vlastitijem jače drži. Veže trajnije. One koji su u vjeri slabiji. Voljela je osamu. S vremenom joj je godila i ona pod križem. Biti sa sobom. Uživala je. Nitko joj nije smetao. I ništa. Tišina šume dragocjenost je bez mjere. Nije se bojala samoća. Barem ne kada je riječ o odušcima u šumi. Ili u sjenama križa.

I tatinoj sestri Mariji počela je dolaziti. Bila joj je usput na putu ka šumi, pa je svraćala. Petri je o svemu potanko *divanila*. S puno digresija, ali njoj to nije smetalo. Puno joj je govorila i o Petru iz vremena djetinjstva na Čikeriji. Slušala je pomno i pamtila. Širila je znanje o sebi i svojem. I produbljivala to znanje. Punina života upravo i ide uz sadržaje do kojih je čovjeku stalo. Obiteljske su joj priče sve više značile. Možda prekasno jer izravnih spoznaja i iskustava ostalo još samo malo. Da, razmišljala je, tek gubitkom nečega postajemo svjesni njegove vrijednosti. Zato život i jest skupljanje krhotina onoga što je preostalo. Zbog toga je Petra odlučila kako će svoj život posvetiti čuvanju onoga što bi moglo nestati.

Gledala ga je. Isto kao i teta Marija onomad – mirno i zamišljeno. Dugo. Oči su joj bile pune suza. Osjećala je glatkost oblina novih *dračovih* kosnika, koji su držali glavne stupove obnovljenog zvonika, i to pod dlanom lijeve ruke nekako jače. Navezanost dodatno svemu daje snažniji biljeg. Uraslost u nešto. Ili, bolje, sraslost s nečim. Kada je kupljeno zvono na Čikeriji prije Drugog svjetskog rata i podignut zvonik od debla *dračova*, Petrin je *dida* Šime darivao dvanaest tanjih, ali pravih stupova od *drača* za kosnike koji drže četiri noseća stupa. Sada je Petra od onih *dračova* koje je tata Petar zasadio u šumi na njivi dobivenoj od *uje* Mije i koji su gotovo neprimjetno rasli godinama učinila isto. Strpljiva ustrajnost rasta, govorila je i ona, mora okončati i u dodanim vrijednostima. Zvono je tako na Čikeriji i dalje zvonilo, pozivalo, okupljalo, oglašavalo, podsjećalo, tjeralo gradonosne ljetne oblake...

Darivati i davati naviklo se s *kolina na kolino* u Ivankovića. Ako se i kad se imalo, dakako. I Petra je zadržala tu navadu. Zavičajno, obiteljski i nasljedovno promatrano, nastavljeno je Ivankovićevo dioništvo u čikerijski svijet. Bilo joj je milo i zbog takve, istina posredne, vlasničke ugrađenosti i u novi zvonik. Osjećala ga je onda i kao svog. Kao i križ, zbog napora oca u očuvanju. Sada će, pak, *očev drač* kao Petrin dar za novi zvonik, sa starim zvonom na vrhu zbog nastavka trajnosti i posto-

janosti snažiti Ivankoviće osjećajem pripadnosti čikerijskom puku. Neizravna, posredujuća uključenost u ovaj *svit* nastavljena je...

PUTOPIS

POSAVINOM UJESEN

Camino Krk

(uz gromače i more, kroz masline i poja)

Svako hodočašće počiva na mitu i utopiji, na mitu o obnovi i na utopiji o prisutnosti. Volim misliti da sveti Jakov tako dobro utjelovljuje vrline hodočašća i zato što se smatra prvim svjedokom Kristova preobraženja. Unutarnja transformacija bila je i ostala mistični ideal hodočasnika: čovjek bi se trebao vratiti potpuno promijenjen.¹

Kada sjedenje za stolom više ne donosi rezultate, kada um bludi maslinicima i dubovim šumama i traži sjenu ispod hrasta, vrijeme je za poći na neki svoj Camino, na stazu koja počinje za radnim stolom ili pred kućnim pragom, koja bježi geografijama i utabanosti, koja ima debeli hlad u ljetnim vrelinama i koja je *šotovento* kad se bura svlači i nosi kapljice soli, na stazu s koje se uvijek može skrenuti do prvog guvna, perila i pojila, pastirske kolibe ili napuštenog sela, na kojoj uvjerenje o prijednom putu nije ni cilj ni kraj.

U iščekivanju hodočasničkog puta Camino de Santiago, u nekom budućem mirnom i sporom vremenu stvorenom za opijanje krajolicima, na koji put ću poći pripremljena, u komotnim gojzericama, sa štapom i nepromočivom vjetrovkom, šeširom sa širokim obodom, flasterima i sprejom protiv komaraca, i krčki Camino sa svojom kružnom stazom od 150 kilometara u trajanju od sedam dana bio je prilika za odlazak od raznih nametnutih moranja, zakočenosti i blokada, kako tijela, tako i uma.

Šotovento² – od grada Krka do uvale Čavlana i crkvice sv. Krševana (prvi i drugi dan)

Prvi dan našeg puta tek je opipavanje tla, hvatanje ritma, provjeravanje karte i aplikacije Camino Krk, hodačka priprema na tišinu. Nema

¹ Frederic Gross: *Filozofija hodanja*

² Šotovento je najzapadnije područje otoka Krka, zaštićeno od bure, administrativno pripada Gradu Krku.

pritiska brzine, ne moramo stići na određeno mjesto u određeno vrijeme. Krčka riva u rujnu bez ljetnog baroka smirena je i vedra. Opušteno pijemo kavu jer iza nas ostali su *Naši sjeverni gradovi*, / *njihovi teški satovi što vise na tornjevima / kao tikve u jesenjim vrtovima... / Volimo spaljene kraljike juga*, / *Tamnoplavo more iscrtano / bijelim prugama valova, smeđe stijene, / tamaris i smokvu što miriše slatkim plodovima...*³ Krčka katedrala sa svetim Kvirinom i lebdećim anđelom kao naš početak. Ubrzo, oko se seli u maslinike i nebo, a oni u nas i ne približavamo se mi njima, nakon dvadeset kilometara boje i mirisi obuzimaju naša tijela i hodaju s nama. Staze kojih se sjećamo kao pastirskih postale su široke i ravne, nema više na njima ovčjih brabonjaka, a i prometnule su se u biciklističko-hodačke, ucrtale se na razne karte.

Šotovento je uvijek korak ispred nas. Preko mora otok Cres, poput bijele kocke šećera Beli se cakli na suncu. Dobri dusi mora pjevaju iz pjene, iz daljine. Izuvamo cipele, more je još toplo za kupanje, ne moramo dalje ići. Naš Camino ne završava i nećemo plakati naslonjeni na ruksake, nismo umorni hodočasnici. Božji nam ribar s pučine domahuje, nagnut nad morem povlači svoje srebrne udice.

Iznad uvale Čavlene, a ispod sela Milohnića nalazi se crkvice svetog Krševana, tek za dvadesetak ljudi, skladna i čudesna. Njezin tlocrt list je djeteline, trolist, a Branko Fučić u svojoj knjizi *Terra incognita (Nepoznata zemlja)* navodi da se njezina arhitektonska sestra, trolisna crkva sv. Nikole, nalazi u zadarskom području u okolici grada Nina. Molitvu svetom Krševanu izvadit ćemo iz mora, čistu i svetu kao proljetnu djetelinu. Korijen crkve dodiruje noć otočkih pjevača, njihova rodna polja, kamena stada. U visini njene kupole lome se glasovi, škuri strahovi. Može li nam jeka vratiti te davne molitve i prošnje, njihove ožiljke?

Crkvice je spomenik nulte kategorije i treća točka na krčkom Caminu. U njezinoj blizini može se parkirati, nailazimo na turističku grupu starijih Nijemaca, vjerojatno umirovljenika, uglavnom u hodačkim cipelama i sa štapovima, prebučni su za nas, zaposjeli su klupe oko crkve, bljeskaju mobitelima, ostavljamo ih, spuštamo se na obalu po šumskom putu, šuma je čista, mahovinasta, cvatu ciklame i mrazove sestrice. Ubrzo smo na moru, prepoznajemo prema fotografiji koju smo ranije vidjeli malu ribarsku kućicu na obali mora, izgradila su je dva brata Milohnića nakon povratka iz Amerike kao spremište za ribarsku opremu. Uz malo ulaga-

³ Adam Zagajevski: *Asimetrija i pravi život, Naši sjeverni gradovi*

nja bila bi morski dom za poželjeti, osim za vrijeme plime kad bi kuhinja zasigurno zaplivala u moru.

Dobrinj – bili grad posrid otoka (peti dan)

Dobrinj je bili grad, posrid je otoka, traj ni na ne na o ja na ne na, posrid je otoka, do njeg se ne more, do njeg se ne more, ko ne prik potoka, traj ni na ne na o ja na ne na ko ne prik potoka.

U rano jutro kad se svjetlost tek nazire između tamnih stabala i kad nespješno govorimo tiše da ne probudimo prirodu, hodamo iz Čižića šetnicom uz more do plitke i tople uvale Soline i Melina poznatih po crnom ljekovitom blatu. Štrada (dugačka riva) u Solinama služila je početkom 20. stoljeća za smještaj bačvi u kojima se kuhala sol, koju su otočani mijenjali za brašno po Slavoniji i Zagorju. Staza kroz gustu šumu prema Dobrinju nas je zajapurila, ali Camino nas je naučio sporosti i tišini, puštamo ispred sebe električne bicikle i sve one koji žure. Jednom nogom na vidikovcu, drugom u parku Jardinu, dobrinjski zvonik pozdravlja nas kao stari znanac. Postoje gradovi koje osjećamo kao da smo u njima uvijek živjeli, gradovi kojima se vraćamo, u kojima bismo mogli spavati u svakoj kući, gledati plave rojeve zvijezda, slušati pjesmu dalekih pjevača: *Dajte nam vi dobre voje, rodilo vam kras i poje, fijole, fijole, dobrim juden va dvore.*⁴ Dolje na Placi, kad sopci zasopu korak, a tancuri se i tancurice obrnu dva puta na pozdrav, zavijori bandera sa stotinu *facola*. Gradovi su to koje otključavamo nevidljivim ključem naše mašte kao vlastiti dom, rodnu kuću u kojoj nalazimo svoje djetinjstvo. Na hodočasničkom putu Dobrinj nas dočekuje s ostavljenim *kušinom* na prozoru, za prileć, za nasloniti ruke kad se zagledamo kroz prozor, za napiti se sunca prije sna. Nakon rujanskog dana punog naših koraka u sjeni trijema, koji Dobrinjci zovu *cergan*, pred župnom crkvom sv. Stjepana širimo oči očarani vidicima, šuma u polju, polje u zelenom, u plavom oku nebeskom, u kojem se spajaju sva mora i pjesme i pojci i tancaduri i gdje su oblaci zmajevi i štriguni. Na našem putu Dobrinj je dragulj, grad muzej i Jardin, intiman i voljen i uvijek će nas grliti taj grad, ta varka u kojoj bismo mogli umorni zaspiti kao da smo došli doma, sretni što smo na Placi ispod platana zaigrani kraljevali i bacali novčić i što nam je ruku lizao zalutali *pasic*.

⁴ Narodna pjesma zahvalnica s otoka Krka koju pjevaju kolejani od Došašća do Tri kralja.

Galerija Infeld⁵ u Dobrinju sa svojom izložbom *Women* otvorena je do kraja rujna. Je li hodočasnicima dozvoljen posjet galerijama ili je to skretanje s puta? Kao pasionirani ljubitelji umjetnosti skrenuli smo s markirane žuto-plave staze. Ove je godine tema izložbe prikazivanje žena u umjetnosti, od Andyja Warhola sa slavnim portretom Marylin, Dalija i Chagalla do hrvatske naive Ivana i Mate Generalića, Ivana Lackovića-Croate, nježne i tople Mare Puškarić-Petras, genijalnog Slavka Stolnika i našeg domaćeg fantastičara Franje Klopotana. Galerija Infeld smještena je u staroj kući pomorca Franje Vuškovića, obnovljenoj u izvornom obliku, s ognjištem i kuhinjom, gotovo se čuje glazba sa starog gramofona i kreštanje papige koju je pomorac donio s dalekog putovanja kao atrakciju Dobrinjanima. Na ulazu u muzej umjesto biljetera mistična, crno-jantarna mačka kao egipatsko božanstvo, potpuno nezainteresirana za nas, graciozno se proteže i svaki čas bi mogla odlebdjeti kao plava mačka na Chagallovoj slici. Mi nismo hodočasnici na kruhu i vodi, u Dobrinju u gostionici »Zora« krijepimo se šurlicama i gulašom i tek tada nastavljamo dalje na poljski put uz gromače do crkvice posvećene svetom Vidu. Crkvicu je neki slavni Dragoslav dao izgraditi na svom zemljištu i potom ju obdario velikim posjedom da bi je darovao krčkom biskupu, a sve je zapisao kurzivnom glagoljicom u *Listini slavnoga Dragoslava*,⁶ jednim od najstarijih i najvažnijih dokumenata starohrvatske diplomatike.

Košljun i Kornić (sedmi dan)

U Puntarskoj dragi more se namreškalo, kraj je rujna, nebo je sivo i plavo, u Rijeci pada kiša, još je toplo, naš put bliži se kraju, ili početku, kao sve na ovome svijetu što se kreće po liniji kružnice. Na Košljun ćemo brodom, a ne kao nekada franjevci suhozidom ispod mora. Nitko više ne zna pouzdano kako i kada su potopljeni suhozidi koje jasno vidimo u prozirnoj vodi. Naravno, postoje legende i o postanku otočića i o suhozidu u vodi, a one u pravilu podrazumijevaju Božju srdžbu i kaznu za lakomost i neprijateljstvo prema vlastitom bratu. Otočić je mali svijet za sebe, a drevnost i smirenost otočke Vele i Male šume pozivaju na medi-

⁵ Peter Infeld je devedesetih godina 20. st. otvorio Galeriju Infeld u Dobrinju.

⁶ Darovnica slavnog Dragoslava najstarija je poznata glagoljska isprava, napisana 1. siječnja 1100. godine u Dobrinju na otoku Krku.

Alan Žic-Teklin: *Izumrla naselja i napuštene građevine otoka Krka*

taciju uz ptičji pjev. U sat i pol razgledali smo samo dio muzejskih zbirki, arheološki muzej s predmetima još iz prapovijesti, etnografsku, sakralnu i prirodoslovnu zbirku. U miru smo zastali pred licem Majke Božje u kapei Porodjenja, u kojoj se čuvaju dragocjene barokne jaslice, najstarije u Hrvatskoj, a koje su postavljene tijekom cijele godine. Za razgledavanje košljunske biblioteke s trideset tisuća knjiga trebat će nam neki drugi dan. Za pogledati svjetski raritet *Ptolomejev atlas* iz 1511. godine, na kojem je pod imenom Zemlja Svetog Križa prvi put na karti prikazana Amerika, doći ćemo opet. U pristaništu brončani sveti Franjo miluje vuka, a vuk ga gleda nježno, odano, gotovo zaljubljeno. Na kraju našeg sedmodnevnog puta nameće nam se pitanje o našoj unutarnjoj preobrazbi, jesmo li postali bolji s vukom u vlastitoj koži, režimo li i dalje jedno na drugo, grizemo li se vučji ili smo postali braća, je li nas hodanje pripitomilo? Naš brod uskoro polazi, Camino krug zatvara se na Korniću, u crkvi sv. Jakova apostola, 27. je to točka našeg puta. Kao pravi hodočasnici fotografiramo se pred još jednom malom trolisnom crkvom, onom svetog Dunata uz cestu, naš vuk spava, a mi još imamo vremena.

Na rukav veste sletio mi je leptir, velik kao jesenski list, oleandrov lji-ljak, jedan od najljepših svjetskih leptira. Krajem rujna on će krenuti na svoj migracijski put u toplije krajeve, a mi u svoje sjeverne gradove koji drijemaju u ravnicama čekajući naš povratak.

Tu sam

Krećemo iz Varaždina u tišini koja još nije razbuđena. Maja dolazi po mene u sivilu zore. Kiša ne pada, ali zrak je gust, kao da nešto zadržava dah. Krećemo, a tek nekoliko minuta kasnije vozilo iz suprotnog smjera bljesne dugim svjetlima.

»Bez svjetala«, nasmijemo se jedna drugoj, zbunjeno i pomalo posramljeno. Kao da smo mi te koje nisu bile budne. Kao da nas je netko trebao probuditi. U duhovnom, a ne prometnom smislu. Ceste pred nama protežu se ravne i pospane, a nebo je sivo poput platna koje čeka prvi nanos i tonova boja novog kista. Čeka se samo prvi ubod boje, kap po kap, milost.

Aplikacija pokazuje dva i pol sata puta. Kiša počinje lagano dok prolazimo kroz ravnice koje dišu pod oblacima. Redaju se livade i polja uljane repice u intenzivnom koloritu ispod neba.

Kad prođemo Novsku, Maja prekida tišinu.

– Tu se borio tata.

Izgovoreno tiho, bez patetike. Samo činjenica koja se nosi u srcu, ali i u kostima. Kao križ koji nije na vratu, nego između lopatica. Gledam je. Svoju nećakinju, svoje kumče, prijateljicu života. Danas odrasla žena, majka. A nekad, samo djevojčica koja čeka tatu s bojišta Lipika i Pakraca, čeka bez pitanja, bez pobune, s drvenom krunicom u ruci i nadom koja se ne zna izreći.

– Da, – kažem – tu se borio tvoj tata.

Štitimo zajedno dok ravnice dišu. Slavonija otvara dlanove. Široke, trošne, ali neokaljane. Kao srce koje pamti, ali ne viče. Srce koje pušta korijenje dublje od tuge.

Kad stignemo u Slavonski Brod, ne idemo najprije u galeriju. Idemo k rijeci. Sava nas čeka, neumorna kao milost. Trčimo joj u susret, kao djeca, iako nijedna od nas to više nije. Pokisle smo od kiše i ne marimo. Na zidu grafit, skroman, ali sve govori. *U sjećanje na svu poginulu i ranjenu djecu u Domovinskom ratu.*

M. M. – deset godina. F. L. – šest. Inicijali za svjetlosti života što su prerano pogašene. U profilu portret djevojčice koja lije modre suze boje Save. Smještena uz rijeku. Uz uspomenu. Jedna rečenica na zidu, a u njoj cijeli rat, cijela ljubav, cijela bol.

– Hoćemo li sad do crkve? – upitam dok brišem mokre oči.

Maja kimne. Navlačimo jakne. Kapima kiše ponestaje snage. Ili potrebe. Kao da su shvatile. Sad je vrijeme za mir.

Crkva Presvetog Trojstva u Brodu. Tišina unutra nije praznina, već prisutnost. Svjetlo kroz vitraže pada kao oprost. Ne tražim ništa, ali u meni se događa sve.

Svetoj Riti i njezinoj nježnoj tvrdokornosti. Zaštitnici izgubljenih slučajeva, neizgovorenih molitvi, majki i udovica, žena koje mole bez svjedoka. Njoj posvećujem ovu tišinu. Zamišljam je kako stoji u kutu crkve, promatra, ne traži da je itko prepozna. Samo da budemo blizu.

Oltar prikazuje Presveto Trojstvo koje kruni Mariju. Dva anđela, tiha i postojana, pridržavaju raskošni zlatni okvir, kao da štite nešto što nadilazi pogled i razum. Umjetnost i svetost tu se ne objašnjavaju. Samo jesu. Ne pokušavam razumjeti sve slojeve značenja, niti trebam. Stojim u tišini, dok iz mene otječe ono stegnuto, ono što sam predugo držala zatvorenim. Kao da milost pronalazi put tamo gdje riječi prestaju.

U franjevačkom samostanu, utvrdi od tišine, hodamo kamenim hodnicima s osjećajem da nešto veće od nas hoda s nama. Barok ovdje nije razmetljiv, već dubok. Uvijek me čudi kako nešto tako bogato može govoriti tako tiho. Poput molitve.

Kasnije uz pomoć aplikacije tražimo put do dva spomenika. *Prekinuto djetinjstvo*, bijela statua, kao snijeg koji nikad neće pasti. Posvećena 402 djece poginule u ratu. *Djevojčica* ispred Škole »Hugo Badalić«. Ona ne viče. Ona čeka. Kao sveta Rita. Kao mi.

Prekrižim se. »Bože moj, ne ponovilo se.«

Korzo. Najduži u zemlji. Hodamo polako. Učimo od grada. Ne trči se kroz prošlost. Pomalo umorne ručamo u restoranu s maslinastozelenim zidovima i tamnim drvenim namještajem, s vazama bijelih tulipana na svježije prostrtim stolnjacima. Miriše na domaće i dobro. Konobar je blag, dostan. Ne zna ništa o nama, ali nas poslužuje kao da zna sve. To je milost.

U salonu Becić dočeka nas klavir, star i crn. Očekujem da sveta Rita sjedne uz njega. Da pusti jednu notu i vrati sve u sklad. Uzimamo po jedan od uredno poredanih kataloga s natpisom *10. hrvatski triennale akva-*

rela. Listamo, gledamo radove i divimo se svakom od njih. Tražim pogledom svoj.

– Evo ga, teta! Tu si! – usklikne Maja upirući prstom u fotografiju poznatog motiva.

Ulazimo u bijelu prostoriju visokih svodova s pomno postavljenim slikama u crnom i bijelom paspartuu. Moj akvarel/vinorel ivanečkih zagorskih *bregi* slikan pet godina odležanim crnim vinom *Pinot Noir*, dočeka nas u crnom paspartuu. Radujemo se. Pozdravljamo druge umjetnike, kustose, posjetitelje izložbe.

U Majinim očima je čista sadašnjost. Vjera da sve ima smisla. Dok gledamo akvarele, pomislim, Slavonski Brod za nas je Zagorce na kraj svijeta, a zapravo je tako blizu. Sve što mi treba, tu je. Ljubav, vjera, umjetnost, jedan grafit što ne da zaboravu da pobijedi i kiša koja zna stati baš kad treba.

Maja ponovi.

– Teta, tu si.

Da. Tu sam. U slici, u ovom danu, u vjeri. U očima one koja zna što znači čekati. U molitvi svetici koja nikad nije tražila čudo, samo da bol ne bude uzaludna.

Na povratku, kiša staje. Cesta je mokra, ali više nije tužna. Kap po kap, naučila sam. Milost ne dolazi u buci. Ona šapće i ostaje.

Tišina ima oblik stvari

Još kao dijete htio sam imati vilu u Toskani. Zapisivali smo razne stvari u one dječje dnevnike: najdraži film, boja, pjesma, simpatija iz ulice ili škole, buduće zanimanje i želje. Netko je želio bicikl, jahtu ili Ferrarija. Netko, pak, obitelj, puno novca ili jednostavno sreću. Ja sam, eto, želio ni manje ni više nego toskansku vilu.

Nisam znao gdje je Toskana, ni što je vila, no negdje sam je vidio. Valjda na jednom od onih talijanskih filmova ili TV serija koji su se često prikazivali u poslijepodnevnim sate. Tu sliku iz ranog djetinjstva jasno pamtim – poslijepodne, kada Mediteran nakratko utihne nakon ručka, a na ekranu valoviti pejzaž čijem zelenožutom tepihu kontrast daju tek tamni i vitki čempresi uz cestu koja vodi do vile. Ne znam zašto ju pamtim. Znam samo da sam htio da je moja.

Sada su dječje snove zamijenila nešto razboritija maštanja. Ipak, još mi šapuće to dijete koje me ne napušta. Nemam vilu u Toskani, ali imam trajekt do Ancone, imam glazbu, imam boje vinograda i aromu limuna. Imam talijanske putove pod nogama. Jedan takav odveo me u Pienzu.

Vrtovi Palazza Piccolomini.

Podižem oči prema zapadu. Pod ljubičastim se nebom prosuo kultivirani krajobraz Val d'Orcie. Posve shvaćam Verdijeve riječi: *Možeš imati svemir ako ja mogu imati Italiju.*

Ne postoji ljepši ni melodičniji krajolik od onoga koji se pruža pod gradićima Toskane. Ako bi htio sljubiti arkadiju i pitoresku, dobio bi ovaj pogled.

Zar se treba čuditi što su intelekt i stvaralaštvo, od razvijenog srednjeg vijeka pa sve do baroknog zastranjenja, svoju apoteozu doživjeli upravo ovdje? Ulogu u tome je zasigurno odigrala financijska potpora medičejskih i papinskih sredstava i banaka. No, mišljenja sam, iako priznajem da

je ono relativno neutemeljeno, da postoji neka neodoljiva gravitacija u ovdašnjem pejzažu. Nešto poticajno za razvitak svega. Čak i ruralne vile, markirajući toskanske brežuljke poput svjetionika, djeluju mnogo čarobnije od onih, puno razvikanijih i, doduše, arhitektonski sofisticiranijih, koje je projektirao Palladio po Venetu.

Ima nečeg ovdje. Možda je Gospodin malo tankoćutnije kistom prelazio po ovim dijelovima svoga platna.

Nije lako ostati imun na najfinija djela Božja. *Koga ne nadahnjuje ljepota Tvojih kreacija?*

Nastajalo je upravo ovdje sve najdivnije što te slavi, Gospodine; u notama, u stihovima, u prašnjavim skicama Tvojih kupola, u svakoj ikoni i vlažnoj žbuci. I sve se to stopilo s poljima suncokreta i nasadima ljiljana u savršenu harmoniju koja liječi i oplemenjuje.

U *Knjizi Mudrosti* čitamo: *Po naravi su glupi svi ljudi koji ne upoznaju Boga, oni koji iz vidljivih ljepota ne mogu spoznati onoga koji jest – nisu kadri prepoznati umjetnika po djelima njegovim.*

Oštri zimski vjetar struji kroz arkade Palazza Comunale. Kiši. Sjedim nasuprot Rossellinijevoj katedrali na terasi *La Poste*. Jedini lokal na trgu.

Mjerkam proporcije pročelja, pilastre, visoke baze, lukove, korniže, edikule... Da, vidi se Albertijev utjecaj. Sličan arhitektonski diktat nalazim kod Tempija Malatestiana u Riminiju i San Andree u Mantovi.

Pienza, vrhunac renesansnog urbanizma. Sitni Božji pečat među grimiznim trsovima *Brunella* iz Montalcina i *Nobila* iz Montepulciana. Papa Pio II. u 15. stoljeću obnavlja svoje rodno selo Corsignano te podiže grad koji će kasnije postati urbanističkim uzorom diljem Europe.

Sitna kiša probada mi lice i mršti obrve. U uskom prolazu između Duoma i Palazza Piccolomini granulo je sunce.

Miriše cvijeće iz papinskih vrtova.

Bože, nije li najveća ljepota ljudskih djela upravo ona koja slijedi ljepotu Tvoga djela? Zar nije najveći sklad upravo onaj kada se naše ulice i krovovi tako simetrično nastavljaju na Tvoje brjegovne, padine i obale?

Ne podnosim ni trunku suvremene umjetnosti. Pod suvremenošću ne podrazumijevam stvaralaštvo u sadašnjem vremenu koje uvažava povijest i tradiciju, već ono koje ih negira i obezvrjeđuje svojom ispraznošću. Moj put k shvaćanju i prihvaćanju toga bio je dug, prepun izučavanja, analiziranja, razgovora i nategnute snošljivosti. Sve dok u jednom trenutku nisam prihvatio jednostavnu činjenicu da se ne trebam truditi shvatiti suvremenost jer se tu i nema nešto naročito za shvatiti.

Prvi razlog tomu je taj što su u današnjem, suvremenom svijetu kulturu i kriterije vrijednosti preuzele duhovno i umno osrednje ličnosti, udruge, pokreti, pa i čitave generacije. Drugi je taj što je njihova »kreativnost« lišena promišljenosti, mukotrpnog rada i samokritike. Treći je taj što se povode prostaklukom i dekadencijom, kako u svom držanju, tako i u svom, nazovi, radu. Četvrti razlog je bez premca najvažniji – ti ljudi nemaju valjan izvor nadahnuća. Tašti kritičari, borci za izlišnost, podrugljivi i siktavi miševi iz tamnih galerijskih rupa. Vječno u zatvoru, praznom umovanju, pozerstvu, sumraku imaginacije. Uznici ideologije. Bez slobode i Istine.

Osobno mi je veličanstvenija sjena naranče na kamenu apside ovdašnje katedrale nego svi venecijanski bijenali zajedno. Bogu hvala da je tako.

Dolazi drugi *Aperol* dok listam *La Gazzetta dello Sport*: »Hrvatska je pobijedila i prošla dalje hrabro, snažno i beskompromisno. Luka Modrić i Ivan Rakitić su veznjaci kakve Argentina sanja.« Netom saznam da je na trogirskom mostu izvješten transparent »Izgubili sve dabogda.«

Nisu izgubili sve. Moja mala Hrvatska došla je na vrh svijeta. Vampiri oštrili zube ni za što.

Proteže se glas Pavarottija kroz Corso Rossellino. *La donna è mobile*. Žena je prevrtljiva. Preuzetno si priznajem da osjećam nešto posebno opuštajuće kada ih nema u blizini. Ta tko bi mogao zadovoljiti njihovu potrebu za decentnim torbama od fine talijanske kože i istovremeno koketirati s renesansnim linijama Pienze uz zvuke Pavarottija? Šalu na stranu; i ja sam, jednom, sjećam se, gledao kožne torbe u lođi firentinskog *Mercata Nuova*.

Na trenutak sve je utihnulo. Trapez trga blješti pod upravo pridošlim suncem.

Iz lokala opet nadiru zvuci. Nečeg poznatog. Bocelli. *La voce del silenzio*. Pjeva Andrea: *...i odjednom shvatiš da tišina ima oblik stvari*.

Čarobno. Palazzo Borgia, Duomo, Palazzo Piccolomini, Palazzo Comunale – četiri strane svijeta Corsignana dobile su svoje oblike izrasle iz tišine malenog sela.

Sunce je visoko. Mirišu agrumi.

Bože, jesi li ovo Ti?

Enea Silvio Piccolomini izabran je za papu 1458. godine. Ovaj humanist i organizator križarskih pohoda pregrađuje Corsignano u duhu idealnog renesansnog grada. Slučaj Pienze nije izuzetak, takvih zamisli bilo je i drugdje. Samo u drukčije svrhe. Naprimjer, Palmanova u Furlaniji predstavlja kanon fortifikacijske arhitekture 16. stoljeća. Vincenzo Scamozzi je

projektirao grad poligonalnog tlocrta i radijalno-koncentrične mreže ulica koje se sijeku na središnjem heksagonalnom trgu. Oba grada, naravno, svjedoče o geometrizaciji urbanističkih struktura koja svoje uzore crpi iz klasične antike. Antika je probuđena ispod paučinastih stoljeća povijesti te u mnogočemu doktrinarno postavljena idealom renesansnog čovjeka.

Eto, kršćanska Italija pronalazi nadahnuće u poganskoj antici i prilagođava ju sebi. Još i prije renesanse Toma Akvinski istražuje Aristotela i nastaje srednjovjekovna skolastika, Dantea vodi Vergilije kroz pakao, a Petrarca proučava Ciceronova pisma. A onda, u *Quattrocentu*, dolazi do posvemašnjeg buđenja grčko-rimskih uzusa likovnosti, koji se, kako svojim oblicima i elementima, tako i svojim matematičkim promišljanjem, adaptiraju kršćanstvu. Nastaju neprolazna djela povijesti umjetnosti u arhitekturi, slikarstvu i kiparstvu koja su sva redom nadahnuta antičkom likovnošću i božanskim duhom. Gospodin uvijek sebi svojstvenom nedokučivošću pronalazi put do našeg srca.

Isuse blaga i ponizna srca, učini srce moje po srcu svome.

Kasno poslijepodne.

Prolazim pored gotičke fasade crkve sv. Franje. Jedna od rijetkih građevina u Pienzi koja je ostala iz vremena starog predrenesansnog sela. Ogladnio sam.

– *Dove posso mangiare bene?* – upitah dražesnu konobaricu u *gelateriji* pred crkvom.

– *La Buca di Enea!* – odgovori bez previše razmišljanja. *Enejina rupa. Nigdje bez antike* – pomislih kroz osmijeh.

Na malenom trgu uz sjeverni rub centra Pienze, uz već upaljene noćne ferale, sjedam za stol i ne mislim ni o čem. Ovčji *Pecorino rosso*, suho meso i povrće *sott'olio*. Naravno, uz dozu suhog *Brunella* iz kestenove bačve.

Blagoslovi Gospodine ove darove koje ću blagovati i ruke koje su ih pripremile.

Amen.

Jubilej romarskim stopama

Topla srpanjska večer okupljala nas je u dvorištu malešničke crkve Bezgrešnoga začeca; *kapali* smo, malo po malo, sa svojim potrepštinama i najbližima, neki u razgovoru ili ciki, drugi pak u tišini ili osamljenosti. Pedeset i sedmero duša. U zadnjim trenucima prije ukrcaja pozdravljalo se i grlilo svoje pratioce, pomagalo sa slaganjem kovčega i nastojalo makar neke brige ostaviti na zagrebačkom betonu, izvan autobusa i mimo hodočašća. Otisnuli smo se nakon pola noći k Bregani i počeli tonuti u san ili upoznavati svoje suputnike, suzajedničare našega jubilejskog hoda. Autobus kao naša deva, slovenske i talijanske autoceste kao naš put kroz pustinju, daleko lagodniji i brži, klimatiziran, ali i blagoslovljen. Puno teži od kofera i naprtnjača naši su križevi, očekivanja, nadanja, borbe, slabosti i nakane za koje Bogu prikazujemo sve ovo. Sloveniju i talijanski sjeveroistok prolazimo sklopljenih vjeđa.

Prva nam je točka Asiz, gradić iz kojega Franjo i Klara odlažahu kao ponizni i slabi, ali nepokolebljivi i Bogu posvećeni prijatelji, a tijela im udoše i ostaše u slavi svetih – dike zavičaja, uresi Crkve i zagovornici svih nas putnika dolinom suza. Asiški čempresi, balkoni i utrenici svjedoče već stoljećima rijekama namjernika što se u Porcijunkuli i ostalim svetim kutcima utječu prvome sinu i kćeri franjevačke obitelji. Njihove hagiografije odišu svim ulicama i Božji se Duh razlijeva dolinama, cestama i meandrima na sve strane Umbrije. Tako je i u Casciji, iz koje se odlazi sa zagovorom sv. Rite, one koju zazivamo u tolikim svojim *nemogućim*, ali u Bogu nadvladivim kušnjama života. Zavidljuju nas freske svetaca i Marijina života u bazilici, no euharistijska gozba u njezinoj kripti vrhunac je našega dana. Lijepo li je pod krovijem Svetoga! Zadnja stanica prije Vječnoga Grada bazilika je sv. Valentina, mjesto blagoslova parova i molitve za svoje najdraže. Starorimske i ranokršćanske epigrafe resi sjaj baroka i klasicizma. Nakon zajedničke molitve lovimo trenutke sabranosti i tišine pa put Rima.

Gradu kojemu sve ceste vode stižemo u predvečerje. Na parkiralištu velesajma (*Fiera di Roma*) provjeravamo svoje propusnice, bonove i hodočasničku aplikaciju, sve alate nužne za preživljavanje u milijunskoj bujici što se slijeva u središte svijeta. U prvom paviljonu razastiremo svoje podloške i vreće za spavanje, smještamo se i upoznajemo s okolinom. Svoju hodočasničku *sjenicu* dijelimo sa subračom iz Burkine Faso, Meksika, Portugala, Angole, Ukrajine, a u cijeloj Fieri susrećemo katolike *od sva četiri vjetra*, živeći poput Crkve prvih vremena – *e pluribus unum*, zajedno u Kristu. Ne dijelimo samo tuševe, zidove i večernje zalogaje, nego i nadu u vlastito i posvećenje svijeta. S tom nadom se i upućujemo svakoga jutra busovima, tramvajima i podzemnom željeznicom u srce Crkve.

Svoje sudioništvo u Jubileju posvećujemo ulaznom procesijom Ulicom pomirenja, korakom ujednačenim s pjevanim *Litanijama svih svetih*, sve do stupovlja bazilike sv. Petra, odakle s pjesmom nastavljamo Trgom do svetih vrata u podnožju Papina balkona. Ulazeći, umah nas obasiplje ljepota čovjekova umijeća utisnuta u niše, arkade i galerije. *Vjervanjem* pred grobom sv. Petra obnavljamo vjeru u svoja krsna obećanja. Pogled nam leti u svim smjerovima, trudimo se upiti što više. Kratki rimski pljusak utjerava nas u Vatikanske muzeje, u kojima od siline umjetničkih djela i vrijednosti jedva pratimo korak vodičice Ruže, *naše* Rimljanke, i riznice znanja o povijesti Crkve i grada na Tiberu. Michelangelo, Giotto, Caravaggio, flamanski majstori, talijanski kartografi, rimski mozaici, etruščanski reljefi, papinske kočije... Sikstinska kapela. Bol u vratu zatomljujemo jer pred nama oživljuju sve one slike iz udžbenika i dokumentaraca. *Posljednji sud* na stropu Sikstinke doziva mi vlastitu prolaznost, (p)okajanje i čežnju za nebom.

Popodne stajemo u red za ulaz u Vatikan. Vijore se zastave, ore se pjesma i radost – žega ih ne gasi. Polako se pomičemo kako sunce zamiče. Prolazimo sigurnosne provjere i smještamo se kraj velikoga vodoskoka, s pogledom prema oltaru. Desetke tisuća mladih prati i silan zbor svećenika, redovnika, biskupa i kardinala. Slušamo Božju riječ i slavimo žrtvu Kristovu. Po svršetku mise izlazi i Kristov namjesnik pozdraviti nas i blagosloviti. Tisuće mu hrle u susret uzvikujući: »Papa Leone!« i »Viva, Papa!«. Razilazimo se u rimsku gužvu s pjesmom, zahvalnošću i razgaljenih srdaca.

Idućih dana obilazimo tolika sveta mjesta. Rim je natopljen i posvećen krvlju mučenika. Svaki korak i kutak odiše i progovara poviješću (sijaset spomen-ploča na pročeljima). Sadašnjica nam je prožeta svetinjama. Us-

pinjemo se Svetim stubama, pohodimo Lateransku baziliku, majku svih crkava, i tolike crkve i kapele. U Hrvatskomu papinskom zavodu sv. Jeronima okupljamo se svi mi, hrvatski romari, na zajedničko euharistijsko slavlje. Predslavi mons. Rogić, biskup šibenski. Nas više od sedam stotina duša molimo, pjevamo i slavimo kao jedno. Biskup nas podsjeća na Lisbon govoreći o Pohodu, pozivajući nas na nasljedovanje Marijina uzora, najsvetije hodočasnice, ali i Elizabetu, koja radosno ugosti donositeljicu Života. *I Marta i Marija* nužne su u našem životu – služiti Bogu i bližnjima. Radosno susrećemo svoje poznanike i prijatelje, padaju zagrljaji, sebići i – dakako – pjesma.

Naši su hodočasnički dani naporni, ali svakoga se dana vraćamo u Fieru ispunjeni. Noge su otečene i ramena bolna, grla suha, no baterije duše prepunjavaju se pa viškove dijelimo sa suputnicima, sustanarima i volunteerima. Doživljaje se trudimo čuvati i prebirati u srcu, onako marijanski, evanđeoski. Odmjeravajući raznolike habite, pokušavamo prepoznati kojemu bi redu ili družbi pripadala koja časna. Portugalci i Španjolci skoro su na svakom koraku, Francuze i Talijane razaznajemo po izviđačkim odorama, a Latinoamerikanci dolaze i s puhačkim orkestrima. Videći hrvatske boje, najčešće nam dovikuju »Luka Modrić« i »Croatia«, no s radošću im »uvaljujemo« sličice s bl. Merzom, na njihovim jezicima. Od radosti u tolikoj mladosti, doista, nada ne postiđuje.

Imali smo milost slaviti svetu misu u bazilici Marije Velike, tek jedan bočni oltar prije groba blagopokojna pape Franje. Divimo se impozantnim kipovima svetih apostola. Neizbrisiv dojam na nas ostavljaju Katakombe sv. Kalista. Svježinu i sjenovitost prostora prati neki umirujući zagrobni smiraj. Freske sv. Kvirina i prvih papa, ranokršćanska ikonografija, redovi i nizovi grobova. U jednoj kripti slavimo svetu misu. Jedinstveno. Akustika pobuđuje trnce. Plamen tankih stijenjâ obasjava nas nekako intimno. U počivalištu svetih ne ostaje se ravnodušnim.

Autobusi bolno hropću dok pretrpani prevoze mlade cijeloga svijeta. Rimljani nas nekako podnose jer su naviknuti na gužve (a i dobri smo za turizam). Ipak, mnogi nam se i raduju, pozdravljaju nas s verandâ, prozora, ulaza, dvorišta.

Promatrajući freske rimskih prvosvećenika u bazilici sv. Pavla izvan zidina, promišljamo o povijesti spasenja i mukotrpnju, krvavu, ali preobilno blagoslovljenu i milosnu hodu putujuće i trpeće zemaljske Crkve. *Gdje je smrti žalac tvoj?* Životi svetih oslikani i opjevani sjaje, a progonitelji

(uglavnom) leže zaboravljeni, daleko od pogleda. To je povijest Rima, povijest Crkve, povijest čovječanstva. *Hvala ti, Oče, što si to objavio malenima jer tako se Tebi svidjelo!*

Fontana di Trevi, Španjolske stube, Piazza Navona, Kolosej, Panteon... Imena dovoljno govore za sebe. Navirujemo se i u kapelicu sv. Petrića (Piccolo san Pietro), najmanju rimsku crkvu – Marija i sveti zasijani su u skoro svaku rimsku kalu.

U subotu se upućujemo ka Tor Vergati. Ponovno se stotine tisuća slijevaju u jednom smjeru. Nakon silnih sati pronalazimo svoje konačište u podnožju nekih stabala u trećem sektoru. Zaliježemo i kratko otpočinemo. Navečer papa Lav predvodi euharistijsko klanjanje. *Anima Christi, sanctifica me!* Više od milijun duša sniva pod zvijezdama. Budi nas nedjeljno sunce. Dan Gospodnji proslavljamo s Papom. Lahor šapuće kroz krošnje dok se razlijeva molitva milijuna: *Sveti se ime Tvoje! Dođi kraljevstvo Tvoje! Budi volja Tvoja!* Teško je sve to opisivo, no obuzima nas radost, zahvalnost; sustiže nas umor, no zadržavamo sabranost. Papa zaziva blagoslov i mir na cijeli svijet, osobito Ukrajinu, Gazu i sva područja zahvaćena ratom – mir Kristov, koji svijet ne daje – i u srca svih nas okupljenih. Ohrabruje nas i želi nam sretan povratak. Nakon prebrojavanja i slikanja predstoji nam još izazovan povratak do busa. Teško je, ali uspijevamo – zlato se u vatri kuje. Blijedi smo ko *lužina bjeliočeva*, pijemo ko deve i žalimo se na upaljene listove, ali nerado napuštamo Centrum Mundi. Nadamo se kako odlazimo bar malo bolji.

U povratku noćimo kod sestara Presvetoga Srca, okruženi vinogradima, poljima i posvemašnjim mirom. Radujemo se spavanju u krevetima, no prije toga pozdravljamo Isusa u presvetomu sakramentu u pokrajnjoj kapeli. Nakon klanjanja imamo i mali agape u dvorištu; dijelimo dojmove, prepričavamo dogodovštine i prebiremo uspomene. *Lijepo nam je ovdje biti!* Nakon doručka i jutarnje molitve imamo *Lectio Divina* – razmatramo evanđelje puta u Emaus (Lk 24, 13-35). Susrećemo se šecući vinogradima, puteljcima i gajevima u tišini, uronjeni u oslušivanje Riječi i molitvu. Na kraju nas sestre časte obilnim ručkom. Rastajemo se s molitvom i izrazima zahvale.

Posljednja postaja nam je svetište Gospe od Krune (Madonna della Corona), svetište u stijeni s veličanstvenim pogledom na krajolik. Tu slavimo zahvalnu sv. misu. *Primi čiste ljubavi nam žar!* Pri usponu do vrha prate nas postaje križnoga puta i marijanske pjesme kojima, premda zapuha-

ni, odajemo zahvalu Nebeskoj Majci. Pijemo zadnju kavu. Pred nama je konačni povratak. Sabiremo, izričemo zahvale, pjevamo, tonemo u san. Pristižemo Zagrebu u noći s 4. na 5. kolovoza. Vraćamo se u svakodnevnicu s poslanjem – biti hodočasnici i donositelji nade. Ovdje i sada. Svakim jutrom.

Posavinom ujesen

U rano jutro vlak polazi prema istoku poluprazan. Radni je dan i malo je putnika prema Slavoniji. Promiču prigradska naselja u magli, automobili uz pružne prijelaze svjetlima razgone maglu i mrak. Vlak polako gmiže jer je pruga takva da ne smije brže. Treba je renovirati i osposobiti za veće brzine. Srećom nije bilo previše kiša pa ne prijete vode koje bi, kao nekad kod Banove Jaruge, zamalo odnijele i prugu. Onda mirno promiču veća i manja naselja, stanice... Probija se jutarnje mutno svjetlo. Paučnasti oblaci plove nebom, skupljaju se i razilaze kao djeca u igri. Sunce se žuti u modrini neba, ali nema više one ljetne jare. Lišće naglo pada. Nema kiše. Zemlja je žedna. Zasijana pšenica teško će niknuti bez vlage. Vinogradari su sada podrumari, brinu se o moštu da bude na Martinje za kušanje zrelo vino. Vele da će ove godine biti dobrih vina. I drugih plodina ima: urodile su jabuke, šljive. Neke su jabuke krupne, teške gotovo pola kilograma, jedre, zdrave, sočne. Divota jeseni. Narav se polako smiruje za svoj zimski san. Samo se ljudi uzburkali – te ovo nije dobro, te ono nije dobro... Tako kod nas. Pa k tome pandemija, Bože, sačuvaj! A drugdje prijetnje atomskim oružjem. Hoće li se čovječanstvo usprkos svojoj pameti i znanju samo uništiti? Hoće li opet izabrati krivo kao onda u raju?

Promatram krajolik. Kutinski dimnjaci, pa Novska s ožiljcima rata. Pod podvožnjacima nema više tragova pobunjeničkih bunkera iz Domovinskog rata, zatrpani su. Na kolodvoru spomenik palim braniteljima. Popriličan ih je broj. I neki naši dragi ostali su tu. Do spomenika buket ocvalih krizantema. Netko ih se sjetio, bar na Dušni dan. Onda ravnica, obrađena polja na kojima se prosijavaju brazde masne crnice, pa neobrađena zarasla polja. Staje vlak u Okučanima. Stanica uređena po europskim standardima: pothodnici, parkiralište, više mjesta za invalide, sve ograđeno rost-frajem koji blješti i bode oči. Zgrada stanice lijepo uređena, dobro održavana. Kao da nije u ratom opustošenoj Slavoniji, nego negdje u Europi.

Vozi vlak dalje na istok. Krajolik se pomalo mijenja, sve više obrađenih i neobrađenih polja. Pukla ravnica koju jutrom grli savska magla. Uka-

že se Nova Gradiška. Stanica s ožiljcima rata, gotovo neodržavana. Život joj daje samo sredovječni prometnik s crvenom kapom. Malo ljudi ulazi i izlazi. Neki se možda vraćaju za vikend, petak je. Magla zastire pogled na stotinjak metara. Dalje uz prugu kuće obnovljenih fasada, a uz njih austrougarske stražarnice propucanih zidova, zgrade bez krovova. Tu je rat stao i ostao. Neki putnici željni su zapodjenuti razgovor, ali nije mi do razgovora. A onda najednom – bum. Instinktivno se streseš i misliš što je puklo, bomba ili što drugo. Ostalo upamćeno od rata. Kad ono, mladim Slavonkama pala metalna kutija puna keksa i oni se rasuli po podu vagona. I prasnu zvonak mladenački smijeh kao metak. Kad nema druge, možeš se jedino od muke smijati. Čini se da je to jedan od načina kako Slavonci prevladavaju nedaće.

Promiču stanice, rijetki prolaznici užurbano ulaze, a vlak se baš umašio pa na obnovljenoj pruži raspalio punom brzinom prema Brodu. Promiču mjesta gdje se crkve raznih vjera zvoncima nadvisuju. Diže se mjestimice magla i otkriva ranjenu ogoljelost krajolika. Panonija ravna, radina, i mlada i zdrava, sad je samo pusta, izazivlje tugu na nekoć šeretskim licima. Ne da se ni ona ipak kao ni onaj krivi toranj crkve sv. Bartola u Vođincima na koji nas je podsjećao pokojni kolega. Više je obrađenih polja, zeleni se zasijana pšenica i iznikla plavkastozelena uljana repica. Staro zrnje donijet će novi život. Tako se sve kroz smrt jednoga obnavlja u drugom obliku.

Savske se magle ne dižu i pomalo je pro hladno jer su u vlaku isključili grijanje. Dani se. Evo i Broda. Utonuo u savske magle. Ne naziru mu se čak ni zvonici, a kamoli brodsko vinogorje s lijeve strane pruge, s ljetnikovcima i davno zamrlim kartaškim partijama uglednih Brođana. U Brodu se blizu pruge vidi na jednoj zgradi hrvatska zastava. Sama kao *samac usred svemira*. Onda Strizivojna, stanica gdje se nekoć presjedalo za okolna mjesta. Nema više obavezne vojske pa ni strizanja (šišanja) garave slavonske kose na vojničku *nulericu*.

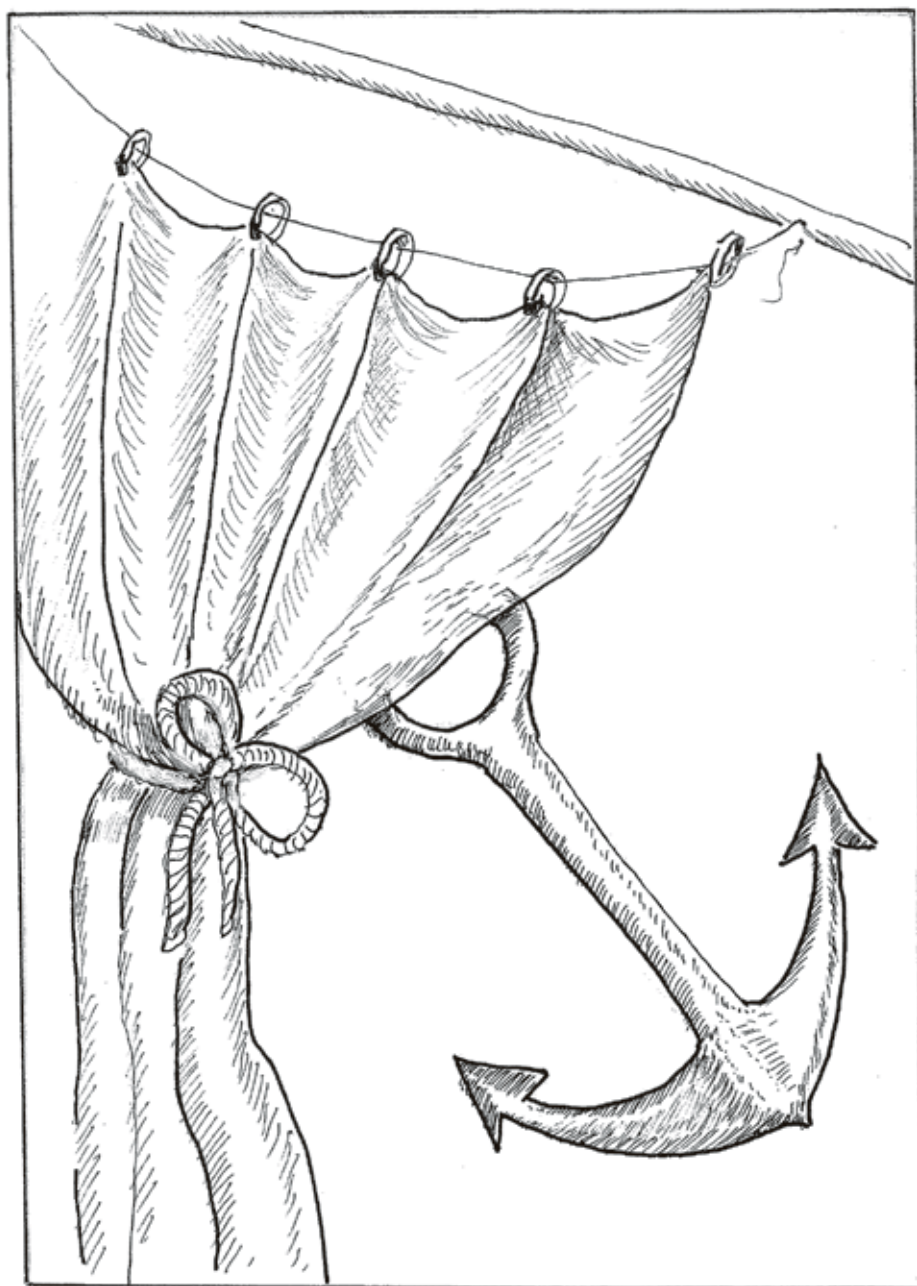
Promiču sela i šumarci i eto nas na nekoć najvećem željezničkom čvorištu, a danas poluzapuštenom otužnom kolodvoru bez one živosti brojnih vlakova i putnika. Malo ih dolazi, a čini se i malo odlazi. Nema više tko ni otići, vele. Otišlo sve što je moglo. Hoće li se vratiti? Pitam se hoće li Slavonija doista ostati pusta zemlja? Ima nade. Znam neke tvrdih glava koji će iz inata nastojati ostati svoji na svome, obrađivati zemlju kojoj si sluga, a ne gospodar i živjeti od rada svojih ruku. Skromno, siromaški. Praviti kulene da se ima za velike svetke i za goste. Jesti svoje povrće i voće. Brati svoje šljive i peći rakiju, lijek za sve prigode. Makar se moralo plaćati

porez na pečenje rakije kao u neka davna vremena. A ako ne urode šljive, bit će jabuka pa će se od njih peći rakija. Bit će je makar za lijek. A onda bude li grožđa, bit će i vina. I komovice – za bolesne želuca i za obloge na umornim ili ranjenim nogama. A trebat će rakije i za rijetke slavonske svatove s bar preko sto gostiju ili, ne daj, Bože, za karmine. Tako te, eto, na početku i na kraju života prate blagoslovljena voda za besmrtnu dušu, a rakija za zemno tijelo.

Tu nakratko završava moj put jedne slavonske jeseni. Ni ja ne ostajem tu nakon posla. I ja se vraćam u svoj dom.

ESEJ

NADA – ESHATOLOŠKO SIDRO IZA ZASTORA

Eshatološka nada

Budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas
zatraži obrazloženje nade koja je u vama...

1 Pt 3, 15

Apostol Petar u svojoj poslanici poručuje članovima prve Crkve kako se održavati u kršćanskom duhu u svakodnevnom životu. U obzir se dakako mora uzeti činjenica specifičnosti vremena u kojem nastaje spomenuta poslanica – vrijeme kada se kršćanstvo intenzivno počelo širiti diljem svijeta što je također kao posljedicu imalo i progon samih kršćana. U to vrijeme mnogo je kršćana bilo dovedeno pred sudove tadašnje židovske vlasti čiji su pripadnici nastavili put svojih prethodnika koji su razapeli Isusa Krista. U tom kontekstu Petar upućuje kršćanima kako da se postave prema onima koji nisu shvatili Isusovu poruku spasenja koja se tiče svakog čovjeka bez iznimke, neovisno o društvenom statusu. Eshatološka nada započela je s Isusom Kristom i nastavila se upravo po propovijedanju apostola, a zatim i ostalih ljudi koji su iskreno povjerovali u Isusov nauk o Božjem kraljevstvu. Sila Duha Svetoga vodila je prve kršćane da prenose kršćansku nadu u bolje sutra već ovdje u zemaljskoj stvarnosti. Upravo je treća božanska osoba ona koja daruje spoznaju da je Bog kojeg je svijetu objavio Isus Krist jedini pravi Bog – jedina opcija čovjeku koji je često željan utjehe u surovoj svakodnevnicu. No, kakva je to eshatološka kršćanska nada? Od čega se sastoji? Na koga se odnosi? Tko ju je pozvan svjedočiti i prenositi je drugima? Je li nada rezervirana samo za osobe koje su s Isusom kao Bogočovjekom dijelile svoju nazaretsku svakodnevnicu ili pak sama takva nada nadilazi sve prethodno navedeno? Prije svega važno je pobliže razjasniti o kakvoj se zapravo nadi radi ako je stavimo u eshatološke okvire. Kao prvo – eshatološko nagovještava stvarnost koja se počela ostvarivati već ovdje na zemlji utjelovljenjem druge božanske osobe Isusa Krista i njegovim naukom o Božjem kraljevstvu. Isus Krist svojim

govorom u prisposobama otkriva čovječanstvu za što je zapravo stvoreno. Drugim riječima, prebivajući na zemlji, čovjek je sposoban živjeti eshatološku stvarnost nade koja nije od ovoga svijeta. To je nada zbog koje su se kršćani prve Crkve odricali zemaljskog života i radosno slavili trenutke u kojima mogu posvjedočiti da je kršćanski Bog neuništiv i izvan dosega onih koji ga nisu prihvatili. Takva se pak nada sastoji od dubokog, čvrstog i radosnog uvjerenja i spoznaje da čovjek nije stvoren da na zemlji provede u prosjeku osamdeset godina i da onda nestane kao da nikad nije ni postojao. Živjeti eshatološku nadu znači imati svjesnost da ljudska osoba iako je na zemlji ograničena po pitanju vremena, to isto vrijeme nadilazi. Čovjekova osoba ne propada, nema roka trajanja kao čovjekovo zemaljsko tijelo i na svijetu ne postoji osoba koja bi bila podložna drugačijim okvirima svoje egzistencije. Moglo bi se prigovoriti kako je ljudima koji su bili Isusovi suvremenici ili suvremenici njegovih najbližih suradnika, bilo mnogo lakše vjerovati u sve što je Isus novo donio svijetu s obzirom na to da su im crtice iz Isusova života bile svježije ili uvjerljivo ispričane od ljudi koji su bili u direktnom kontaktu s Isusom. Može se također spomenuti i primjer sv. Stjepana koji je prilikom kamenovanja dobio milost da vidi nebesa o kojima je Isus pričao itd. No, što je s današnjim modernim vremenom? Kako čovjeku današnjeg vremena koji je fokusiran isključivo na materijalni profit i dobitak približiti i prezentirati eshatološku nadu kao izuzetno poželjnu prisutnost u svačijem životu neovisno o tome što posjeduje? Kako čovjeku koji kao jedinu nadu u svom životu vidi komfornost ležernih trenutaka u kojima bez previše truda dolazi do dobrih fotelja i tako gradi karijeru u kojoj ne daje cijelog sebe, već samo onoliko koliko je potrebno da istu fotelju zadrži? Kako takvom čovjeku prezentirati da je pogriješio i krivo posložio vrijednosti, promašio cilj i radost koju jedino daje upravo nada u vječnost, u onostranost koja se može živjeti već ovdje. Mogućnost postoji. Potrebno je da se moderan čovjek zagleda u nutrinu svoje osobe, duše, duha. U unutrašnjosti svoje osobe čovjek će pronaći odgovor jer čovjekova duša nije stvorena za ishitrenu prolaznost materijalnih trenutaka. Duša nadilazi materijalne potrebe. U duši se krije žar za iskrenim svjedočanstvom da je Bog živ i da je sve što je Isus Krist naučavao Istina pisana velikim slovom jer upravo je Isus Krist ta Istina. Onaj po kome je sve stvoreno pa tako i čovjek nudi nadu i današnjem vremenu. Eshatološka nada koju je objavio čovječanstvu svojim dolaskom u zemaljske okvire putem nauka o Božjem kraljevstvu, a koja će svoje ispunjenje imati na kraju vremena, itekako je prisutna i u aktualnom 21. st. To je radost kr-

šćana koji su unatoč nevoljama aktualnog vremena ostali sabrani, mirni – kršćani koji se ne daju smesti različitim vijestima koji mediji prezentiraju ne bi li u ljudima izazvali strah vlastite egzistencije. Upravo se tu očituje eshatološka nada kršćana modernog vremena. Kršćani svoj pogled upiru u Isusa Krista, a On ne razočarava. Onome koji vjeruje sve je moguće – kaže Isus. I za kraj, dobro je spomenuti eshatološko načelo: *Već da, još ne!*

Drugim riječima, kršćanstvo nudi eshatološku nadu koja za posljedicu ima radost koja će često ovome svijetu izgledati čudno jer njezino podrijetlo nije s ovoga svijeta. Nada koja se manifestira kroz spomenutu radost započinje na zemlji i nagovještava stanje trajne radosti na nebesima koje je Bog pripremio za sve ljude koji ga istinske ljube i traže, ali to nimalo ne znači da Bog odabire posebne osobe za to, već čovjek sam odlučuje – u protivnom bi čovjekova slobodna volja bila upitna.

Nada – eshatološko *sidro iza zastora*

Kao vjera i ljubav, i nada je – jer je riječ o duhovnoj zbilji – nevidljiva. No za razliku od ostalih dviju bogoslovnih krjeposti, koje na vlastite načine pretaču svoje duhovne sile u moć duše te po djelima postaju na fizičkoj razini vidljive, ova treća nije tako lako prepoznatljiva po onomu što činimo ili čime se nadahnjujemo. Manje je *opipljiva*, manje određena i manje *produktivna*. Vjera naime i ljubav mjere se po svojim nebrojenim dobrim plodovima, što ih mi i, osobito, naši bližnji *ubiru* (ili im ih se daju *na tanjuru*). Plodovi nade diskretniji su, istančaniji, *nutarnjiji*... One dvije imaju i osobnu, ali i snažnu komunitarnu dimenziju; nada je pak više individualna, personalna; prostor je njezina začinjanja, rasta, *kretanja* i djelovanja manje izvana razvidan negoli plodovi vjere i ljubavi, ili plodovi sedmerih darova Duha Svetoga: mudrosti, razuma, savjeta, jakosti, znanja, pobožnosti i straha Božjega.

Vjera i nada poluge su kršćanskog optimizma, dok je ljubav više kao glavno sredstvo u tom (samo)spašavanju. Ono za vjernike ima pretpostavku da je na djelu Bog-Spasitelj. Vjera i nada među sobom pojmovno su bliske, sestre blizanke, o čemu je dosta pisao Joseph Ratzinger. Da je tako, snažnije doživljavamo kada u hrvatskomu umjesto *nada* upotrijebimo riječ *ufanje*, po značenju blisko *uzdanju*. Pa ipak, postoje i razlike među njima. Vjeru i ljubav razumijevamo kao *aktivne principe*, kao pokretače unutarnjih procesa i mijena u nama i oko nas, dok je nada više *pasivan princip* – kao, nerijetko, posljednje hvatište u nevoljama, nedaćama, tjeskobama i zlohudim škripcima. Nju nam sv. Pavao ili tko već bio pisac poslanice Hebrejima dočarava kao ohrabrenje u vjeri u postojanost Božjeg obećanja ljudima: »Ona je kao pouzdano i čvrsto sidro duše što ulazi u nutrinu iza zastora, kamo je kao preteča za nas ušao Isus postavši zauvijek Veliki svećenik po redu Melkisedekovu.« (Heb 6,19)

Poslije je u kršćanskoj ikonografiji *sidro* postalo simbolom nade. Ono se baca, odnosno spušta u dubinu, kroz duboku vodu kao kroz medij neprozirnosti, nerazvidnosti, u »noći duše« (sv. Ivan od Križa). To sidro si-

dri brod moga *ja* u onostranosti, zastrtoj ljudskim očima, i nedohvatno je osjetilima i mjernim instrumentima.

Spomenute krjeposti imaju i individualno-osobnu i zajedničarsku dimenziju. Vjera jest osobna, ali dobro znamo i za *vjeru zajednice, vjeru Crkve*; ljubav jest osobna, ali ima i bitnu crtu uzajamnosti s Bogom i s ljudima. I nada može imati kolektivnu protežnicu. »Počevši od Natanova proročanstva mesijanska se *nada* pothranjivala obećanjima koja su dana kući Davidovoj.« (*Uvod u knjige o kraljevima*, Jeruzalemska Biblija) Nada u spasonosni dolazak Mesije-Pomazanika živjela je dakle u zajednici («kući Davidovoj»), premda u nutrini ljudi, i prenosila se s koljena na koljeno. No tko bijahu njezini čuvari i prenositelji? Ne svi, jer su se i mnogi kraljevi i brojni (lažni) proroci i svećenici i velik dio naroda rado i često odmetali od vjernosti Bogu Saveza i Bogu Obećanja. Jedan od onih koji su ustrajali bio je, osim znamenitoga Ilije, starac Šimun, koji, »pravedan i bogobožan, iščekivaše Utjehu Izraelovu« i kojemu »Duh Sveti objavi da ne će vidjeti smrti dok ne vidi Pomazanika Gospodnjega.« (Lk 2, 25-26) Nada je dakle krjepost po kojoj iščekujemo obećana dobra. Nitko ju ne može obočiti u prašinu nemoći i usahnulosti. Ona je »trajna mladost, / vječna, kao neprestano nebo nad nama. / Tvoja su naša svanuća, dani i noći / i zlatno zrenje naših želja, / što niču u samoći« (Luka Brajnović, *Nada*).

Vjeru bismo moglo označiti i kao, s pouzdanjem, *očekivanje* obećanoga ili željenoga, dok bi nadi bolje pristajala usporedba s *iščekivanjem* obećanoga ili željenoga. Poput starozavjetnog mesijanizma, u hrvatskoj svjetovnoj povijesti imali smo stoljećima ne *očekivanje*, s pouzdanjem, obnove hrvatskoga kraljevstva, *olim magni et inclyti*, jer za čvrsto vjerovanje da će vlastita državnost biti obnovljena uglavnom nije bilo realnih uporišta, nego ustrajno *iščekivanje*, u vjeri.

Na kipovima u gotičkim crkvama i drugdje *nada* se prikazuje kao žena koja se maša za krunu, koja simbolizira nebesku slavu, ili joj krunu pruža anđeo. U renesansnoj umjetnosti često je prikazivana u obliku očiju podignutih prema nebu i ruku sklopljenih na molitvu. Od 16. stoljeća posebice ju simbolizira cvijeće jer je u njemu sadržan zametak budućega ploda. Ona izrasta iz dubine i nosi plod u skrovitosti. Sidro kojemu je nada prisposobljena u poslanici Hebrejima jest doduše fizički vidljivo jer služi kao slika za uspoređivanje fizičkoga s metafizičkim, ali i sama ta zorna slika svoju pravu funkciju i svrhu ostvaruje duboko ispod površine i podalje od dnevnoga svjetla i opipljivosti – u dubini vode, osobito u dubini mora.

A more je samo po sebi prostor u kojemu ne živi čovjek, u kojemu se kreću nebrojena druga bića, od kojih nas mnoga, kada ih ugledamo, ispunjaju udivljenjem, nelagodnom ili strahom. I samo more ispunja nas strahom od utapanja, od nevera ili od potonuća plovila na kojemu se nalazimo ili na kojemu od pamtivijeka plove mornari odnosno ribari, trgovci ili ratnici. (U neverama, i okorjeli bezvjerci obraćali su se i zavjetovali Bogu i svetcima u nadi da će im pomoći.) Ali ono ujedno nosi sva plovila kojima prelazimo raspone između dviju sigurnih obala, a bez letenja, kakvo je u davno doba ostalo samo Ikarovim snom i mitskom tlapnjom.

More je u grčko-rimskoj antici bilo kraljevstvo Posejdona (Neptuna) i njegove svite, morskih nimfi *neraida* i poluribolikih-polučovjekolikih *tritona*. Posejdona prikazuju s trozubom (u kojemu prepoznajemo i protu-simbol sidru nade) odnosno ostima u ruci; kada bi se rasrdio, dizao bi oluje i izazivao brodolome. U pjesničko-filozofskim alegorijama po kojima sve što postoji počiva na četirima načelima: vodi, vatri, zemlji i zraku, Posejdon oličuje vodu, koja jest simbol života, ali i smrti; u kršćanstvu ona je u krštenju simbol obojega. *Nada* je protivnost *beznađu* i *očaju*, a u svakodnevnoj uporabi bliska je pojmu *utjehe* i *obodrenja* u ljudskoj nevolji ili bezvoljnosti, u duševnoj krizi ili beznadnosti.

Za razliku od vjere, suprotne nevjeri i sumnji, i primarno pozitivne, koju s postojanom sigurnošću ispovijedamo svake nedjelje u *Vjerovanju*, nada se u raširenoj percepciji doživljava i kao *vjera light*, ili kao priručni lijek, kao utjeha i ohrabrenje za shrvanu dušu. No u *Bibliji* nada se poimlje mnogo čvršćom krjepošću od svake slabašne ili lelujave predodžbe o njoj.

Kada je stanje loše, kada prevlada zlo, kao recimo danas u Ukrajini ili u Gazi, ljudi se okreću vjerovanju da će svanuti bolje jutro. No kada se i takva očekivanja rasplinu pa se izgubi vjera, preostaje samo nada, makar i maglovita, nerijetko poput kakva plamička na vjetru, na rubu zgasnuća. I ona ima stanovitu snagu kakvu imaju krjeposti, no počiva li izvan vjere, samo na neutemeljenu očekivanju, bliža je iluziji, deluziji, sedativu ili onomu što služi za samoohabrenje, nerijetko i za zavaravanje ili samozavaravanje.

Postoje li situacije u kojima više nema ni takve nade? Postoje: ovozemaljske i onozemaljske. Najgoru od takvih opisao je Dante kada je nad ulazom u pakao, kako ga je razumio i dočarao, vidio u 3. pjevanju iznad dveri kroz koje se ulazi natpis: »Kroz nas se ide u grad sviju muka, / kroz nas se ide gdje se vječno plače, / kroz nas se ide do propala puka.[...] Što

god stvorenja prije nas imade, / vječno je, pa smo i mi vječna vijeka;/ tko uđe, nek' se kani svake nade.«

Nema ničega strašnijega od toga: ostati kao vječno biće zauvijek bez i najmanjeg izgleda izlaska iz užasne zatočenosti. Bez ijedne napukline kroz koju se nazire izlaz, pa makar i na način jedva zamislivoga bijega iz zatvora Alcatraz na koji se u filmu *Leptir* lik što ga glumi Steve McQueen odvažio i u pokušaju uspio – kao smion hazarder, kao *junak nade*.

I dok u judeokršćanskoj vjeri nada ima svoje čvrsto, objavljeno uporište u samomu Bogu, izvan te vjere nada se više zamišlja, ište ili sluti kao sila mitskoga ili pojam filozofskoga reda. U antici je prikazivana više kao slika, metafora ili (psihološka) alegorija negoli kao krjepost, što se poslije protegnulo po novovjekovlju. Takvu poruku nosi nezaboravna i ujedno zastrašujuća priča iz grčke mitologije o Pandorinu ćupu (poznata kao priča o *Pandorinoj kutiji*), u rukama prve žene poslana od bogova ljudima, zaklopljen nakon što su u nj bogovi ubacili svakojake duhovne, osobito zle sile i moći. Zeus je poslao ženu s ćupom na svijet da bi se osvetio Prometeju što je bogovima ukrao vatru i dao ju ljudima (grči bogovi bijahu zavidni ljudima). Kada je ćup radoznala Pandora otvorila, iz njega su nahrupila sva zla ovoga svijeta uništavajući ga, a ona ga je uspjela zatvoriti prije nego što je iz nje izašla *nada*, jedina preostala – kao posljednje preostalo hvatište i pribježište.

I u novomu vijeku, čija je misao, duhovnost i kultura uglavnom postupno, ali nezaustavljivo doživljavala *sekularizaciju* i ateizaciju, te su tako i krjeposti zastirane ljudskim zastorima, mnogi su osjećali da ljudski život ne može bez njih imati utemeljenje i smisao ili da ga je bez njih uopće moguće izdržati s obzirom na stanje svijeta i na unutarne krize ljudske egzistencije. Tu je poanta popularne Beckettove drame *U očekivanju Godota*. Osjećala se, u ogoljenosti egzistencije, potreba za eshatološkim *sidrom*, makar i posvjetovnijem. Na eshatološkoj ideji, tj. na pukoj nadi u ostvarenje budućega društva sklada i blagostanja, svijeta-koji-ima-smisla, društva poput biblijskoga kraljevstva nebeskog, ali ne na nebu, nego na zemlji, i prečesto bez Boga, našle su nadahnuće brojne utopije (osobito marksistička) ili filozofske ideje, poput Blochova *Principa nada* – s maglovitom idejom *otvorenosti* svijeta za ono čega još nema, što je *iza zastora* vremena, za ideal – samo u nadi zamisliv.

Nada koja ne odlazi

Koji se u njega uzdaju, spoznat će istinu,
i vjerni će u ljubavi prebivati s njim,
jer milost i smilovanje dolaze njegovim izabranicima.
(Mudr 3,9)

Postoje trenutci u kojima sve zastane. Ne od tuge, ne od straha, već od tišine između dva srca koja se traže, a ne znaju kako govoriti. U toj tišini rodila se moja nada.

Upoznala sam ga bez traženja. Ne kao nekoga tko bi trebao popuniti prazninu, nego kao onoga koji se, gotovo neprimjetno, upleo u nit mog postojanja. On. Nije bio prolaznik, ali nije bio ni sigurnost. Više nalik sjeni stabla koje se pomakne tek kad se vjetar podigne – i baš tada shvatiš da si stajao pod njegovom krošnjom cijelo vrijeme.

Naša priča nikad nije imala jasno poglavlje. Više nalik Evanđelju u kojem se između riječi odvija čudo. I upravo zbog toga – zbog nesigurnosti, zbog njegovih tišina, zbog moje čekanja koje nije imalo garancije – naučila sam nešto što nijedna sigurna ljubav nije mogla donijeti: hodati po vodi, vjerom.

Nada nije isto što i očekivanje. Očekivanje se gradi na onome što možemo predvidjeti. Nada raste iznutra, iz tame, iz ponora, iz noći u kojoj ne znaš kad dolazi zora – ali znaš da dolazi. Ne zato jer vidiš svjetlo, nego jer znaš da On, koji je vjerni Bog, uvijek izvede čovjeka iz Egipta, makar kroz četrdeset godina.

Kad sam mu jednom pisala pismo, činilo mi se da pišem njemu. Ali danas znam – pisala sam Bogu u sebi. O onome što boli, o onome što još nije izgovoreno, o svemu što se lomilo između nas. Jer nije bol ono što me slomilo. Slomila me sumnja da Bog možda nije tu, da je zaboravio na mene. A onda sam shvatila – kad se sve ruši, kad ostaneš bez odgovora,

kad te netko ne može voljeti kako si se nadao – tada se pojavljuje Bog. Ne kao nagrada, nego kao temelj.

Molitve su mi bile kratke. Isuse, pomози. Daj da razumijem. Pokaži mi smisao. I dobivala sam odgovore, ne onakve kakve sam htjela, ali uvijek takve da su mi dali korak dalje. Ne k njemu, nego k Sebi.

Zato sada, kad ne znam gdje je, što osjeća, hoće li ikada doći bliže – znam da nada nije otišla. Jer nije vezana za njegov izbor. Nego za Božju vjernost. I možda baš ta nada jednog dana bude most. Ili će ostati kao kap svjetla koja me naučila ljubiti bez uvjeta.

Nekad mislim da me Bog preko njega oblikovao – ne da ga zadržim, nego da postanem ona koja ljubi slobodno. Koja moli, ali ne ucjenjuje. Koja čeka, ali ne očajava. Koja vjeruje, i kad ne zna.

Možda se naš put još križa. Možda nikad više. Ali ono što je sigurno – naučila sam hodati s Bogom u neizvjesnosti. I to je nada. Ne emocija. Ne iluzija. Nego sidro.

Nada koja ne odlazi.

Lectio Emausina

Veronske vinograde kupalo je usijano kolovoško sunce. Redovi trsja nizali su se gotovo unedogled, tek ponegdje prekinuti pružanjem cestice, utrenika ili kojega od mnogih gajica i cretova razastrtih uzduž uredno održavanih parcela. U pozadini je poprilično nenametljivo i jedva čujno žuborio potočić koji se svom snagom toka odupiraše žezi i oskudici, za što su ga vretenca, zrikavci, skakavci, žabice i mnogolika manja stvorenja nagrađivala svojim glasanjem i svojom postojanom prisutnošću. Jutro je poodmicalo i približavalo se podne, i krajolikom se, izuzev kojeg traktora, nisu razlijevali nikakvi zvukovi koji bi remetili zatečeni smiraj.

Nepoznati susjed, a zapravo potpuni stranac, marljivo je u sjenovitosti svoga dvorišta natkrivena lozovom brajdom blanjao (ili mi se samo tako činilo) ne obazirući se na moje šetuckanje među redovima čokota što su ih održavale sestre Presvetoga Srca. Premda uronjeni svatko u svoju trenutnu zanimaciju, osjetio sam da je i on na neki način svojom sabranošću uključen u moj pokušaj božanskog čitanja odlomka o putu u Emaus (Lk 24, 13-35), kako nam je već bio zadao naš hodočasnički duhovnik, i to onom tihom prisutnošću u kojoj se najviše kaže – šutnjom.

I gle, dvojica su od njih toga istog dana putovala... U uputama stoji kako u prvom koraku, čitanju, valja ostaviti prostora Duhu Svetomu »da privuče tvoju pozornost na riječ, izričaj ili redak za koji Bog želi da ga čuješ«. Vrlo moguće da ne radim dobro svoj *lectio*, no odmah me privlači ovo *dvojica*; jer *gdje su dvojica ili trojica sabrana...* – svaki naš odnos (susret, razgovor, pa i zajedničko supostojanje u tišini) prilika je za zajednički rast u Bogu, u Njegovoj stalnoj prisutnosti. Kleofa i njegov neimenovani pratilac putuju *toga istog dana*, tj. *treći dan što se to dogodilo* – na dan Uskrs(nuć)a – i time zapravo cijela prisposoba odsijeva Vazmeno otajstvo. Bjelodano je da je to temeljno otajstvo vjere. Kleofa i sudrug *putuju*, oni su hodočasnici ne samo na ovih *šezdeset stadija*, nego na životnu putu, hođu vjere kojim se počesto može skrenuti u nevjeru ili beznađe. Oni *razgovarahu među-*

sobno o svemu što se dogodilo, vode dijalog o Bogu, u sadašnjem trenutku prebiru povijest spasenja i tu *približi im se Isus i pođe s njima*.

Oni ne mogu biti svjesni silne milosti, a ni ljubomora tisuća naraštaja što čitaše i čitaju njihovu evanđeosku zgodu, da živi, utjelovljeni i uskrsli Bog hoda s njima i razastire im koprenu ograničenosti ljudske spoznaje licem u lice. Ne mogu (a ne bih ni ja na njihovu mjestu) jer su *snuždeni*, beznadni, i uronjeni u materijalno, u ovozemaljsko, u političkog Mesiju koji je trebao razbucati Rimljane, a ne božanskom poniznošću u jednoj, konačnoj, potpunoj i savršenoj žrtvi otkupiti ljudski rod. Toliko ih osupnjuje strančeva naizgledna neupućenost u događaje nedavno minula Velikog tjedna da *oni se snuždeno zaustave*, stanu, prekidaju hod i razgovor, i izravno se snebivaju u Božje lice: *Zar si jedini stranac u Jeruzalemu te ne znaš što se dogodilo...*? Paradoksalno (a paradoks je istina okrenuta naglavačke), upravo je njihov suputnik jedini doista upućen i jedini s potpunim znanjem o svim tim događajima koji su potresli svijet i zauvijek promijenili povijest spasenja.

U razmatranju primjećujem i da Luka ovdje spominje Kleofu, konkretnu osobu, s kojom se čitatelj može poistovjetiti (*imenom sam te zazvao*), dok je njegov pratilac neimenovan – zapravo, on je dan nama na razmišljanje; to je osoba koja nas je u ovom trenutku možda najpotrebnija, bila nam bliska ili nepoznata, bilo da smo je ranili, bilo da bismo joj trebali pomoći otvoriti se Uskrsloму, koji izvlači iz blata vlastitih lutanja i koji otvara oči i rastapa tvrdokorna i okorjela srca (kao što je i moje).

A mi se nadasmo... Imadosmo svoju sliku, svoju zamisao i svoj popis želja, i Boga zatvara(s)mo u okvire automata koji bi ih trebao ispunjavati kao što automat izbacuje kavu, kekse ili papirić za šalter. *A zbuniše nas i svjedoci Uskrsnuća* jer oni trabunjahu o nekakvom preobraženu tijelu, nadnaravnom, a opet običnom – jer rukama probodenima kalvarijskim ranama On je uzimao ribu i blagovao s njima. I tako četrdeset dana. I kad baciše mreže, jedva ih izvadiše; kad umnoži kruhove, oni nakupiše košare i košare preteklih ulomaka; kad donosiše gubave, oduzete, slijepe, gluhe, a i mrtve – ozdravljao ih je i među žive vraćao.

To je otajstvo nedokučivo, nedohvatljivo, nespoznatljivo, a opet je samo prisutno među nama, oko stola, u skrovitosti sobe, u jutarnjoj gužvi, među ovim vinogradima, a najsavršenije na žrtveniku. Jer On je i Svećenik, i Oltar i Žrtva, i Vojskovođa, i Kralj i Sudac, Posvetitelj vremena. On je vrata ovcama, i njegovom su krvlju pošćropljeni dovratnici i nadvratnici, i

suzama njegove Majke ispire se ta krv na sve nas. I čisti. *I protumači im...* Kuca, bdi je i čeka na vratim srdacâ. Tko će mu otvoriti? Tko ima ulja u svojim svjetiljkama?

Razmišljam tako o svadbenoj gozbi Jaganjčevoj, o mucu, sad o onom ili ovom čudu ili otajstvu – Kani, Kafarnaumu, smokvi, carinicima – ovoj ili onoj epizodi. Misli se samo *štancaju*, rasplesali se um i mašta, pokušavam dočaravati, no uspijevam li razumjeti? Prelazi li mi *lectio* u *acrobatio* ili su to samo znaci zrelosti za *oratio*?

Trudim se prvo zahvaliti; na svemu – ovoj prirodi oko mene, ljudima, zdravlju, životnim pratiteljima, milosnom trenutku... Nešto izričem usnama, daleko više mislima, a nadam se i barem nešto srcem. *Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi te uđe u svoju slavu?* Nije nam teško to prihvatiti, ako ništa kao povijesnu činjenicu, faktografiju. Ali, živjeti to... Nakon zahvala lijem molitve, molbe, nakane, zagovore... Čuvaj njega, nju, njih, nas, te i te, tog i tog... Nabrajam imena kao zazive litanija. Možda upadam i u monolog, no znam da me sluša, to više jer zna i prije nego što kažem...

Onda pokušavam šutjeti, uroniti u smiraj krajobraza, oslušivati okolinu, a još više načuliti unutarnje uho. Priznajem, ne razabirem neku konkretnu poruku. Ne dobivam neku objavu ili spoznaju. Ali, to je možda i veća milost. *Moje misli nisu vaše misli, i moji puti nisu vaši puti.* Moje vrijeme nije i njegovo. Poput Mojsija, možda ne ću kročiti u Obećanu Zemlju, no možda je ugledam, između granja, paučine ili u procjepu klisura. Zrelost je shvatiti da to i nije važno, da to i nije cilj ni smisao. Treba(mo) saditi, a neka Žetelac žanje konačan urod, onkraj vremena. Ta i mi smo ta njiva i to sjemenje! Pokatkad i korov, doduše.

I roje se tako misli, a ja grabim iz reda u red, među trsjem. Prolazim lokvicu, pa jezerce, zastanem u hladovini gaja, diskretno mimoidem suputnika u njegovu lekcioniranju, kružim pa siječem. Ne naprasito, niti užurbano. Osluškujem i šutim pa malo opet šapućem, molitvicu ili nakanu. Razmišljam o vinu – *po plodovima će te ih prepoznati.*

Usred tog nekog zrakopraznog tumaranja, oglašuje se prezbiter: »Goootovoooo!«

Prvo kratka adoracija u kapelici. Zahvalnost i pjesma. Potom agape u blagovaonici. Zahvalnost i sitost. Na kraju polazak. Zahvalnost i umor.

... a on kao da htjede dalje. Najradije bismo ostali i načinili sjenicu. *No oni navaljivahu: Ostani s nama...* Ostani, ostani. Ne bismo se htjeli otrgnuti iz ruke Očeve. I nije On taj koji povlači ruku – mi smo ti koji se otimamo.

Sve je to borba. Duga, krvava, na život i smrt, do zadnjeg daha, do prelaske praga vječnosti.

Uto im se otvore oči te ga prepoznaše... Da, tu ću Te uvijek nalaziti. *Eucharistien*. Zahvaljivat ću. I blagodariti. A kad padnem – ostaje nada. Nada koja ne postiđuje. Nada preobraženja. Nada euharistijskoga stola. Nada betlehemske noći. Nada probodena koplja.

Zaplovit ću, a kormilo nek drži On...

Ka pozitivnom prihvatu drugoga – slučaj kršćanstva

Oblici ili načini *susretanja* onoga drugog, koji ima različite oblike pojavnosti u svijetu, mogu biti mnogoliki. Naime, radi se o spoznajno-receptivnoj te o viševrsnim iz domena praktičkog. No, od svih je po kriteriju zahtjevnosti najsloženiji viševrsni zbiljski *prihvat* drugog. On, naime, pretpostavlja demontažu svih vlastitih *jednostranosti*, što je sastavni dio svih partikularnih oblika identiteta (nacionalnih, religijskih, etničkih...). A bit je svake jednostranosti u nekakvoj isključivoj sklonosti koja je primarno usmjerena k onome svom.

Kao polazište u svojoj interpretaciji uzimamo stav da se kršćanstvo kao vjerska i religijska paradigma obraća svakom čovjeku u svijetu. To onda znači da kršćanstvo, jer je u povijesnom iskustvu vlastita rasta iskušavao problem susretanja i obraćanja drugom, poznaje ovaj problem. Ovo pronalazimo u napisima koji oslikavaju starozavjetno situiranje Židova kao stranaca, to jest njihovu zatečenost u poziciji drugog. Kao ilustraciju za ovo navodimo ulomak iz Starog zavjeta: »da dugo živite u zemlji gdje kao stranci boravite« (Jr 35,7).

Naravno, ovdje se smjera na konkretni oblik svjetovnog obitavanja vjernika u drugoj zemlji, premda će se značenje ove svjetovne ukorijenjenosti »stranca« radikalno promijeniti u Novom zavjetu, i to u smjeru da će se ukupni partikularitet ovozemaljskog života čovjeka nadavati posve efemernim – kao boravak u neprikladnom mjestu, to jest čovjek će biti na zemlji u poziciji stranca. To je iz razloga što se u novozavjetnoj paradigmi istinska domovinska ukorijenjenost prije svega veže za nebo, čega su potvrda Pavlove riječi »naša je domovina na nebesima« (Fil 3,20), te »priznadoše da su tuđinci i putnici na zemlji« (Heb 11,13).

No, nama se zanimljivim čini i pitanje same *naravi* odnosa prema strancu. Starozavjetno se razumijevanje sažima u sljedećim stavovima: »Ne ugnjetavajte pridošlicu! Ta znate kako je pridošlici, i samo ste bili pri-

došlice u zemlji egipatskoj« (Izl 23,6); zatim »jer volim strance / i za njima ću ići« (Jr 2,25); »ne činite krivo strancu, sirotici, udovici, ne tlačite ih« (Jr 22,3); te »doći ću k vama na sud / i bit ću spreman svjedok (...) / protiv onih koji gaze pravo stranaca« (Mal 3,5). Očito, svi navedeni primjeri ukazuju na to da figura pozitivnog prihvata stranca zadire u dubinu kršćanstva, čak i u Starom zavjetu. Stoga se onda može zaključiti da pozitivna i otvorena »komunikacija sa strancem predstavlja paradigmatični moment kršćanstva« (A. Losoncz).

Gore iznijeta novozavjetna paradigma o *nebeskoj* domovinskoj ukorijenjenosti vjernika u kršćanstvu sa sobom kao posljedicu nosi i postavku o nužnosti razgradnje odomaćenosti čovjeka u svijetu. To još više osnažuje učenje o jednom ocu svih ljudi i ideja o njihovoj iskonskoj *jednakosti*. Naime, svi oblici ovozemaljskih partikularnih razlika pokazuju se kao bezvrijedni u odnosu na, s jedne strane, postavku o jednakosti ljudi kao *osoba*, nerazlikovnog duhovnog momenta kojeg posjeduju svi ljudi, a s druge strane postojanje jednog oca (Boga) nuka na razumijevanje drugog kao *brata*, to jest zajednica ljudi u kršćanstvu je zajednica braće, bez obzira na mogući svjetovni partikularitet. Čuvena Pavlova tvrdnja to platično dokazuje – »Nema tu više ni Židova ni Grka: nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu« (Gal 3, 28).

Očito, iz ovoga se vidi kako kršćanstvo bilo kakvu isključujuću jednostranost spram drugog, koji se razlikuje od mene ili nas nekom partikularnom značajkom, uopće ne poznaje. Vjera, štoviše, vidjeli smo, u kršćanskome obličju tako što, eksplicite zabranjujući, ne dopušta. Ona, naime, jedino i primarno pretpostavlja odnos *ljubavi* i *solidarnosti* s drugima, i to u svemu i glede svega, ukoliko smo na tragu razumijevanja kršćanstva kroz duh učenja Novog zavjeta. Sjetimo se samo Isusova ukaza na nužnost ljubljenja svih, pa čak i neprijatelja, o čemu nas izvješćuje Matej (Mt 5,44).

Što se, pak, tiče drugoga modela odnosa prema drugome – naime solidarnosti – reći ćemo da kršćanska narav solidarnosti jeste takva da ona izvorno nuka čovjeka vjernika na solidarnost svih članova zajednice vjerujućih u svemu, pa čak i u boli, o čemu svjedoče riječi apostola Pavla prema kojima su svi koji su u vjeri izjednačeni i glede toga. Razumijevajući, naime, zajednicu vjernika u metafori jednog tijela koje simbolizira Krist, Pavle kaže da, čak i ako samo jedan od udova tijela pati, onda svi s njime pate (1 Kor 12,26).

Ove, po mnogo čemu paradoksalne postavke o »ljubavi i solidarnosti u svemu i glede svega« s drugima, osobito iz konteksta razumijevanja dis-

perzivnih i isključujućih partikularnih svjetovnih obrazaca, postaje posve *logičnom* i nadaje se čovjeku kao *suvisla* ukoliko se prihvati sama *bit* kršćanskog nauka, što mora biti značajka onih koji vjeruju. Naime, tada će se zorno vidjeti kako je odnos *ljubavi* najvažniji odnos koji se uspostavlja glede drugoga u kršćanstvu i koji se kao zadaća ima izgraditi prema drugome u individualnoj ravni odnošenja (usp. Mt 22,37-39, te Mt 7,12). To onda znači radikalni prihvati drugoga – takav djelatni odnos prema drugome kakav se izgrađuje prema samome sebi.

Jer, stožerna je značajka kršćanske ljubavi da je ona primarno shvaćena i određena kao odnos *davanja*, i to »bez anticipacije uzvratnog gesta. U njemu nema elemenata strukture uzajamnosti, naprotiv u višku poklona se identificira *bezuovjetnost* ljubavi« (A. Losoncz). A daje se ono što drugome nedostaje – mora se nahraniti gladna, napojiti žedna, zaodjenuti gola, primiti putnika, da se zadržimo na ovom biblijskom primjeru. Tako se, zapravo, onda na vidjelo iznosi i značajka kršćanske ljubavi kao odnosa služenja, a ne gospodarenja jednih nad drugima. Značajka je, naime, kršćanske ljubavi da je ona nadahnutav stavovima »nikad dosta«, »uvijek više«, »uvijek bliže«. U tom smislu za nju vrijede riječi svetog Augustina »Tko je jedanput rekao 'dovoljno je', taj propada«. Dakle, kršćanska ljubav nije emocionalna i statička, nego je onda bitno djelujuće usmjerena ka zbiljskom prihvatu i dobru drugoga.

MONODRAMA

DRŽI ME ZA RUKU

Spominek

Dramska osoba: Mariška, starija žena iz Turopolja

Mjesto radnje: ulazni hodnik omanje obiteljske kuće, s pletenim naslonjačem ispred malog svetišta smještenog na drvenom bijelom stoliću
Vrijeme radnje: sadašnje

Mariška sjedi ispred stolića i rukama prelazi preko minijaturnog raspela smještenog uz sličicu svete Rite i molitvenik Izvor utjehe. Onda spušta ruke u krilo i nervozno njima prebire po pregači, usput se navirujući prema ulaznim vratima. Nikoga nema pa ustaje i uvježbava svoj doček gostiju i govor dobrodošlice.

Bog dej dober dan i vam sem, ojte samo nuter, tak jem bum rekla gda prijdu i ovak bum da su dobrodošli z rukami pokazala. (Širom otvara vrata prostorije koja se nadovezuje na hodnik i *pokazuje na klupu s tapeciranom šarenom tkaninom na sjedištima.*)

Znate li kej bi negda moja stara majka navek na to nadodala ? (*Osvrće se, ali kako je sama i nitko ne odgovara, nastavlja govoriti.*) »I Majčica Božja penez!« (*Smije se glasno, i očima i licem.*) To bi fajn bilo zbilam, gda bi nam mogla uz zdraviče i blagoslove i penez, kuliko god komu treba, poslati (*Još uvijek se smješka.*)

Tak, tu sem jem već posložila friške bazlamače na tacline, ali nesem znala komu tera pijača paše pak si nek, tak bum je prosila, zimaju sami kej već komu odgovara. Imaju kiselice i soka sačkovoga, i žutoga i crnoga, a i domačega od bezge, če jem takovo nekej vala. (*Preslaguje boce po stolu u kuhinji s jedne na drugu stranu i namješta bijeli heklani stolnjak na sredinu stola, zatim prekriva tanjur s kolačima bijelom papirnatom salvetom.*) Nutre f termosice skuvana je i kava, ova moderna, ze steklene flašičke, a mleko je mam poleg, u majlomu vrču, samo si slobodno zemetete, je, tak bum je ponudila. (*Zauzima položaj s rukama na bokovima, zadovoljna onime što*

je gostima priredila, a zatim se vraća u hodnik i opet se udobno namješta na jastučić položen za sjedenje u fotelji.)

Nesem znala bu li to o naše familije zaozbilno vu novina ili me suseda Marena za norca dela, nu sad gda su mi deca javila da buju novinari došli, čak i jeden teri slika, vidim da je imala praf. (*Nasmije se nekako ponosno, oči joj sjaje radošću.*) Nek, nek, nek samo dojdju, tu si lepo na klup moreju sest i pak jim bum se lepo po redu spripovedala. Tak i tak se vu zadnje vreme nemam praf s kem pospominjati, već su se ze sela skoro svi mlajši odselili, a ovi moji parnjaki su većinum betežni, pak nikam od hiže nemreju. Ne bi to ni bil problem, gda naše hiže ne bi po selu tak raštrkane bile posekud, bi se ja lako prešpancerala, same da su mi droptinu bliže.

Ovak klempava kakova jesem, morem samo do Marene ili Greguraniča otiti, teri nesu daleko, a Otroke i Bačurine nesem celo leto videla, još od Božiča, gda su nam došli si skupa, gda su se z meše domom vračali, čestitati. Lepo je da nesu svoju staru tecu pozabili, ali bi lepše bilo da dojdju više put, sejeno sem im onak vuz put, a i mlajši su neg ja, pak je red da me negda prigledaju kak sem, i kak smo. (*Uzdahne kratko i slegne ramenima sama za sebe pa nastavi ispod glasa govoriti.*)

Gda smo mlajši bili, ne bilo tjedna da se ne bi skupa našli, pri njimi ili nami doma, ili f trsiju, ili na semnu f petek ili spred cirkve v nedelu, na proščenju, pak smo se lepo znali podružiti. I f delu i odmoru, i f tuge i veselju, jeni smo drugem navek znali priskočiti i lepo nam je navek bilo, nemrem reči da ne. Samo se u ono vreme gda je rat bil to se nekak prere-dilo (*pogled joj se zatamni, spušta glavu na prsa*) gda je moj Števek na ratištu bil. Živ se vrnul, Boglek mi ga je sačuval. Par gelerof od granate mu je v noga ostalo, ali glavu je na ramenu donesel.

Nigdar nam dvem ne bilo lako, još gda smo se kak mladi zeli, pak hižu zezidali sami, a nišče nam pomoči ne mogel. I naši su bili bogci, ne da oni ne bi šteli priskočiti, delali su z nami kuliko su god mogli, dok hiža ne pod krovom bila, ali nesu imali penez kej bi nam podali. Denes je nekak drugačejše, moreš si legše i kredita zdiči, a unda si se mogel pokriti samo z onem kej si pri sebe imal. Sejeno, vuspeli smo si svojega doma složiti, a gda je on i posla na pilane dobil, odlučili smo povekšati familiju. (*Sada je grimasa na njenom licu čudna, izraz joj je razočaran, uzdiše i sklapa ruke kao za molitvu.*) Šteli smo detešce, jako nam se štelo deteta, ali nam dragi Boglek ne molitve uslišal. Prešlo je od toga već i više let, a mi smo još navek bili sami, i znam da to ne lepo reči, ali srdila sem se jako na Njega.

Nesem znala da On ima drugačiji plan za mene i mojega Števeka i već sem mislila da me nigdar nigdo niti ne bu zazval »mama«, a to sem si štela više neg bilo kej na ovomu svetu.

Najemput mi se jenoga dana, vu svibnju, morti tjeden dan prve neg se slavi Gospa Fatimska, na kučne vrata nacrtala moja naštrigana kuma (oči joj opet sjaje) i povedala mi kak se na me setila gda je od svoje Janice čula, tera je na Gorice pri socijalu delala, da nejakovu decu, tera su z doma v Zagrebu k njim došla, očeju jeno od drugoga razdvojiti.

Kakovu decu, sem ju pitala, a ona mi je otpovedala da su to brat i sestra, jeno od šest a drugo od pet let, pak bi dečeca jena familija štela posvojiti, ali nečeju i curicu ž njim k sebe zeti zato kej je malička betežna. (*Mariška kao u nevjerici maše glavom i oči joj se pune suzama.*)

Bi li ti i tvoj Števek, pitala je tega dana ma kuma, morebit šteli i jenoga i drugoga vudomiti, moja je Janica rekla da buju oni propali če je na dve strane smeste, furt su skupa i samo jeno drugoga imaju, kej veliš, bi li ga pitala da k sebe f hižu tu decu primlete ?

(*Mariška diže sklopljene ruke k nebu i uzima i ljubi sličicu svete Rite pa ju prisanja na prsa dok joj suze kapaju iz očiju.*) Tega sem dana znova se rodila, tega sem dana zeznala zakej nesem smela Bogeku zamerati kej svoje rođene dece nesmo mogli dobiti. On je zapraf štel da mi puno dece imamo, ali je to se namestil i priredil tak da mi k svojemu srcu i stolu primlemo one, tere drugi nesu šteli ili mogli prijeti, znal je On da moj Števek i ja to moremo, znal je. (*Kimne glavom, sama sebi odobravajući, pa onda duboko uzdahne punim plućima, kao da je u tom trenutku sa sebe skinula neki veliki teret.*)

Ja sem se molila svete Rite, večito, bez prestanka, zato kej je ona ljudem pomagala unda gda već nigdo drugi pomoći mogel ne. Nesu ju zabadav zvali sveticum za bespomočne. Negdo bi morti od svoje molitvi i odustal, i mene su nekteri susedi, zato kej nesu razmeli moju bol, puno put govorili da kej se još navek za decu molim, em sem već i prestara da bi se ž njimi bavila, ali ja sem se nadala i molila i dočekala svoja zlata, Bogu i svete Rite do neba fala. (*Prekriži se, posegne za medaljončićem na lančiću skrivenim ispod pletene veste i poljubi ga.*)

Posle toga dana, mene je i Števeku se na bolše krenulo.

Papere smo se kej je trebalo hitro prikupili i već istoga tjedna na socijal ž njimi otišli. Lepo smo se i jen i drugi priredili, oblekli si za svetek opravve, a Števek je na glavu del novoga škrlaka, da ne buju tam za nas mislili

da smo nejakvi potepuhi. Janica je kumina išla z nami i naš župnik Antun, dej mu Bog lahko, sad je več pokojni, a se poradi toga da bi u našu korist teru lepu reč tam rekli.

I, tak, se je na dobro zišlo, dragomu Bogeku velika slava i fala. (*Mariška se sad široko smiješi, poseže za molitvenikom pa iz njega ganuto izvlači i po stoliću rasprostire mnoštvo fotografija na kojima se nalaze nasmijana lica brojne djece.*)

Tomek i Tonkica bili su naši prvi, ali ne i zajni, tere smo k sebe v našu hižicu zeli, teri su našem životu smisla dali i teri su v naše puste dane tuliku sreću donesli da negdo, gdo ne priliku takvoga nekej doživeti imal, nemre niti sprerazmeti kuliko ta sreća čoveku znači.

More čovek imati ne znam kulika i kakva blaga na ovom svetu, i velike hiže i aute i peneze, ali će ne zna drugoga ljudskoga bića vusrečiti i na lice mu smeja donesti, po mojemu študeranju mu sa ta blaga frišku figu vrede. Gda ti se siroto detešce, bez ikoga svega, teroga su celi život pohitavali od nemila do nedraga, nasmeje, i gda te svojemi mršavemi ručicama prvi put oko vrata objeme, pak se za te drži kak da te najrajši nigdar pustilo ne bi, unda tek znaš kuliko to tvoje srce napuni i kuliko si dobra tomu malomu biću napravil.

(*Mariška sjedi mirno u pletenom naslonjaču, zlatni medaljon nije pospremila u njedra te se na njemu sada vidi lik i ime svete Rite.*) Tomek i Tonkica su z nami bili sretni, a mi ž njimi još i više, pak smo, da bi sreću još vekšu imali, sakoga leta dopelali po još jeno napušteno zlato i tak skupili zbilam lepu familiju. Da ne velika i lepa, ne bi denes s *Koncila* nigdo k nam dolazil na spominek, kej bi o nami zanimlivoga imali pisati da smo ostali sami, kak dva prsta, kej ne tak?

(*Odjednom se žena trgne, ustane s naslonjača i pogleda u dvorište u koje se upravo uvezao automobil zagrebačkih registarskih oznaka, krene otvoriti vrata hodnika, a onda glasno poviče prema unutrašnjosti kuće.*)

Števeeeek, zbudi se, te prosim, ideju ovi z novinami i za slikanje aparatom, a ja sem se počesati zaboravela, pak sem sa raskuštrana, ojdi je ti lepo dočekaj, štaku sem ti spred vrata cimera naslonila!

Dolori

Mjesto radnje: otok, kuhinja

Vrijeme radnje: vrijeme popodnevene kave

Lik: Domina, stara gospođa, nosi crnu haljinu, uredno začešljane kose spletene u pletenicu pričvršćenu ukosnicama za glavu

Domina sjedi za stolom postavljenim za dvoje. Servirana je kava i pladanj orahnjače. Posuđe je starinsko, ubrusi izvezeni. Iza stola je polica s nekoliko ukrasa, cvijeće i kipić Isusa. Za stolom sjedi njen unuk Andrija koji je nama nevidljiv, Domina mu se obraća.

Domina: Ala pribaci se, dušo, na katrigu uz ponistru, boje te none vidi kad si mi na svitlu. Tila san ti samo još jednu štoriju ispriповidit, slušaj s pažnjom i dobro je zapameti! (*Domina odmakne šalicu i tanjurić od sebe, uspravi se na stolici, zatvori oči i zabaci glavu.*) Sićan se ka da je jučer bilo; zimsko jutro, još se ni skroz razdanilo. Gledala san ribare kako akoštaju, svitla kočice utrnili bi prid sam porat. Požurila san priko kalete do crne kužine, dok se vitar pokušava ugnizdit u moje kosti. Na stolu san upalila šteriku, sićaš se onega stola ča je barba Jere napravi? Vatra je palucala na kominu, komuštra tiho cvilila dok san zbrajala dane od zadnje nonotove pošiljke. Jednom u dva-tri miseca posla bi mi paket; vriću brašna, papar, koju čokoladu za dicu. Zna je ubacit i tubicu penicilinske masti, e to je bi najveći mirakul u mistu! Mazala san je na sva izgrebena kolina i zagnoje-ne rane. Svaki put kad bi je stisla na dičju kožu, sitila bi se našega Paška i prokletog tetanusa koji ga je odni iz kuće. Dok san tako lomila baškote i na vatri mišala sladnu kavu, ti si me zazva slabašnin dičjin glasićen: »Nona! Nona! Neko te traži!« Šaku nadrobljenih baškota spustila san na stol, sa sobon ponila čikaru teplog mlika za te. Sarce mi je bubalo, mrzla arja tirala me na kašalj. Kad san ulizla u slabo osvitljenu sobu, dvi krupne sjene plazole su po podu i tvojin sitnin plećima. Tresa si se. Ni prvi put da su tako banili i ti, makar još nisi ni kreni u skulu, ćutija si da može nastat barufa.

(*Domina teško ustaje od stola i glumi razgovor pred unukom.*) »Dobro jutro!«, viknila san neprirodno glasno pa odma pomislila: smiri se ženska glavo, dite te gleda! (*Položi dlan preko dlana na prsima.*) Sarce Isusovo, smiluj mi se! (*Zastane i iznenađeno gleda unuka.*) Ma ča se smiješ, dite Božje? Ispripovidit ću ti sve točno kako je bilo i ko je ča govori, a ti samo slušaj i gledaj, ka da si u teatru. (*Domina se nakašlje, popravi nabore na haljini pa nastavi pričati.*)

Pozdrave oni mene, pitan mogu li in kako pomoć. Kaže Dobronić, kojega su svi u po glasa zvali Špija: »Možeš itekako!«, i stane pogledon prigledavat kredencu u kantunu. A oti Dobronić prije je bi ka crkveni miš, poslin rata posta beštija, krvolok, samo je arčija i bančija. U mistu ga niko ni tija u oči pogledat, svi se bojali da će in ništo pribotunat. Drugi je bi fu-rešt, po prekomandi je doša u našu poštu. Jema je slavonski naglasak i po mistu šeta Špiji uz nogu, ka gladni kucin. A bi je naglup, ne bi čuja kad bi ko ariva po paket. Tako ga je Korina dva puta sinjala kako, iza odškrinutih vrata, nad parom otvara kuverte.

»Jema li čagod novega ovod?«, pita me Špija potežući vratašca kredence tako divjački da je sa škancije na pod sletija zadnji kristalni bićerin našeg vinčanog servisa. Na to si ti, ka mali miš, zaronija glavu u moje rame. Sarce Isusovo, smiluj mi se! Špija je nastavlja bacat bronzine, mažinin gurnija sa škancije, a onda punta nogom čibu s bidnin grdelinon.

Pogled mu je bi bišav, ka da crvi zloće iz njega pokušavaju izać na ta dva mutna oka. Onda se drica, dret ka svića i gleda u mene. Ja, milo moje, samo u njegove postole gledan. Gledan oni njegov gadni livi gnjat ča mu je oteka ka da su ga ose izile. Andrija moj, teška su to vrimenta bila za nas ženske ča smo same s dicon bile; vlast je inzistirala da sve ča nan muževi pošalju iz Amerike minjamo u banki, ma tamo su dolori vridili četiri puta manje nego kad ih promini Pero, a on, za pegulu, ka da je u zemju propa! Volija je bumbit, a ni kocka mu ni bila strana, pa bi lako pofraja sve dolore. Pere u mistu ni bilo misecima i onda su tili nanjušit koja od nas sakri-va šolde. Sarce Isusovo, smiluj mi se!

Dok san kupila teće s poda, pita me jema li ko gori na katu. I danas se sićan kako mu se, kad je zatresa glavon prema skalama, gvaca gingolavala ka bracera na maeštralu.

Ni nikog bilo u kući vengo ti i ja, starija dica spala su kod tete Palmine da jon pomognu brat masline. Kad san to rekla, Špija je viknija svom poslušniku da hode gori. Odma je potrča s alatom pod pazuh. Parsti su mu bili tanki i dugi, mišice zakržljale. Oči je prifrigano stisnija na usko, ka

dva krakuna, al je cilo vrime muča, ni rič da iscidi. Prođu tako kraj niše di je oltarić. Sve je, milo moje, isto ka i onda: Gospe naša na zidu, zlato su već prije skinili s krune, al friško cviče nosili smo jon kako god bi šta procvitalo. U podanku užgan lumin i desno kipić Isusa. Taman kad san pomislila da su prošli, Dobronić se ukopa u mistu. Zagleda se na sekund u Majku Božju, a onda pokaza na caklo.

»Nemojte, svetinja je to!«, viknila san jidno.

Poslušnik pomakne udesno kukicu ča drži vratašca, pa se brečne kad mu dođe u možđane da još ni dobi komandu od šefa, vengo da je mene poslušā. Dobronić, buzdo kakav je, gurne ga i zaviri u nišu. Parilo se ka da je bis od prije oteka kroz buže ča su oni njegovi crvi progrizli pa je sad s miron sta i gleda sliku očima crnin ka garbun. Prid Bogorodicon s ditićen u krilu, Špijine ruke spuzle su niz tuste bokove. Ka da će ga grom opalit ako takne oltarić. Umisto groma, nakašje se i migne poslušniku da zatvori vrata o cakla. Prin vengo su krenili uza skale, jopet su fermali. Postole o' nedije Dobronić je tad nosija za svagdan. Lakiranon postolon bubnija je par puti o prvu skalinu.

»Zač ste minjali stepenice?«

»Morali smo, biša je sve izila«, kažen s mukon, a njegovo nagrišpano lice još se više zgužva u cereku.

»Molto interesešante... Ča čekaš, Mata?«, kaže Dobronić, a ja otrčin tebi koji si, začepljenih ušiju i bez glasa, plaka. Digla san te u krilo, prstima pokrila livo uvo, desno stisla uza se. Crno more korote, meki vali vešte, šotovešte i traverše gingolavali su tvoje sitno tilo. Buka tupih bubotaca i oštrih beštimji rebatili su kroz kosti kuće. Tresa si se kano kad ti je tondin puka blizu. Onda san se ja okuražila pa na svaki zvuk razbijanja i prevrtanja, pogađala ča su bacili.

»Kantunal!

Bonogracija!

Lavaman... Al bez vode.« To te malo primirilo pa si i ti zaigra sa mnon tombolu i pogađa ča bubeta u fortunalu na katu. Metalno kotrljanje niza skale prvo te pripalo, a onda si hrabro viknija: »Vrcina!«

Srića da san je već bila izlila. I zagrlje me dvi male ruke, stisneš najlipšu kadenu oko nonina vrata, a ja jopet promislin: Sarce Isusovo, smiluj mi se! Tren posli već su stupali niza skale.

Tebe san sila na bančić, zastrla te vešton ka koltrinon pa stala pridanj. Špija, zajapuren i bisan, dogega se otiruć šiju facoleton.

»Onda, Domina, di su?«, šapne, pineći se.

»Ne sakrivan ništa, samo recite ča tražite.«

A on se potaklja o široke kukove pa drekne na me: »Pinezi, soldo, dolori, Dome! Di je takujin? Portafoj? Jel činiš fintu da si berlava? Očeš platit buletu prid malin?«

A ja bez riči zaglavinjan prema škanciji, pomaknen bićerin i izvučen škatulicu. Pružin je prema njima. Poslušnik je čapa iz moje ruke i ponosno preda Dobroniću, a ovaj u jednon pokretu otvori poklopac. Iz škatule izvuče dvi novčanice.

»Dva dolora? Posla ti je dva dolora?«

»Posla je unucima za rođendan, svakome po jedan.«

Andrija moj, mora si mu vidit zabezeknutu facu, sta je ka ukopan! Onda je šolde strpa u žep, pa se uvatija za prsi, još je disa ka da će svaki tren afanat.

Pri vengo su krenili put vani, Špija je sta uz moj bok i kroz zube proci-dija: »In šoma dela šoma, ovo ni gotovo.« Čim su zalupili vrata za sobon, ti si skoči i iša pit mliko ka kakva žedna beštijica, a ja san požurila do ol-tarića. Otvorila san vrata, vazela Isusov kipić i pojubila mu noge.

»Fala ti, Sarce Isusovo!«, šapnila san, stisla ga u prsi, a onda ga okreni-la naopako. Iz šupljeg kipa izvukla san debeli mac dolora, umotala ga u facolet pa spustila u žep traverše. Taj kipić nan je spasi familiju od gladi, jedino tamo nikad nisu našli šolde.

(Domina s police skida kipić Isusa i stavlja ga pred unuka na stol.)

I evo ga, Andrija moj, još je čitav i još nas čuva. Ponesi ga sa sobon, neka te uvik sića odakle si poteka i kako smo priživili. Di god bija, ne gubi nadu, samo se siti nas starih i zavapi: Sarce Isusovo, smiluj mi se!

Manje poznate riječi: *ala* – *hajde*, *katriga* – *stolica*, *ponistra* – *prozor*, *boje* – *bolje*, *nona* – *baka*, *svitlo* – *svjetlo*, *tila san* – *htjela sam*, *štorija* – *priča*, *ispripovidit* – *ispričati*, *ispripovijedati*, *zapameti* – *zapamti*, *sičan* – *sjećam*, *ka* – *kao*, *ni* – *nije*, *akoštaju* – *pristaju* *u luku*, *koča* – *ribarski brod*, *utrnili* – *ugasili*, *prid* – *pred*, *porat* – *luka*, *priko* – *preko*, *kaleta* – *uska uličica*, *crna kužina* – *izdvojeni dio domaćinstva s ognjištem*, *ugnijezdit* – *ugnijezditi*, *šterika* – *voštanica*, *onega* – *onog*, *ča* – *šta*, *napravi* – *napravio*, *izradio*, *komuštra* – *lanac na kojem visi lonac iznad vatre*, *vriča* – *vreća*, *čokolada* – *čokolada*, *mirakul* – *čudo*, *baškoti* – *suhi kruh*, *sladna kava* – *napitak od cikorije*, *čikara* – *šalica*, *teplo* – *toplo*, *sarce* – *srce*, *bubalo* – *lupalo*, *arja* – *zrak*, *tirala* – *tjerala*, *ulizla* – *ušla*, *plazati* – *plaziti*, *banit* – *iznenada se pojaviti*, *doći*, *skula* – *škola*, *čutit* – *osjećati*, *barufa* – *tuča*, *nered*, *teatar* – *kazalište*, *špija* – *špijun*, *kredenca* – *ostakljeni ormar s posuđem*, *kantun* – *ugao*, *oti* – *taj*, *beštija* – *zvijer*, *arčit* i *bančit* – *trošiti* i *tulumariti*, *tija* – *htio*, *ništo* – *nešto*, *pribotunat* – *prišiti (metaforički)*, *furešt* – *stranac*, *prekomanda* – *premještaj*, *kucin* – *pas*, *nagluv* – *nagluh*, *ariva* – *stigao*, *sinjala* – *vidjela*, *kuverte* – *omotnice*, *jema* – *ima*, *čagod* – *štogod*, *novega* – *ново*, *ovod* – *ovdje*, *škancija* – *polica*, *bićerin* – *časha*, *bronzin* – *posuda za kuhanje*, *mažinin* – *mlinac za kavu*, *punta* – *udario nogom*, *čiba* – *krletka*, *bidni* – *jadni*, *grdelin* – *češljugar*, *bišav* – *izgrižen od crvotočine*, *drica se* – *ispravio se*, *dret* – *ravan*, *postole* – *cipele*, *gnjat* – *nožni zglob*, *izile* – *pojele (izbole)*, *dolori* – *dolari*, *pegula* – *nesreća*, *zemja* – *zemlja*, *bumbit* – *piti*, *pofraja* – *potratio*, *potrošio*, *šoldi* – *novci*, *teće* – *lonci za kuhanje*, *jema li* – *ima li*, *gvaca* – *podbradak*, *gingolavala* – *ljuljala*, *bracera* – *teretni jedrenjak*, *maestral* – *maestral*, *ni* – *nije*, *spala* – *spavala*, *jon* – *joj*, *hode* – *idu*, *parsti* – *prsti*, *prifrigano* – *prepredeno*, *krakun* – *katanac*, *muča* – *šutio*, *rič* – *riječ*, *friško* – *svježe*, *podanak* – *podnožje*, *užgan* – *upaljen*, *zapaljen*, *lumin* – *dušica*, *caklo* – *staklo*, *jidno* – *ljutito*, *brecne* – *prene*, *moždane* – *moždane (vijuge)*, *komanda* – *zapovijed*, *vengo* – *nego*, *buzdo* – *siledžija*, *parilo se* – *činilo se*, *bis* – *bijes*, *oteka* – *istekao*, *iscurio*, *buže* – *rupe*, *garbun* – *ugljen*, *ditić* – *djetešće*, *spuzle* – *skliznule*, *nakašje se* – *nakašlje se*, *prin* – *prije*, *jopet* – *opet*, *fermali* – *zaustavili*, *postole o'nedije* – *nedjeljne cipele*, *zač* – *zašto*, *nagrišpano* – *zgužvano*, *molto intereseante* – *vrlo zanimljivo*, *vešta* – *haljina*, *šotovešta* – *podstuknja*, *traverša* – *pregača*, *gingolavali* – *ljuljali*, *tilo* – *tijelo*, *bubotac* – *udarac*, *beštimje* – *psovke*, *rebatili* – *odjekivali*, *kano* – *kao*, *tondin* – *trad. naprava za pucanje*, *okuražila* – *ohrabrila*, *osokolila*, *kantunal* – *noćni ormarić*, *bonogracija* – *karniša*, *lavaman* – *posuda za umivanje*, *fortunal* – *oluja na moru*, *vrćina* – *kahlica*, *kadena* – *ogrlica*, *bančić* – *stolac*, *koltrina* – *zavjesa*, *šija* – *vrat*, *facolet* – *maramica*, *potaklja* – *podbočio*, *pinezi* – *novci*, *takujin* – *novčanik*, *portafoj* – *novčanik*, *činiš fintu* – *praviš se*, *berlava* – *blesava*, *naivna*, *platit buletu* – *dobiti batine*, *zaglavinjan* – *nesigurno krenem*, *škatulica* – *kutijica*, *čapa* – *uzme*, *otme*, *zabezeknut* – *začuden*, *iznenađen*, *žep* – *džep*, *afanat* – *onesvijestiti se*, *in šoma dela šoma* – *sve u svemu*, *beštijica* – *divlja životinjica*, *vazela* – *uzela*, *pojubila* – *poljubila*, *mac* – *svežanj*, *sića* – *sjeća*

*Monodrama je temeljena na stvarnoj priči moje bračke pranone Dorice.

Lamentacija

pokojnom bratu Nikoli

Lik: Autorica

Mjesto radnje: Soba u vlastitoj kući

Vrjeme radnje: Večer

(Autorica.)

Svibanj bubanj panj

Za nj – duša opterećena

Tolikim riječima a opet

Žudi za njima

Riječi riječi riječi – da

Riječi

Duša moja počiva u svakoj riječi

Svaka dušu prepunja

Inače je prazna

Bolno prazna

Na rubovima

Kad pišem nisam sama

Užasan je taj osjećaj samoće neizvjesnosti... neću misliti

I to postaje bolno

Misli

Svijetle strijele

Cvijeće – vrijeme brzo prolazi

Još neki dan ruže su bile prepune latica

Onda dođe vjetar... stala sam

Dovršiti bar nešto
Početi nešto
Biti netko

Ja sam odustala
Ne mogu se naći
Postala sam pejzaž
Zemlja
I teška sam ko zemlja
Treba bi netko da se ogledam
U njegovim očima
Samo slušam zašutjela sam
A nisam mrtva
Oživi me Gospodine
Svibanj

* * *

Ostati uz Oca
Dok dobrog konja u štali ne nađu
Mene
Sjeti me se – makar ti bila nepotrebna
Tko si ti
Ne moram pitati gdje si
Jer si ovdje sa mnom
Mogu samo uživati u tvojoj prisutnosti
Sjeti me se
Ja sam sebe zaboravila
Ti se molim sjeti
Kad si mi oduzeo mene
Koji je to bio čas
Kad sam ono bila nestala
Kamo sam nestala
Nisu dali dijete materi
Osjećam da sam među mrtvima i živima
Granica graničarka

* * *

Voljela bih nekome reći koju riječ
Ali ne može se više
Ukrali su mi jezik i
Sjećanjima mojim vladaju
Znaju me iznenaditi
Ljepotom pjesme
Nad pjesmama
Kamo su oni otišli
Tko nam je srušio mostove
Usud
Mi sami – putujem li s glavom
Okrenutom unazad
Večer je
Noć
Hoće li svanuti
Što ću ti ostaviti dijete
Zar ima nešto što ne znaš o meni
Mene nema tebe nema
To je cijela istina o nama

* * *

Borim se s miševima
Tjelesnom težinom
Starost je rano došla
Otkad sam ja bila starica
Hrvoje me oživio
Izlog Školske knjige i naslov
Zabranjeni grad
Vodiš li me sigurnom rukom Bože
Ne mogu još prihvatiti da je moj brat umro
On bi mi znao reći
Zahvaljujem na miru
Mirna sam

* * *

Ne mogu ti više pisat Bože – ubijena sam
Ne mogu ti više pisati ni o čemu
Ni o čemu što se tiče mene
Ni o čemu što se tiče mene
Volim te – samo ti to mogu reći

* * *

Kvadratići kvadratići
To je samo površina
Dužna širina – visina – već smo
Izmoreni mjerenjima
Živjeti u punini
Zagledani u prazninu
Nebo nebesnici
Ja nisam nigdje
Smilujte se mome tijelu
Dušu sam ja dala jer inače ne bi bila
Ko bez duše kvadratići
Kvadratići – tići tići
Ptico – hvala ti za tiće

* * *

Bijeno i ubijeno zlato moje
Bijeno i ubijeno srebro moje bijeno i ubijeno
Cvijeće moje
Ruže ruže ruže ruže

* * *

Odaje me moja molitva
Bijeno i pobijeno
O istino moja
Iziđi na vidjelo

Ne samo sramota
Anđele vodi ga u rajske dvore
Sve te naše nepovratnosti
Žive negdje ali gdje?
Gdje ćemo se svi naći?

* * *

U nadi i ostalom
Drugačij jednostavno
Stići sve ostalo

Drži me za ruku

Scena prva

(Muškarac, u dobi 50 – 60 godina, sjedi uz bračnu postelju, drži za ruku čovjeka na krevetu – koji se ne mora nužno vidjeti, tj. ne mora ga ni biti – i govori mu.)

Držim te za ruku, oče, držim... Baš mi je to neobično, pomalo i smiješno jer, koliko god se volimo, ne pamtim da si me u djetinjstvu baš odveć držao za ruku. Bila je to mamina zadaća, ta pravi muškarci imaju svojega posla, a ne previjaju djeci pelene i ne vode ih za ručicu, govorio si. Zapravo, sjećam se kako si me jednom vodio za ruku po utrobi tržnice na Dolcu, probijajući se između svih onih kupaca, kumica i štandova. Ti bez navike držanja djeteta, ja bez mira za dosadnu *kupnju po maminu spisku*, i učas su nam se ruke razdvojile. A kad sam – nagledavši se zastrašujuće uzbudljivih *pajcekovih* glava u staklenoj vitrini – nesvjesno ponovno pružio ruku, učas me druga ruka pronašla. Nastavio sam mirno koračati kroz gužvu, sve dok nisam podignuo pogled i vidio kako me za ruku vodi... jedan krupni mesar, gurajući drugom kolica sa svinjskim polovicama! Ha, ha, možeš zamisliti mojega straha! No brzo smo se tad nas dvojica pronašla, okupani smijehom svih mesara tržnice. A vidi nas sad... Po cijela popodneva držim te za ruku, prebirem ti po prstima, crtam po dlanu. Dopuštaš mi sve pa i to da se sad ja, kao nekoć baka s mojim ručicama, igram onih *prstnih* igrica kao što su »prvi ide u lov, drugi ide za njim, treći nosi pušku...« ili »čisti fratar ribicu...«, sve dok najmanjem prstu ne »otkine glavicu«. Sve mogu i smijem s tvojim prstima i dlanovima ruku, neobično očuvanima, nježnima nakon tolikih godina unatoč tomu što su, bar u danima tvoje mirovine, nakon strojopisa i nalivpera, iznova dograbile motiku pa okopavale i štihale povrtnjak, kao nekoć davno u tvojem djetinjstvu... Sve mi je dopušteno, osim povući tvoj bračni prsten, koji samo ti smiješ bezbroj

puta izvlačiti i iznova stavljati, baš kao da svakoga dana imaš novo vjenčanje s mamom...

Onda, hoćemo li? »Dušo Kristova, posveti me, tijelo Kristovo, spasi me...« Ne ćemo danas? Hej, pa ti spavaš? Ili si posve klonuo na toj velikoj bračnoj postelji, prevelikoj otkako je mama umrla. Da, umrla je... Za tebe umire stoput ili makar dvaput na dan, kako već pjeva ona pjesma, kad ti tu činjenicu ne možeš ni zapamtiti, a kamoli shvatiti i prihvatiti. Ah, mama... Tko li je mogao pretpostaviti koliko toga ona nosi, sve do onoga jutra kad nas je, s kronicom u rukama, spokojno dočekala ležeći na rubu postelje, a već nas motreći s nebesa kako plaćemo...? Eh, tek tada sam otkrio da je i *tebe nosila*, prikrivajući pred ljudima i tvoju tjelesnu nemoć i tvoju zaboravljivost, da ne reknem grubih riječi kao senilnost i demencija... *Glavu ti je nosila!*, a uz slomljeni duh, i tijelo ti se polomilo ni tjedan nakon njezina sprovođa... Bedrena kost. Uz neshvaćanje i neprihvatanje terapeutovih uputa zašto bi nakon operacije trebao hodati, jer baš svaki put – prije nego što je čovjek odustao i dignuo ruke od toga da te podigne na noge – ti bi mu lijepo kazao: »Nahodao sam se ja u životu već ohoho!« Srećom pa me je patronažna sestra Janja naučila kako ću te, nepokretna, lakše okrenuti i povući po krevetu kad sasvim *utoneš*, a noge ti se utisnu, *spletu* u tvrdi drveni okvir. Dobro da bar mene još prepoznaješ i rado iznova slušaš dok ti pričam priče iz tvojega života. Svaki dan iste, a tebi svaki dan nove, baš kao što je i mamina smrt tebi svakodnevni novi šok nakon kojega odbijaš jesti i uzimati tablete, sve do sljedećega *iskapčanja* negdje u dubinama sivih stanica mozga, kada se pretvoriš u dječarca silna apetita... I tako ukруг.

Stežeš me za ruku ili mi se to samo učinilo? Ne... spavaš i dalje. Vjerojatno me i ne čuješ?... Znam, navršio si osamdesetu, kažu ljudi lijepe su to godine. A opet, nadao sam se... Nadao si se i ti, stalno govoreći da ćeš proslaviti bar devedeset i peti, jer sinovi moraju živjeti dulje od vlastitih očeva... Puno si toga još nismo rekli, nismo stigli. Sjećam se kako si me malena vodio na velike mise u našu katedralu, osobito na Stepinčevo. Od-lazio si slušati nadbiskupa Kuharića i druge znane i narodu omiljene propovjednike, upamtio sam tek Šagija zbog one njegove brade, meni tada tako neobične za svećenika. Malen dječarac, ne razumijevajući do kraja riječi i poruke s ambona i oltara, izmišljao sam svoje priče i pustolovine gledajući u čarobno zavodljive ornamente na podu katedrale. Važno je bilo biti tebi sličan, kleknuti kada i ti, sklopiti ruke, pobožno glavu prignuti, s tobom ustati i učiniti znak križa... Eh, oče moj, teško je i meni sve to u glavi i srcu na prava mjesta smjestiti... A sjećaš li se kako si, očekujući

svoje prvo unučē, na staru ispletenu kolijevku već stavio natpis s imenom svojega oca, Martin? A kući ti stigla unučica, pa poslije još jedna. Nikako Martina, junačna vojnika i biskupa, meni omiljena svetca, sve zbog djeda... Hej, a je li stvarno istina da je djed dobio to ime samo zato što su očekivali da će, kao i toliki tada, umrijeti odmah na dan rođenja, pa stoga može dobiti i to *ime po kalendaru*, neuobičajeno u kraju gdje su se svi zvali Anton, Ive ili Andre? I još toliko toga bih te pitao, tatek moj, da ti znadeš išta više odgovoriti... Da nisi opet postao dijete, dobro i predobro, ali bez pameti, s razbacanim sjećanjima, svojima i tuđima, na događaje doživljene i izmišljene, odsanjane... Uh, dobro se Bog poigrao s tobom, s nama!... Srećom pa smo dugo poživjeli zajedno, bar u toj tjelesnoj blizini, pa se nadam da ću te pamtiti onakva kakav si cijela života bio – ponosit, duhovit, uvijek dotjeran, s kravatom, čovjek koji zna sve – a ne ovakva kakav si sad. Osim ako ovo tvoje nestajanje u krevetu, mukotrпно cjelodnevno oblačenje, presvlačenje i navlačenje ne potraje dovoljno dugo da te nove slike *pojedu*, potpuno zamračē one lijepe, zbiljske? Znam, znam, dobri Bože Oče, i ove su zbilja, još kakva, ozbiljna zbilja, poput one čaše koju se ni tvojemu Sinu nije samo tako ispijalo...

Tu sam, tu sam, držim te za ruku, oče moj, sad sam siguran da si me čvršće stegnuo. Trebaš nešto? Hej, pa ti drhturiš, tresē se?! Opet te uhvatila groznica! Čelo se zapalilo, cijeli goriš... Nije valjda opet ona grozomorna infekcija kao prije mjesec dana... Hej, tata! Tata!? Čuješ li me, boli li te što, gdje te boli, kako da ti pomognem, što da činim, Bože dobri... (*Muškarac naglo ustaje, traži mobitel, a kad ga pronađe, naziva i govori.*) Eh, uh, gdje mi je sad... Evo ga! Halo, halo! Hitna? Zovem zbog oca... Vrlo je loše, čini mi se da... Osamdeset... da, da... Demencija, šećer, ne znam... Temperatura, trese se... Da, da, razumijem... Ipak, molim vas, požurite se! Bar kao da mu je šezdeset... Adresa? Ah da, evo...

Scena druga

(*Muškarac sjedi uz bolnički krevet, drži za ruku dijete – koje se ne mora vidjeti, tj. ne mora na sceni ni biti – i govori.*)

Držim te za ruku, u bolničkoj postelji, unučē moj, Lojzek moj... Držim te nježno, ali mi se cijelo biće grči u nestvarnoj želji da to zlo iz tebe po našim isprepletenim rukama prijeđe na me... Lako mi te je sada držati,

kad si već sasvim klonuo, kad me ne vidiš, vjerojatno i ne čuješ... A sjećam se, na počecima bolesti, kako si samo skupljao svu postojeću snagu da me otjeraš u svakom mojem pokušaju komunikacije rukama, tijelom. Ruke proć! Ne dodirujte me! Ne govorite mi ništa, kao da si nam poručivao tada. Kao da ti je bilo nelagodno što si nam sve to priredio... Ili si nas već tada želio zaštititi od stvaranja budućih bolnih uspomena... I u prvim danima bolničkoga liječenja dočekivao si me naizgled prijeka pogleda, ali bismo se poslije lijepo znali družiti, poigrati, čak i smijati uz filmiće uvrnutoga *Gospodina Beana*. Znao bih te tada i češkati, blago masirati, a ti si se pravio kao da to ne primjećuješ... Ponešto više dopuštao si mi kada si imao snage još samo za odabir glazbe, tvoje omiljene *Božje pobjede* ili Čedina *Bluza po domaćem*; za slušanje omiljene priče-legende o Sveta tri kralja koji su se prepirali kad im se u nekom trenutku putovanja izgubila iz vida zvijezda koju su pratili na nebu... I meni, i meni se izgubila *zvijezda*, no i dalje sam tu, u svojoj *beskorisnoj prisutnosti*, baš kao što sam za vrijeme obje tvoje operacije stajao ispred zgrade i po hodnicima bolnice, djetinjasto misleći da ću ti tako pomoći i da će sve biti dobro, učas gotovo... Držim tvoju ruku, dječju, a sasvim promijenjenu, podbuhlu od svih tih lijekova koje ti ubrizgavaju za smanjenje bolova... I još uvijek molim za tvoje ozdravljenje, za čudo. *Gospodine, nisam dostojan da uniđeš pod krov moj, nego samo reci riječ i ozdravit će...* unuk moj! Ja i dalje, unatoč svemu što zaplakane oči vide, uporno očekujem, imperativno tražim čudo... *Blaženi Augustine, zaštitniče Trogira, diko hrvatskoga naroda, oče siromaha, bijednika i nevoljnika...*, ne dolazi li sad onih tvojih pet minuta, za korak od blaženosti do svetosti?! Još samo malo strpljenja i trpljenja? Pa molim te za to ozdravljenje već gotovo pune četiri godine! *Svetče svakodnevice*, budi danas tu!... O, Bože, zašto tražim čudesa u trenutcima milosti tolike bliskosti sa svojim jedanaestogodišnjakom, koji već kao da Ti se prepušta u ruke? Zašto tražim opipljiv dokaz Tvoje svemoći? Kao predstavu? Ono, samo za mene. Da vjerujem imalo, ne bih čudo iskao. Znao bih i osjećao da je Tvoje uskrsnuće dokaz, da je ono dovoljno za mir duše. Ne bih Te onda ovo molio... Bože! A ja? Ja *ne mogu umrijeti* ako se ne uvjerim da si Ti u stanju ozdraviti mojega unuka?! Da ga možeš samo tako na moje oči podignuti, ozdraviti, istjerati i posisati bolest iz njegova tijela, a useliti duh zdrava znatiželjna dječaka, razdragano nemirna dok idemo *gledati bika* na poljani uz seosko groblje; dječaka sretna što Te sad otkriva i u Tvojoj euharistijskoj veličini... No možda si, Lojzek moj, baš zato ti sada tako miran, tako spokojna daha unatoč sondi, unatoč pelenama, unatoč

tumoru, *zmaju kojega ćemo izvaditi...* Možda ti već sada Boga slušaš, razgovaraš s njim, možda već imaš sve što uopće čovjek može imati, možda si već dionik onoga vječnoga... Možda si me baš zato stalno i tjerao od sebe, u strahu da ne izazovem čudo ozdravljenja i povratak tvojega trpljenja zvanoga život... Naklapam, trućam. Zar riječ život sama po sebi ne znači radost, ushit, sreću, sve...

Hej, Lojzek, jesam li to osjetio tvoj blagi povratni dodir? Za stisak ruke u tebi nema snage, ali siguran sam, nježno si utisnuo svoje prstiče u moje zapešće, želiš da te češkam, trebaš nešto?... O, ne, pada ti kisik! (*Muškarac naglo ustaje, stiže zvonce i govori u interfon.*) Sestro, sestro, hitno dođite, pada mu kisik! U sobu 10, onu zadnju sobu, onu iz koje nema... Da iziđem? Samo roditelji?... Evo, tu su, izišli su makar načas na zrak, zovem ih, sada će... Evo sve, samo mi ga vratite, nisam mu još ispriповjedio onu njegovu priču... (*Muškarac to govori dok »izlazi« iz prostorije, ostajući sasvim blizu pred – staklenim, nevidljivim – vratima sobe.*) Ufff... mila Majko, ono *sve je u Božjim rukama* pretvara se u *dajmo ga u Božje ruke*... Kad bi se i to moglo samo tako. Pustiti, otpustiti, dati da ga se u hipu preprati, primi i preuzme... Ne ide s moje strane to tako jednostavno, čini mi se, a raspadamo se, pucamo već pomalo svi... Večernje molitve u suzama. Sve ostalo u suhoći. Rijetki razgovori u kojima i nehotice jedni drugima dajemo nove bljeskove budućih sumornih sjećanja, znakove nevjerice da se ovo sve doista događa. Toliko sam *vjerovao*, bio siguran da će biti ploda, ozdravljenja. A sad? Nemam se kuda skriti. Hoću li se makar na trenutak još naći u molitvi koja ne trguje, već slavi i najavljuje Tvoju pobjedu, Bože?... Nagonetao sam se i s Tobom, nadmudrivao, svađao, očekivao, *izazivao*... Ne nalazim više ni pouke, ni smisla... Preteško i samo gledati. Uza sve molitve, ispovijedi i sve lijepe riječi utjehe, nade i čvrstih teoloških dokaza o postojanju onoga svijeta gdje nas Bog dočekuje, grli i miluje: *Ovo nije kraj. Čeka nas raj. Život vječni...* I rane *vječne*? U ovim zemaljskim mjerama, hoćemo li, itko, počinuti zacijeljenih rana ili će biti otvorene sve dok se i nama ne otvore vrata te vječnosti o kojoj je lakše pisati i propovijedati nego ju vidjeti u umirućem djetetu... Kako moliti da bude što manje patnje, gledajući ga prikovana uz krevet, natečenih udova, nosnica punih cjevčica, grla koje ne guta, očiju koje ne vide... Što to i kako nam može nakon ovakva djetetova odlaska rane zacijeliti, rupe besmisla zapuniti? Nije više pitanje zašto baš on, zašto baš mi, nego zašto baš ovako... A ja, beskorisno prisutan, valjda se još nadam kad ne kunem na sav glas?! Bože, kako Te u ovome vidjeti? I, treba li Te tu uopće tražiti?... Kako

li samo, u padovima punih zrakoplova, znadoh reći da Ti vidiš dalje i gledaš drukčije nego mi obični smrtnici koji plaćemo za stradalima, a sada kad moj unuk pada u dubine, sada se inatim, prepirem, potukao bih se! Ne mogu, ne mogu shvatiti zašto to mora tako biti, u kojim božanskim i svemirskim planovima jedno dijete mora toliko patiti. A još se sve vrijeme smješka, podižući lice uvis? Kao da vidi, kao da gleda... Bože pomози, obuzdaj me u ovoj nevjeri i lupetanju, pomози mi da shvatim lekciju, poku, ako je uopće ima... Od pradjeda do praunika, od oca mi do unuka, u svemu muka.

Scena treća

(Muškarac leži na operacijskom stolu, ispružio je ruku, koju »drži« neka druga ruka – ne mora ju se nužno vidjeti, tj. ne mora je ni biti – i obraća se tomu drugomu.)

Držiš me za ruku, nemoćna u postelji... Jesi li to ti, Jeleno, draga moja, ženo moja? Ti, kćeri mila? Ili si ti, medicinska sestro? Kao da mi je netko govorio: »Odsad ćeš biti u domu za starije, gdje će te njegovati mlade sestrice...« Držiš li me to ti, majko moja, oče dobri..., unuče moj, Lojzek moj?... U tome bunilu ne vidim te, ali osjećam. Tako ti je blag dodir kao da ti je ruka od umučene mirisne sapunice, od mekih mjehurića koji me po rasušenim jagodicama premorenih prstiju svega natapaju miljem... Dodir ti je nježan, a čvrst, plah, a siguran, iscjeliteljski blagotvoran... Nešto govoriš, ali ne čujem te jasno, ne razumijem... Ako nije nitko od vas, onda mora da je susjed Damir, on ima zlatne ruke za sve... Ili si to ti, djede moj, koji si mi svojim burom izbrazdanim rukama znao napraviti i kapu i zrakoplov, i brodić na kojem sam iz mirna djetinjstva siguran uplovio u odraslo more nemira, na kojem se nisam više usudio ni znao koračati po vodi...

Tko si da si, drži me, samo me drži, ovako ranjena i bolesna, dotrajala i bespomoćna... Jesam li ono bio i operiran? Pamtim neku snažnu svjetlost odozgo... Bol me obuzela i sasma pokorila, već sam ju ugradio u ove čudne somnambulne sate... Ili su to dani, godine, stoljeća plutanja između dvaju bivanja? Slobodno šuti, ne moraš mi govoriti ništa, slobodno i pogled odvрати, gledaj tupo u neku točku da te ne savlada moja slaboća, da ne sklizneš u škripac moje bolesti... Budimo skupa tiho, samo mi ne ispuštaj ruke, drži me, drži za ruku... Ne zovi hitnu, ne stišći zvonca. Samo me

češkaj, masiraj, utiskuj svoje prste toplom blagošću u rane i ožiljke tijela mi i duše... Dok me držiš, osjećam se kao onaj sveti desni razbojnik, onaj Dizma... Nakon tolikih godina zabluda, nevjera, grijeha i propusta – još uvijek me netko drži za ruku, još sam voljen! Ima li koja molitva i njemu, *svetcu zadnjega sata*, kako li ju nisam prije tražio, učio i naučio?!... Da, kao i *Dizmuš* – čije ime ni u evanđelje nije ušlo, ali je on prvi ušao u raj – progledam makar na križu, mukom i nemoći prikovan, pritiješnjen dokraja... Makar naposljetku, u pet do dvanaest ili točnije u pet do ure devete, zagledan u Onoga na središnjem križu... Drži me, drži! Ne ispuštaj mi sad ruku, ne ostavljaj ju, tu sam! Trebam ju, cijeli visim o njoj! Visim i ovisim, iz tvoje mi ruke dolazi sav svijet, sva zemlja i sve nebo. I obnevidjelu daje mi vid... Još imam vremena odabrati pravu stranu pa *još danas biti u raj*! Ja razbojnik, okorjeli skeptik, nevjernik tužitelj i sudac, cinik pametniji i veći od Boga, od svega i svakoga... Drži me, stisni ako treba, vodi me za ruku sve dok me ne prihvati ona druga ruka, odozgo... Ne puštaj, ne napuštaj me, drži me za ruku, ima smisla, nije to beskorisno, ne gubi nadu! Dok me držiš, gledam gore, vidim otvorena vrata... Otkriva mi se sve ono pored čega sam mrtav prolazio živeći. Koliko muke, koliko glavinjanja i posrtanja, lutanja i skretanja, koliko promašenih životnih recepata, koliko nauka i knjiga nizašto... A kako je malo trebalo da se dotakne, dohvati sav smisao... Tek dati ruku. Primiti ruku. Prihvatiti i prepustiti joj se, dopustiti joj da me malena i raskajana vodi, do vremena bez bremena... Evo, i propjevah od smiraja, prije kraja. Kojega i nema jer u ruci, na dlanu vječnosti drijema... Bože dobri, držiš li me to već Ti za ruku? Drži, drži me za ruku, nije uzalud!

Bilješke o autorima

BAJER, Natalija (Sisak, 1968.), Lukač

natalija.bajer@gmail.com

Diplomirana je inženjerka agronomije i profesorica strukovnih predmeta. Književne radove objavljuje u zbornicima susreta na kojima sudjeluje. Članica je *Hrvatskoga sabora kulture i Matice hrvatske*.

Na 10. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za kratku priču, na 11. *Susretu* 2. nagrade, na 12. *Susretu* 1. nagrade u istom žanru, na 15. *Susretu* 2. nagrade u žanru kratke priče te 2. nagrade u žanru putopisa, a na 16. *Susretu* dobitnica je 3. nagrade u žanru putopisa.

Dobitnica je Marijine nagrade za kratku priču 2019. i 2023. u Muzeju anđela u Varaždinu. Ove je godine kao mentorica učenice Jelene Ivoš i voditeljica Učeničke zadruge *Brezići* sudjelovala na 36. Državnoj smotri UZ Republike Hrvatske u Poreču, u kategoriji istraživačkih radova s istraživačkim radom *Narodne nošnje općine Lukač* koji su zajedno napisale.

Objavila je zbirke poezije *U raskoraku* (2018.), *Pismo ispod klupe* (2018.), *Kronika jednog postojanja* (2022.), *Divji ogenj* (2018.), zbirku kratkih priča na turopoljskom kajkavskom *Ljubičin tjeden* (2020.) i *Svakodnevno* (2023.).

BISKUPOVIĆ, Ankica (Split, 1969.), Split

ankica07mail.com

Radi kao biokemijska laborantica.

Članica je brojnih udruga i društava od kojih su neka *Društvo hrvatskih književnika*, *Hrvatsko društvo pisaca* te *Međunarodno udruženje književnih stvaralaca i umjetnika – Nekazano*.

Radove objavljuje u brojnim časopisima (*Kvaka*, *Apolon*, *Diskurs*, *Zadnje polje*, *SBPeriskop*, *Nekazano*, *Gazette Nacional* (Albanija), *The*

global poet Journal (Španjolska) i zbornicima (*Split na dlanu, Sarajevo na dlanu, Bosnoljublje, Zagrlj me stihom, Pjesnik – SVJETIONIK VIII, La fenetre de Paris* (Francuska), *Anadolu ruzgari VII* (Turkiye), *Recepti koji pričaju priče, O Bože koliko me ljubiš, Versi jednog pjesnika, Jezik mog kraja, Domovino u srcu te nosim, Tebi pjesniče – post mortem, Naša najveća blaga*).

Sudjeluje na književnim susretima, a pjesme, proze i priče prevedene su joj na strane jezike diljem svijeta.

Objavila je tri zbirke pjesama: *Beside jedne dalmatinke* (2022., 2024.), ljubavnu poeziju i prozu *Grlom u jagode* (2025.), izabrana djela *Kleknut htjedoh učitelju* (2024.), i dječju književnost *Zvezdana prašina* (2024.).

BODOR, Tamara (Mali Lošinj, 1987.), Zagreb

d683898@gmail.com

Doktorica je znanosti u području kroatologije. Članica je Odbora za međunarodnu suradnju i iseljništvo Matice hrvatske.

Do sada nema objavljenih književnih radova. Sa svojom kratkom pričom prvi put sudjeluje na *17. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić«.

BOS, Dražen (Pakrac, 1989.), Ždala

bos.drazen@gmail.com

Diplomirao je hrvatski jezik i književnost te komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionik je književnih recitala i natječaja na kojima je i nagrađivan.

Na *7. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za poeziju.

Objavio je zbirku pjesama *U zrcalu od tmine led i ruža* (2009.).

ČUKELJ, Sandra (Varaždin, 1995.), Budinščina

sandra.cukelj.9@gmail.com

Završila je preddiplomski stručni studij teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, diplomski studij religijskih znanosti na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti, a pedagoška naobrazbu završila je u veljači 2025. godine na Fakultetu hrvatskih studija. Kao vjeroučiteljica

radila je u Tehničkoj školi Čakovec protekle školske godine, a trenutno je zaposlena u II. OŠ Čakovec.

Radovi su joj objavljeni u zbornicima *Vrelo nadahnuća* 2023. i 2024. godine.

Sudjeluje na književnom susretu *Srce Isusa i Marije* s naslovima *Moć kršćanstva* i *Isuse, gdje si?* Kolumnistica je na portalu *Mreže riječi*, stalna je stručna suradnica portala *Bog je tu*, povremena je suradnica na vjerskim portalima *Hercegovina.in*, *Crkva na kamenu*, *Novi život*, *Hodočašće.eu* te je nekadašnja suradnica portala *Duhovnost.net* (2020. – 2022.).

ĆURLIN, Petra (Zagreb, 1990.), Zagreb

petracurlin@yahoo.com

Završila je Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Bavi se prevodjenjem, piše poeziju i priče za djecu.

Radove objavljuje u časopisima *Glasnik Srca Isusova i Marijina – Od malog srca velikom Srcu* te u božićnom broju *Glasa Koncila* 2024. – *Priča o Obitelji* te u zborniku *Vrelo nadahnuća* (2025.).

Objavila je poemu iz žanra fantastike na engleskom jeziku *The Autumn Knight* (2022.). Upravo objavljuje verziju svoje poeme *Vitez Jeseni* na hrvatskom jeziku.

FODER, Darko (Varaždin, 1974.), Ivanec

darko.foder@gmail.com

Završio je gimnaziju prirodoslovno-matematičkog smjera u Srednjoj školi Ivanec. Član je Hrvatskoga sabora kulture, Varaždinskoga književnog društva, Ivanečkoga kluba kolekcionara.

Svoje radove objavljuje u časopisu *Kvaka* te antologiji haiku pjesništva *Nepokošeno nebo 2008. – 2018.*, antologiji hrvatskog haiku pjesništva na kajkavskom narječju *KAJKU 1977. – 2023.* Objavljuje na mnogim recitalima i književnim susretima (Kaj Sveti Ivan Zelina, Senje i Meteori, Recital kajkavske poezije Krapina, Susret hrvatskih zavičajnih književnika Hrvatskoga sabora kulture, Susret riječi u Bedekovčini, Draga domača rieč Ivanec, Božo Hlastec Ludbreg, Josip Ozimec i Željka Boc u Mariji Bistrici, Stara lipa Vrbovec, Vrelo nadahnuća Ludbreg, Srce Isusa i Marije Gornja Stubica, Pod murvu na Krče Adamovec, Kaj Kustošija, Josip Prudeus Samobor, Vladimir Poljanec Tuhelj).

Dobitnik je brojnih nagrada, plakete *Mihovil Pavlek Miškina* Hrvatskoga sabora kulture u kategoriji za dijalektalno pjesništvo (2022.), za

zbirku *Cvjetovi sreće / Ruaže sreće* dobitnik je književne nagrade *Katarina Patačić*, za najbolju knjigu na kajkavskom objavljenu 2021. godine. Dobitnik je više nagrada na brojnim recitalima.

Član je izbornih povjerenstva za djecu i odrasle, urednik publikacije *Ivanečka škrinjica*, inicijator književne grupe *Kolovrat riječi*, administrator istoimene grupe na Facebooku te organizator susreta pjesnika u Ivancu pod nazivom *Kolovrat riječi* koji se održava već devet godina i na kojem sudjeluju pjesnici iz raznih dijelova Hrvatske.

Objavio je *Zviraj rieči* (2015.), zbirku pjesama pisanih ivanečkim govorom, dvojezičnu zbirku haiku pjesma na standardu/ivanečkom *Cvjetovi sreće / Ruaže sreće* (2021.), slikovnicu s basnom iz narodne predaje *Betežni zdravoga nosi*, (2022.), te zbirku pjesama pisanih ivanečkim govorom *Kie bo će neš ti* (2025.).

GAVRAN, Zdravko (Slavonski Brod, 1957.), Zagreb

zdravko.raven@gmail.com

Završio je Filozofski fakultet i član je Društva hrvatskih književnika. Radove objavljuje u časopisima *Republika*, *Vijenac*, *Forum*, *Most*, *MI*, *HR3* te u zbornicima i antologijama (*Krist u hrvatskom pjesništvu*, *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. stoljeća*, zbornici znanstvenih i stručnih radova). Sudjeluje na Kranjčičevim danima, prigodnim skupovima Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog slova. Višestruko je nagrađivan autor.

Objavio je brojna djela iz publicistike i esejistike: *Kako su rušili Tuđmana* (1992.); *Moja Hrvatska. Zemljom kroz prostor i vrijeme* (sa skupinom autora, 1992.¹, 1993.²; izdanje na engleskomu: *My Croatia*, 1994.), *Hrvatski Izlazak* (1995.), *Ivan Pavao II., suvremeni svijet i kraljevstvo Božje* (2003.); *Svjetla i sjene slobode. Razmišljanja o hrvatskom katolištvu u demokraciji*. (2010.), iz književne kritike i esejistike *Pod svodovima svoga neba. Književni ogledi i kritike* (2007.), iz poezije *Paprenjaci. Epigrami* (2003.); *Stijenj. Pasatističke pjesme* (2005). te prozne kratke forme: *Svlačenje ljubavi* (Aforizmi, 2008.).

Preveo je i redigirao prijevode više knjiga s engleskog i njemačkog. Na engleski mu je prevedena i objavljena knjiga *How they tried to depose Tuđman* (2021.).

JENJIĆ, Petar (Split, 1998.), Glavice, Sinj

pjenjic9@gmail.com

Završio je Franjevačku klasičnu gimnaziju.

Radove objavljuje u časopisima *Kvaka*, (*Krila*, *Čujem*), *Književnost.hr* (*Ruke u tami*), *UBIQ br. 28 (1001)*, *Časopis Ludens* (*Lončareva nji-va*) te u zbornicima *Rukopisi 47 (Moj otac)*, *Poezija ispod školjke 2 (Kad ti spavat' ode mati)*.

LONČARIĆ, Vesna (Zagreb, 1984.), Zagreb

vesnaloncaric6@gmail.com

Završila je ekonomsku školu i Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu. Piše kratke priče i do sada nije objavljivala. Prvi put sudjeluje na *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«*.

KANCIJANIĆ, Živka (Hreljići, 1950.), Vodnjan

zivka_kancijanic@net.hr

Završila je srednju tehničku i višu ekonomsku školu u Puli. Članica je Hrvatskoga sabora kulture i suosnivačica Literarne udruge »Cvitak« iz Vodnjana. Piše od ranog djetinjstva, a počela je objavljivati nakon umirovljenja. U svojim radovima nastoji sačuvati domaću, čakavsku besidu i prenijeti iskustvo vjere.

Radove objavljuje u časopisu *Zvona i nari* i u raznim zbornicima, u četiri zajedničke zbirke Literarne udruge »Cvitak« *Vodnjan* te u pjesničkim panoramama *Seljanski susreti 1992. – 2012.* i *Verši na šterni 1994. – 2013.* Objavila je zbirke poezije *Komo moje duše* (2009.), *Zrhi ududori* (2017.), *Između Njega i mene* (2019.), *Zog na laštri* (2021.), *Spod kušina* (2025.) i zbirku kratkih priča *Vija lipa* (2023.).

Sudjelovala je na književnim natječajima *Verši na šterni*, *Beside u jatu*, *Recital Josip Ozimec*, *Susretima hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* i dr.

KRALJ, Stjepan (Zagreb, 1964.), Sesvete

pjesnik.stjepan.kralj@gmail.com

Član je Hrvatskoga društva skladatelja. Piše poeziju i prozu na kajkavskom i štokavskom dijalektu. Sa svojim kćerima Anom, Marijom, Magdalenom i Martom osnovao je glazbeni sastav *Obitelj Kralj*. Nastupali su na festivalima duhovne glazbe te u mnogim sakralnim objek-

tima diljem Hrvatske. Snimili su četiri CD-a duhovne glazbe. Pjesma *Marijo* uvrštena je u 20 najljepših marijanskih pjesama.

Autor je sedam zbirki pjesama: tri kajkavske poezije, jedne ljubavne poezije na standardu i tri zbirke duhovne poezije na standardu (*Otvorimo srce Gospodinu* – Radio Marija; *Od kolijevke do Boga* – Glas Koncila; *Glas Srca* – Radio Marija Bistrica).

MALTAR, Zdenka (Varaždin, 1964.), Novi Marof

zdenka.maltar@gmail.com

Završila je studij upravnoga prava u Zagrebu. Piše poeziju i prozu na hrvatskom standardnom jeziku i na kajkavskom narječju. Radovi su joj objavljeni u zajedničkim zbirkama i u časopisima *Kaj*, *Poezija* i *Kolo*. Sudjeluje na brojnim književnim natjecajima na kojima je više puta i nagrađivana.

Na 2. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 3. nagrade za putopis, na 3. *Susretu* 2. nagrade za kratku priču, na 4. *Susretu* 3. nagrade za kratku priču, na 5. *Susretu* 3. nagrade za poeziju, na 6. *Susretu* 1. nagrade za kratku priču, na 7. *Susretu* 1. nagrade za poeziju, na 8. *Susretu* 2. nagrade za putopis, a na 11. *Susretu* 3. nagrade u istom žanru.

Objavila je dvije zbirke kajkavske poezije: *Tebi, Erato* (2012.) i *Vesmir, dalečina, ti* (2019.), pjesme u prozi *Majurske pjesme* (2022.), slikovnice *Krijesnica Iva/Kresnica Ivanščica* (2024.), *Cvrčak, mrav i žvačka guma* (2025.).

MARINOVIĆ, Sanja (Zagreb, 1982.), Velika Gorica

77marinovic@gmail.com

Završila je studij DOBA Fakulteta za uporabne poslovne in društvene študije Maribor u Sloveniji, smjer Marketing, društveni mediji i odnosi s javnošću.

Piše eseje i prvi put sudjeluje na 17. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić«.

MARKOVIĆ, Aleksandra (Zagreb, 1986.), Zagreb

aleksandra.markovic01@gmail.com

Diplomirala je na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, sveučilišna je prvostupnica ekonomije, smjera Organizacija i mena-

džment. Završila je i Srednju glazbenu školu Blagoje Bersa. Članica je Hrvatskoga društva skladatelja.

Sa svojim je autorskim pjesmama sudjelovala (kao autorica glazbe i teksta) na Večerima dalmatinske šansone u Šibeniku i na Chanson-festu u Zagrebu.

MATIĆ, Ante (Borčane, BiH, 1945.), Zagreb

ljudinjak@gmail.com

Studirao je teologiju u Firenci, talijanski jezik i svjetsku književnost u Sieni, filozofiju i sociologiju u Skoplju i Beogradu, a politologiju i novinarstvo u Zagrebu.

Radio je kao novinar i urednik u Večernjem listu. Bio je dobrovoljac hrvatske vojske u Domovinskom ratu. Nositelj je spomenice Domovinskog rata. Član je Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne te Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Prozu i poeziju piše od 1965. Pjesme i priče uvrštene su mu u antologije, zbornike i udžbenike. Za poemu *Canto dolente – Žalosni pjev* nagrađen je Danteovom nagradom u Firenci 1970. Dvije godine kasnije nagrađen je za kratku priču u Zagrebu. Dobitnik je Šimićeve nagrade 2001. za zbirku *Nebeska galija* i nagrade Matice hrvatske 2002. za knjigu *Sizif i mrav*.

Na 6. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 3. nagrade za esej.

Objavio je 19 knjiga (pjesme, pjesnička proza, priče, novele, romani, memoarska proza, publicistika, anegdote).

MIHANOVIĆ, Dora (Split, 1983.), Zadar

fabularasa.zd@gmail.com

Diplomirana je učiteljica razredne nastave s pojačanim studijem hrvatskoga jezika. Članica je *Matice hrvatske* i *Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade*. Radi u školi kao učiteljica te održava radionice i pričaonice za djecu.

Dobitnica je brojnih nagrada za priče i igrokaze od kojih su najznačajnije: 1. nagrada za priču *Kolektivno A* u zbirci »Zagrli zemlju pričom«; 1. nagrada za priču *Lju(d)ska i ljud* u zbirci »Metafora 2023.« te 1. nagrada za igrokaz *Ja sam zmaj!* na natječaju »Povratak u Zlatnu dolinu«.

Kratke su joj priče objavljene u zbirkama *Pišem ti priču* (2024.), *Koprivničke priče II.* (2024.) i zborniku zavičajne književnosti Matice hrvatske *Tili smo te obuvatit* (2024.).

Objavila je slikovnice za djecu *Ja sam zmaj!* (2021. prvo izdanje, 2024. drugo izdanje), *(Ne)vidljiva tinta* (2024.), *Pluton i njegovo Sunce* (2024.) te *Zabrinuto ogledalo* (2025.).

MLINAR, Branka (Split, 1987.), Omiš

bran.mlinar@gmail.com

Završila je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu i stekla akademski naziv magistre katehetike. Završila je i Sveučilišni odjel za forenzične znanosti Sveučilišta u Splitu te stekla akademski naziv magistre forenzike. Članica je *Matice hrvatske*, ogranka u Podstrani te udruga *PMI* (Prijatelji Malog Isusa), *Bilo Srce* (humanitarna udruga navijača Hajduka).

Radove objavljuje u časopisu *Svjedok* te u brojnim zbornicima i antologijama (*Stijeg slobode*, *Bojni blaženika na nebesima*, *Vukovaru-Škabrnji-H-Memento poetika*, *Rasplamsaj Oluje u pjesmi i srcu*, *Pjesmom protiv zaborava*, *Grad u školjci*, *Radost uskrsnuća*, *Kaštelanske štorije*, *Senje i meteori*, *Marule naš čestiti*). Objavila je sedam zbirki poezije (Čudesne kiše 2001., San 2003., Pjesnik slika blago 2005., Misao u moru okupana 2008., Nikada umorna ljubav 2012., Ljubav, a ne dir 2013., Vukovar istini pripada 2015.). Zajedno s Edijem Matićem i Martinom Vlahov autorica je slikovnice: *Ero s online svijeta* koja je predstavljena 2025. na MFK-u u Splitu, autorica je stihova *Molitva za Pelješki most* koji su uglazbljeni, a pjesma je premijerno izvedena na svečanosti otvorenja Pelješkog mosta.

Sudjeluje i na brojnim književnim susretima: *Stijeg slobode* (Knin), *Bojni blaženika na nebesima* (Split), *Vukovaru-Škabrnji-H-Memento poetika* (Split), *Pjesmom protiv zaborava* (Vukovar), *Grad u školjci* (Vukovar), *Rasplamsaj Oluje u pjesmi i srcu* (Jesenice), *Stjepan Kranjčić* (Križevci), *Radost uskrsnuća* (Gradska knjižnica Kaštela), *Kaštelanske štorije* (Gradska knjižnica Kaštela), *Senje i meteori* (Varaždin), *Susret riječi* (Bedekovčina), *Haiku kraj mogile* (Oroslavje).

Dobitnica je osobne nagrade grada Omiša u 2006. godini. Dva je puta osvojila 1. nagradu na Festivalu domoljubne poezije *Pjesmom protiv zaborava* u Vukovaru (2014. i 2015.). Na istom festivalu 2016. na-

građena je 3. nagradom. Na natječaju *Rasplamsaj Oluje u pjesmi i srcu* 2017. dobitnica je prve nagrade.

Vjeroučiteljica je u OŠ Josip Pupačić Omiš i suradnica katoličkog portala *Mreže Riječi*.

NOVOTNY, Snježana (Varaždin, 1976.), Gornji Kneginec

snjezana.novotny.hr@gmail.com

Završila je Ekonomski i Pravni fakultet u Osijeku. Članica je Hrvatskoga sabora kulture. Svoje književne radove objavljuje u brojnim časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim susretima i recitalima diljem Republike Hrvatske.

Dobitnica je pohvalnice za pjesmu *Na akcije* na recitalu kajkavske poezije *Stara lipa Vrbovec* (2023.). Uz pisanje poezije i kratkih priča, bavi se slikarstvom, izlaže i sudjeluje na likovnim kolonijama. Organizirala je humanitarnu likovnu koloniju 2023. godine u Ivancu u suradnji s Udrugom udomitelja *Nada*. Samostalna izložba održana joj je u Galeriji *Kraluš* u Svetom Ivanu Zelini pod nazivom *Unutarnji pejzaži*, a likovni rad u kombiniranoj tehnici *Put svjetla*, križ s isprepletenim lišćem kneginečke lipe, idejno je rješenje za naslovnici monografije 35 godina župnog zbora sv. Marije Magdalene iz Gornjeg Kneginca. Posljednja samostalna izložba održana joj je u Galeriji dvora Batthyany u Ludbregu 2024. pod nazivom *Ono neizrečeno*.

Dobitnica je prve nagrade u kategoriji kratke priče na 15. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnog stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* 2023. Dobitnica je *Zlatnog kaja* za pjesmu *Lafra* na recitalu kajkavske poezije *Božo Hlastec* u Ludbregu 2024. Primila je pohvalu na recitalu *Pod murvu na Krče* 2024. u Adamovcu. Prema kratkoj priči *Vrijeme posjeta* na Radio Mariji objavljena joj je monodrama napisana prema istoimenoj nagrađenoj priči, objavljena je i na portalu *hkv.hr*.

Godine 2025. dobitnica je nagrade za najbolji književni tekst na natječaju duhovnoga stvaralaštva *Vrelo nadahnuća* u Ludbregu te druge nagrade na natječaju za kratku priču *Petar Miloš* u Tomislavgradu.

Objavila je zbirku poezije *Pouring duše* (2023.).

PAVELIĆ, Ante (Vinkovci, 1994.), Vinkovci

ante.pavelic994@gmail.com

Na Fakultetu hrvatskih studija stekao je zvanje magistra edukacije latinskoga jezika, rimske književnosti i hrvatskoga latinитета. Na Acca-

demiji Vivarium novum u Rimu završio je studij govornoga latinskoga i antičkoga grčkoga jezika. Na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti i Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu postao je sveučilišni prvostupnik filozofije i latinskog jezika. Član je Matice hrvatske, ogranka u Vinkovcima. Pohađa drugu godinu studija logoterapije u Hrvatskom centru za logoterapiju i egzistencijalnu analizu (HCLEA).

Objavio je nekoliko znanstvenih radova i eseja iz filozofije i klasične filologije, uredio dva zbornika te organizirao dva znanstvena skupa (u Vukovaru i rodnom Štitaru). Preveo je više pisama Francesca Petrarce s latinskog.

Objavio je sljedeće znanstvene radove: *Kalenićevi doprinosi filozofiji jezika kroz Petronijev Satirikon – Zbornik radova: Antun Slavko Kalenić – filozof i filolog iz Štitara*, (urednik: Ante Pavelić), Općina Štitar, 2021.; *Pedagoški vidici Džamanjićeva prijevoda Odiseje – Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 48. 1 (95), str. 175-190.; *Josip Benaković – klasični filolog, jezikoslovac i prevoditelj Zbornik radova: Zavičajni Dunav – promicatelji hrvatskoga identiteta na području hrvatskoga istoka*, (urednik: Ante Pavelić) OMH Vinkovci, 2023,

Objavio je esej za Treći program Hrvatskoga radija *Je li latinski Mr-tav?* (2024.), esej *Logoterapija na braniku autotranscendencije* (2025.), kratku priču *Tamburaške poduke*, 41. *Godišnjak OMH u Vinkovcima*, 2023, p. 295-300 i knjigu *Petrarca, Francesco; Uspinjanje na Mont Ventoux* (2020.).

Dobitnik je druge nagrade na književnom natječaju *Andrija Zeljko u Širokom Brijegu* (2025.).

STIPAN, Davor (Split, 1983.), Split

davorstipan@gmail.com

Diplomirani je povjesničar umjetnosti i nastavnik geografije. Član je Matice hrvatske, Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske te Udruge *Obnova*.

Radove objavljuje u časopisu *Obnova* (*Kada lađom krenem put Helade, Madrigal za Torquata Tassa, Među vodama Mincia, U luci odlazaka, Botticelli, Assunta, Ti Adoro...*) te u zbornicima domoljubne poezije.

Sa svojim je radovima sudjelovao na 23. Dugoratskom ljetu te na Večerima domoljubne poezije (2025.).

Dobitnik je brojnih književnih nagrada: 1. mjesto, nagrada i plaketa na književnoj manifestaciji domoljubne poezije *Rasplamsaj oluje u*

pjesmi i srcu (Split, 2025.), priznanja za očuvanje i promicanje domoljubnog stiha, na pjesničkoj manifestaciji *Bojna blaženika na nebesima* (Split, 2022.), nagradu *Simbol grada Vukovara* za zasluge u promicanju domoljubnog stiha, na pjesničkoj manifestaciji *Vukovar – Škabrnja/memento poetika* (Split, 2021.), 2. mjesto na pjesničkom natječaju (*Kada lađom krenem put Helade*), Hrvatski čestertonijanski klub, (Zagreb, 2020.) te 1. mjesto na književnom natječaju za kratke priče (*Svjetionik*, Zagreb, 2014.).

Njegova prva zbirka poezije u pripremi je za tisak.

SZCZERBIŃSKI, Marek (Krakov, Poljska 1946.), Krakov

masz@agh.edu.pl

Završio je Sveučilište za znanost i tehnologiju – AGH, Fakultet elektrotehnike te je u zvanju habilitiranog doktora i izvanrednog profesora. Član je Udruge poljskih elektrotehničara.

Radove objavljuje u Antologiji poljskih pjesnika.

Dobitnik je nagrade Ikar u Varšavi 2021., nagrade Grotowski, u Wrocławu 2022. te nagrade *Zlatno pero* gradonačelnika grada Jaworzna 2022.

Objavio je zbirku poezije *U boju sepije* (Pieszyce, 2020.) te zbirku poezije i proze *Neprestano njihanje čamca* (Pieszyce, 2025.)

ŠIMUNEC, Ana (Bjelovar, 1981.), Križevci

aiverac@gmail.com

Diplomirala je na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, po zvanju je akademska glazbenica flautistica i profesorica flaute, a zaposlena je u Glazbenoj školi Alberta Štrige Križevci. Članica je Hrvatskoga društva flautista.

U zbirci pjesama *Split na dlanu 2025.* objavljena joj je pjesma *O, more* u izdanju *Kulture snova Zagreb (Udruga za promicanje kulture)*. Pisanjem pjesama počela se baviti ove 2025. godine.

TOMIĆ, Dominik (Zagreb, 2000.), Zagreb

dtomic@stud.biol.pmf.hr

Sveučilišni je magistar znanosti o okolišu. Pisati počinje na poticaj učiteljice Ruže Radišić i prof. Marine Šarušić, uz savjete i vodstvo prof. Ivanke Brađašević, također pjesnikinje. Pjesme, osvrte i kratke priče

objavio je u časopisima (*Obnova, Diskurs, Kvaka, Jezik*), zbornicima i mrežnicima (mimladi.hr, gilbert.hr, heretica.com, obnova.com.hr).

Dobitnik je 1. nagrade za poeziju na 13. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić«, 1. nagrade za poeziju na 16. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« te 1. nagrade za poeziju na drugom pjesničkom anti-natječaju »Što je pjesnik htio reći?« Hrvatskoga čestertonijanskog kluba.

VUKELIĆ-ROŽIĆ, Đurđa (Vidrenjak, 1956.), Ivanić-Grad
dvrozic@gmail.com

Prvostupnica je Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima u zemlji i inozemstvu te u zbornicima književnih natječaja i recitala na kojima sudjeluje. Radove objavljuje na hrvatskom standardnom jeziku, donjemoslavačkoj kajkavici i engleskom jeziku. Članica je *Društva hrvatskih književnika* i brojnih drugih udruga. Dobitnica je niza književnih nagrada. Godine 2021. njena zbirka kratkih priča na kajkavštini nagrađena je nagradom *Katarina Patačić*. Na *Kešnerijadi* u Ludbregu nagrađivana je za dramske humorističke tekstove tri godine zaredom. Dobitnica je 70 nagrada za svoju haiku poeziju, uglavnom izvan Hrvatske, a za Antologiju hrvatskoga haiku pjesništva 1996. – 2007. *Nepokošeno nebo/An Unmown Sky* osvojila je The Touchstone Award pri *The Haiku Foundation*, SAD. Zagrebačka županija dodjeljuje joj nagradu za doprinos ugledu i promociji Zagrebačke županije u zemlji i svijetu. Osnivačica je te glavna i odgovorna urednica dvojezičnog časopisa *IRIS* za haiku poeziju.

Objavila je osam zbirki humoreski i kratkih priča, dvije zbirke pjesama, četiri knjige aforizama, sedam zbirki haiku pjesama na hrvatskom i engleskom jeziku, roman na engleskom jeziku te šest antologija haiku pjesama na hrvatskome i engleskome jeziku.

Na 13. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 1. nagrade za monodramu.

Dobitnica je nagrade grada Ivanić-Grada za životno djelo *Ivanić-Tvrđa* 2023. godine.

ZELJAR, Mirela (Koprivnica, 2009.), Ferdinandovac

mirela.zeljar@gmail.com

Učenica je Medicinske škole Varaždin. Piše pjesme i priče.

Dobitnica je treće nagrade za kratku priču o Domovinskom ratu Ministarstva hrvatskih branitelja za učenike srednjih škola u Republici Hrvatskoj 2025. godine.

ZNIKA, Marija (Podravski Podgajci, 1946.), Zagreb

marija.znika@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je hrvatski i njemački jezik, a na istom je fakultetu stekla akademski stupanj doktorice znanosti. Članica je Matice hrvatske, Hrvatskoga filološkog društva i DAAD-a.

Radove objavljuje u brojnim časopisima (*KAJ, Vijenac MH; Vjesnik, Glas Koncila, Hrvatsko slovo; Jezik, Suvremena lingvistika, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Fluminensia, Jezikoslovlje, Zadarska smotra...*) i zborniku *Šokačka rič* (od 2004. do 2025. – u svakom broju objavljuje prilog o raznovrsnom nazivlju vezanim uz život na selu).

Sudjeluje na književnim susretima »Josip Ozmec« i »Stjepan Kranjčić«.

Dobitnica je *povelje i nagrade Šokačke riči* Vukovarsko-srijemske županije za kulturni doprinos promicanju slavonskoga dijalekta na primjeru zavičajnoga govora.

Suautorica je u *Hrvatskoj gramatici (Gramatici hrvatskoga književnog jezika, 1978.)* i na gradišćansko-hrvatskim rječnicima; *Njemačko-hrvatskom univerzalnom rječniku; SINTAKSI*, udžbeniku za treći razred gimnazije i strukovnih škola te velikoj *Povijesti hrvatskoga jezika*.

Objavila je 5 samostalnih knjiga, od toga tri o hrvatskom standardnom jeziku i dvije o zavičajnomu govoru: *Odnos atribucije i predikacije* (1988.); *Kategorija brojivosti*, (2002.); *Sintaksa i semantika* (2008.); *Podgajački zvon. Leksikografsko-etnografski prilozi iz donje Podravine* (2010.); *Rječnik podgajačkoga govora* (2017.).

ZOKO, Božica (Vinkovci, 1963.), Gradište

boziczoko@gmail.com

Diplomirana je kroatistica. Članica je Društva hrvatskih književnika i Franjevačkog svjetovnog reda. Amaterska je slikarica.

Književne radove objavljuje u brojnim časopisima u Republici Hrvatskoj i inozemstvu (*Forum, Nova Istra, Hrvatske novosti u Subotici*). Objavljuje i u brojnim zbornicima (*Naša ljubavnica tlapnja, antologija pjesama u prozi, Međaši – antologija Zvonimira Mrkonjića*). Godinama je sudjelovala na brojnim književnim susretima i recitalima (*Susreti slavonsko-baranjsko-srijemskoga Ogranka DHK, Susreti književnih kritičara*).

Dobitnica je dvije povelje uspješnosti (*Književna kritika, Đakovo*), nagrade na *Danima Josipa i Ivana Kozarca (Crveno more, zbirka pjesama)* te *Duhovno hrašće* za zbirku pjesama *Zapisi iza greba*.

Objavila je devet zbirki pjesama, tri romana, pet knjiga eseja i kritika. Matica hrvatska iz Vinkovaca objavila joj je roman-esej *Stolac*.

ŽIC, Vojmil (Zagreb, 1960.), Zagreb

vozicovke@inet.hr

Diplomirao je sociologiju i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima *Mali koncil* i *Glas Koncila*. Dobitnik je godišnje nagrade *Hrvatskoga društva katoličkih novinara* za 2003. godinu.

Na 7. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnik je 3. nagrade za monodramu, na 8. *Susretu* 3. nagrade za kratku priču, a na 15. *Susretu* 3. nagrade za esej.

Autor je zbirke proznih ogleada *Oko stola /iz obiteljske razmišljaonice/*, četiri slikovnice (*Biblibilje, Zoomak, Zoobilje, Jednobojno šarena*), knjige stripova *S Klarom u obitelji, školi i crkvi* te je suautor i urednik više knjiga u izdanju Glasa Koncila. Monodrama »*Marija Petković ili Žena sa sličice*«, priređena po njegovu tekstu za Radio Mariju, dobitila je HURIN-ovu nagradu za najbolju radijsku emisiju 2024. godine.

ŽIGMANOV, Tomislav (Tavankut, 1967.), Subotica

tzigmanov@zkvh.org.rs

Diplomirao je filozofiju na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Član je Društva hrvatskih književnika i Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne. Svoje je radove objavljivao u mnogim časopisima za koje je dobio brojne nagrade. Jedna od nagrada je Red hrvatskog pletera koju mu je dodijelila tadašnja predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović za osobiti doprinos razvitku i ugledu Republike Hrvatske te dobrobiti njezinih građana djelujući kao književnik, esejist i političar.

Objavio je sljedeće radove: *Raskrivanje (o svijetu i životu)*, pjesme (1998.), *Iza efemerija svakodnevlja*, reflektivna proza (2001.) (drugo izdanje, Zagreb, 2002.); *Bunjevački blues*, pjesme na dijalektu – ikavici (2002.) (drugo izdanje 2003.), *Bez svlaka mraka*, poema (2005.), *Bibliografija Hrvata u Vojvodini 1990 - 2002.* (prinosi) (2005.), *Hrvati u Vojvodini danas – traganje za identitetom*, sociološka studija (2006.), *Minimum in maximis – zapisi s ruba o nerubnome*, filozofski eseji (2007.), *Prid svitom: saga o svitu koji nestaje*, proza (2008.), *Osvajanje slobode: Hrvati u Vojvodini – deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, sociografska studija (2011.), *Izazovi – sabiranja, sumjeravanja i tumačenja: studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnog zagraničja* (2012.), *Bunjevački Put križa*, religiozna proza (2013.), *Minijaturne vlastitosti (krajolici života i životopisi zavičaja)*, pjesme (2014.), *(Ne)Sklad(a)ni divani*, kratke priče Subotica (2015.), *O čuj, puče, hai(=j) ku(=a) o viri s piska*, haiku na dijalektu – ikavici (2017.), *Vivisekcije književnosti: vojvođanske i ine književne teme hrvatske*, književni ogledi i kritike (2018.), *(Po)Čuj haiku s piska* (2020.), *Intime rasapa: elegijske crtice o Čikeriji* (2024.).

Na 14. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 2. nagrade za kratku priču.

Bilješke o članovima Stručnoga ocjenjivačkog suda

LONČAREVIĆ, Vladimir (Zagreb, 26. 7. 1960.), Zagreb

U Zagrebu je završio osnovnu i srednju školu te studij kroatistike na Filozofskom fakultetu 1985. Na spomenutom fakultetu magistrirao je 2002. Doktorirao je 2004. na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. U zvanju je naslovnoga redovitog profesora doktora. Predavač je na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Radio je kao lektor i redaktor u izdanjima INA-e 1986. i 1987., u reviji za religioznu kulturu *Obnovljeni Život* 1988. i 1989. te izdanjima Zagrebačke banke od 1989. do 1994. Od 1994. do 1996. radio je pri Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Ljubljani. Od godine 1997. bio je savjetnik u Ministarstvu obnove i razvitka, a od 1. veljače 1999. radi u Uredu Predsjednika Republike.

Objavio je knjige: *Oslobađanje povijesti* (eseji, 1997.), *Luči Ljubomira Marakovića* (znanstvena monografija, 2003.), *Književnost i hrvatski katolički pokret* (znanstvena monografija, 2005.), *Proroci i svjedoci* (znanstvena monografija, 2019.); priredio antologije *Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana* (2007.), *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s B. Petračem i N. Videk, 2009.) te *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. Stoljeća* (2010.) i *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu* (s J. Bratulićem i B. Petračem, 2016.). Osim više desetaka znanstvenih i stručnih članaka i studija u zbornicima, stručnim publikacijama, znanstvenim i književnim časopisima, pogovora i predgovora u knjigama, objavio je stotine raznih članaka u različitim listovima, novinama, revijama i časopisima i elektroničkim medijima, priredio je i (su)uredio više knjižnih izdanja i zbornika. Re-

centent je školskih udžbenika i mentor na diplomskim i doktorskim studijima. Održao je niz javnih predavanja i tribina o raznim temama te nastupio na više znanstvenih simpozija. Bio je glavni urednik lista *MI* (1992. – 1997.) i predsjednik HKZ-a *MI* (2003. – 2007.). Član je Matice hrvatske, gdje obnaša dužnost književnoga tajnika, član Društva hrvatskih književnika, Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja« i HKD-a sv. Jeronima. Glavni je urednik biblioteke *Hrvatska katolička baština XX. stoljeća*.

KATANEC, Anđelko (Zagreb, 28. 6. 1984.), Zagreb

Svećenik Zagrebačke nadbiskupije, teolog, autor duhovnih meditacija na radiju. Pohađao je Osnovnu školu »Ksaver Šandor Gjalski« u Donjoj Zelini, a gimnaziju u Međubiskupijskom sjemeništu na Šalati u Zagrebu gdje je maturirao 2002. godine. Filozofsko-teološki fakultet započeo je kao bogoslov Zagrebačke nadbiskupije na KBF-u u Zagrebu te završio kao pitomac zavoda *Germanicum et Hungaricum* na Papinskom sveučilištu *Gregoriana* u Rimu. Za svećenika je zaređen 20. lipnja

2009., a pastoralne službe obnašao je u više župa. Od 2016. godine povjerenik je za pastoral migranata i turista Zagrebačke nadbiskupije.

U osnovnoj školi započeo je samostalno sastavljati osobni časopis *Glas s ulice*, sudjelovao je u pokretanju i izradi časopisa malog sjemeništa *Glas sa Šalate*, za vrijeme studija započeo je interni časopis generacije *Riječju i djelom* i obnovio bogoslovski literarni časopis *Maranatha*. Na svim župama u kojima je djelovao uređivao je župni list. Svojim pričama, meditacijama, teološkim i znanstvenim tekstovima te osvrtima bio je prisutan i u drugim časopisima: *Vjesnik biskupa Langa*, *Spectrum*, *Danica*, *Glasnik svetog Josipa* i dr. U dječjem mjesečnom listu *Mak* od 2011. godine uređuje rubrike *Saznajemo za vas* i *Škola molitve*. Bio je i suradnik na desetak web portala vjerske tematike te uređivao jednako toliko blogova, a najaktivniji je bio na *andjel.blogger.hr* na kojem je objavio više od 1000 tekstova.

U neslužbenom osobnom izdanju objavio je knjižicu meditacija za došašće *Početak*, tri zbirke kratkih priča – *Knjige o životinjama koje zapravo ne govore o životinjama*, *Nakon izleta i Nice to meet you*, dvije zbirke poezije – *Malena zbirka blesavih pjesama* i *Neka bude šteker* te strip *Putovanje*. Suradnik je na *Laudato TV*-u kao prevoditelj i kome-

tator Papinih kateheza, na Radiju Marija, gdje uređuje mjesečnu emisiju *Biti prijatelj* te na Radiju Sljeme, gdje od 2016. godine sudjeluje u stvaranju jutarnjih meditacija *Hvaljen Isus i Marija*.

LJUBIĆ, Lucija (Zagreb, 23. 9. 1974.), Zagreb

Teatrologinja iz Zagreba, diplomirala je kroatistiku i germanistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2000. godine. Od 1993. bila je suradnica, članica uredničkog vijeća, a potom i glavna urednica katoličkog *Lista mladih MI* (1998. – 2000.). Završila je poslijediplomski studij znanosti o književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i doktorirala 2009. Zaposlena je u Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta Zavoda za povijest hrvatske književnosti kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (2001. – 2012. i ponovno od 2020.), a od 2025. upraviteljica je Zavoda. Radila je na Akademiji za umjetnost i kulturu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (2012. – 2020.), gdje je izabrana u znanstveno-nastavno zvanje izvanredne profesorice. Od 2022. u znanstvenom je zvanju znanstvene savjetnice.

Područja njezina znanstveno-istraživačkog interesa su povijest hrvatske drame i kazališta, suvremena hrvatska drama i kazalište te kulturna teorija i popularna kultura. Sudjeluje na hrvatskim i međunarodnim znanstvenim skupovima, znanstvene radove objavljuje u hrvatskim i inozemnim časopisima te zbornicima skupova. Članica je organizacijskih odbora znanstvenih skupova (Dani Hvarškoga kazališta, Krležini dani u Osijeku) i suurednica zbornika *Dani Hvarškoga kazališta*. Autorica je više predgovora i pogovora književnim djelima. Od 2022. autorica je *Kazališne kronike* u časopisu *Forum HAZU-ova Razreda za književnost*, a povremeno surađuje u programima Hrvatskoga katoličkog radija, Radio Marije i Trećeg programa Hrvatskog radija.

Suradnica je na izdanjima Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža« i »Školske knjige«. Uredila je devet knjiga Dramske biblioteke »Gavella« (Gradsko dramsko kazalište »Gavella«, Zagreb, 2005. – 2008.) te prevela više književnih djela s njemačkog jezika za izdavačku kuću »Znanje« iz Zagreba. Članica je Matice hrvatske, Društva hrvatskih književnika, Hrvatskog društva kazališnih kritičara i teatrologa te Hrvatskog centra ITI.

Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku predaje na Poslijediplomskom sveučilišnom studiju Književnost i kulturni identitet. Kao vanjska suradnica od 2016. predaje na prijediplomskom studiju Menadžmenta i produkcije u kulturi na Poslovnom veleučilištu Zagreb. S Martinom Petranović suautorica je knjige *Repertoar hrvatskih kazališta. Deskriptivna obrada važnijih predstava na hrvatskom jeziku i izvedbi na stranim jezicima hrvatskih izvođača do 1840. godine* (HAZU – AGM, Zagreb 2012.), a samostalno je autorica knjiga *Desetica. Rasprave o povijesti hrvatskog kazališta* (Ex libris, Zagreb 2013.), *Od prijestupnice do umjetnice. Kazališne i društvene uloge hrvatskih glumica* (Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku – Meandar media, Osijek – Zagreb 2019.), *Za glumce i publiku. Prvih dvadeset godina Teatra Gavran 2002. – 2022.* (Teatar Gavran, Zagreb 2022.). Za knjigu *Od prijestupnice do umjetnice* primila je 2021. književnu nagradu Stipana Bilića-Prcića koju dodjeljuje Upravni odbor Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Sudionici (autori)

17. Susreta hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić« 2025.

1. **Natalija Bajer**, Lukač
2. **Željko Bajza**, Zagreb
3. **Katica Balić**, Zagreb
4. **Mato Balić**, Zagreb
5. **Nikica Banić**, Indija, Republika Srbija
6. **Gabrijel Barišić**, Slavonski Brod
7. **Ankica Biskupović**, Split
8. **Dominik Bišćan**, Perstorp, Švedska
9. **Tamara Bodor**, Zagreb
10. **Ella Bojčetić**, Butzbach, Republika Njemačka
11. **Nikola Bolšec**, Zagreb
12. **Dražen Bos**, Zagreb
13. **Zdenka Brlek**, Zagreb
14. **Snježana Budanec**, Zagreb

15. **Sandra Čukelj**, Budinščina
16. **Mirko Ćurić**, Đakovo
17. **Petra Ćurlin**, Zagreb
18. **Igor Divković**, Zagreb
19. **Renata Dobrić**, Kaštel Sućurac
20. **Jela Dolić**, Zagreb
21. **Petar Elez**, Vukovar
22. **Edina Fajković**, Zagreb
23. **Darko Foder**, Ivanec
24. **Franjo Frančič**, Sečovlje, Republika Slovenija
25. **Goran Gatalica**, Zagreb
26. **Zdravko Gavran**, Zagreb
27. **Tatjana Grgić**, Knin
28. **Sandra Halt-Ćuže**, Požega
29. **Marija Hegedušić**, Hlebine
30. **Maja Ivančić**, Sesvete
31. **Petar Jenjić**, Sinj
32. **Dražen Jergović**, Zagreb
33. **Vjekoslava Jurdana**, Lovran
34. **Irena Kalan**, Pleternica
35. **Živka Kancijanić**, Vodnjan
36. **Danijela Katić**, Zagreb
37. **Josip Klarić**, Gračišće
38. **Sonja Kokotović**, Zagreb

39. **Dražen Kos**, Velika Gorica
40. **Andrea Kovačević**, Sinj
41. **Matea Kožul**, Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina
42. **Stjepan Kralj**, Sesvete
43. **Nikša Krpetić**, Split
44. **Mirjana Kučas**, Ozalj
45. **Snežana Liber**, Sračinec
46. **Frančeska Liebmann**, Vogau, Republika Austrija
47. **Ljiljana Lipovac**, Zagreb
48. **Vesna Lončarić**, Zagreb
49. **Zdenka Maltar**, Novi Marof
50. **Sanja Marinović**, Velika Gorica
51. **Aleksandra Marković**, Zagreb
52. **Tibor Martan**, Novi Marof
53. **Ružica Martinović-Vlahović**, Slavonski Brod
54. **Ante Matić**, Zagreb
55. **Antun Matošević**, Zagreb
56. **Snježana Mihajlović**, Bestovje
57. **Dora Mihanović**, Zadar
58. **Mirjana Mikulec**, Oroslavje
59. **Grgo Mišković**, Zadar
60. **Darija Mladin**, Dugi Rat
61. **Branka Mlinar**, Omiš
62. **Tomislav Mrle**, Crni Lug

63. **Ivan Nadilo**, Metković
64. **Nikola Nikolić**, Bjelovar
65. **Slađana Ninković**, Nova Gradiška
66. **Snježana Novotny**, Turčin
67. **Lucija Ofenbeher**, Petrijevci
68. **Franjo Oreški**, Pribislavec
69. **Milivoj Pašiček**, Zagreb
70. **Ante Pavelić**, Vinkovci
71. **Milena Pavić**, Farkaševac
72. **Laura Pavlinec**, Laško, Republika Slovenija
73. **Alojz Pavlović**, Zadar
74. **Ana Marija Pavlović**, Ližnjan
75. **Eduard Pavlović**, Opatija
76. **Fedra Perić**, Split
77. **Ante Pernar**, Pag
78. **Katarina Petranović**, Delnice
79. **Marijana Petrović Mikulić**, Sisak Caprag
80. **Ivan Picer**, Sigetec
81. **Snježana Plevnik**, Sesvete
82. **Nada Pomper**, Križevci
83. **Monika Pranjić**, Sisak
84. **Jagoda Prebeg**, Rijeka
85. **Nives Radek**, Čakovec
86. **Snježana Rakar**, Berlin, Republika Njemačka

87. **Darko Raškaj**, Lobar
88. **Sanja Rotim**, Vanzago, Republika Italija
89. **Biserka Rožanković**, Zaprešić
90. **Matea Rožić**, Dugobabe
91. **Helena Sabo**, Donji Andrijevci
92. **Slavica Sarkotić**, Lekenik
93. **Božica Slijepčević**, Gradec
94. **Paulina Smoljan Niemčić**, Zagreb
95. **Martina Srdarev**, Vodice
96. **Jelena Stanojčić**, Zagreb
97. **Robert Stipić**, Ivanić-Grad
98. **Davor Stipan**, Split
99. **Miljenko Stojić**, Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina
100. **Stjepan Svedrović**, Brezovica
101. **Marek Szczerbiński**, Krakov, Republika Poljska
102. **Ljiljana Šarec**, Mali Bukovec
103. **Nikola Šimić-Tonin**, Drage
104. **Ana Šimunec**, Križevci
105. **Mira Šincek**, Varaždin
106. **Stjepan Škvorc**, Belica
107. **Gordan Tolić**, Nuštar
108. **Dominik Tomić**, Zagreb
109. **Marina Valković**, Vrbnik
110. **Jadranka Varga**, Zagreb

111. Nela Vrkljan, Zagreb
112. Ankica Vučetić Čepulo, Vir
113. Mirjana Vujec, Stubičke Toplice
114. Nina Vukadin, Zagreb
115. Đurđa Vukelić-Rožić, Ivanić-Grad
116. Marta Vukojević, Zagreb
117. Mladen Vuković, Split
118. Danijela Zagorec, Križevci
119. Mirela Zeljar, Ferdinandovac
120. Marija Znika, Zagreb
121. Božica Zoko, Gradište
122. Neda Zulim, Split
123. Vojmil Žic, Zagreb
124. Tomislav Žigmanov, Subotica, Republika Srbija

Svim autorima zahvaljujemo na sudjelovanju!

U izvedbi

17. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« 2025.

sudjelovali su:

Organizator

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana
»Dr. Stjepan Kranjčić«

Pokrovitelji

Ministarstvo kulture i medija RH
Grad Križevci
Župa sv. Ane Križevci
Župa BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina Križevci
Zaklada Rhema

Pokrovitelji nagrada

Kapucinski samostan i župa sv. Mihaela Zagreb
Glas Koncila
Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog
Hrvatska karmelska provincija
Nacionalno svetište sv. Josipa Karlovac

Doprinos Susretu

Plastika Nova d. o. o.
KTC d. d.
Pučko otvoreno učilište Križevci

Stručni ocjenjivački sud

Vladimir Lončarević (predsjednik), Anđelko Katanec, Lucija Ljubić

Suradnici

Roko Bašić, Kristijan Bogdan, Patricia Butković, Lucija Martinčić,
Nina Pajek (koordinatorka), Ivančica Picig, Selma Picig, Željko Picig,
Stjepan Soviček, Željko Štubelj, Martina Valec-Rebić,
Marina Vidović Krušić, Danijela Zagorec

Autorica manifestacije

Tanja Baran

www.kranjcic.hr
www.knjizevni.kranjcic.hr

ISBN 978-953-241-775-3

9 789532 417753

www.glas-koncila.hr

15 EUR